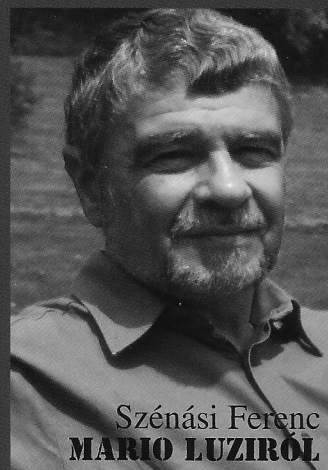

MAGYAR NAPLÓ

Szénási Ferenc
MARIO LUZI RÓL

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

MAGYAR NAPLÓ

Vendégünk
Turczi István

Jókai Annát köszönti
Makkai Ádám
és Mezey Katalin

Czigány György
Kovács István
Tornai József
versei

Lydia Scheuermann
Hodak
Szabó Tibor
prózái

Ady Endre
korszerűsége
Bertha Zoltán esszéje

„A Nap korán-kelt
Holdja, én”
Papp István Géza tanulmánya
Ady Hold-motívumáról

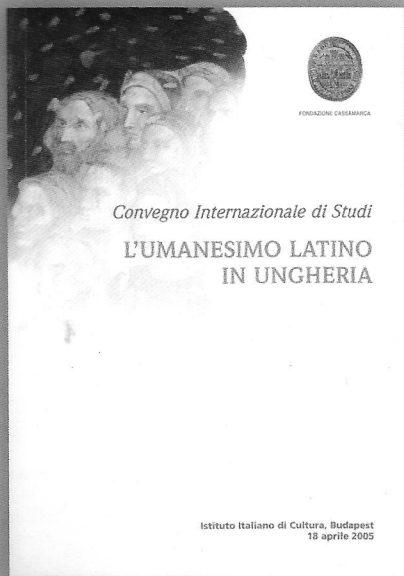
Egy olasz és
egy horvát költő
Mario Luzi és
Zvonimir Mrkonjić
versei

Egy olasz alapítvány
a magyar kultúráért

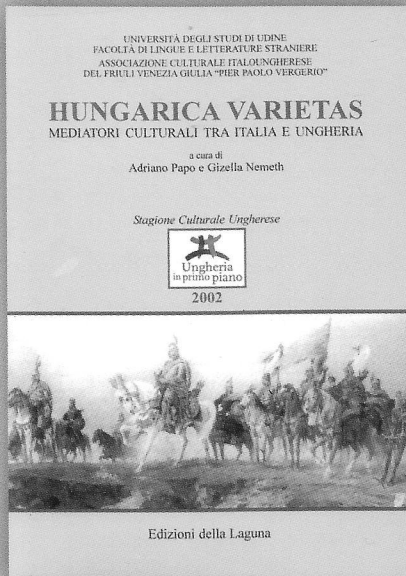
Bemutatkozik a horvát-
országi magyarok kiadója

Hajósok az Adrián
Zelnik József esszéje

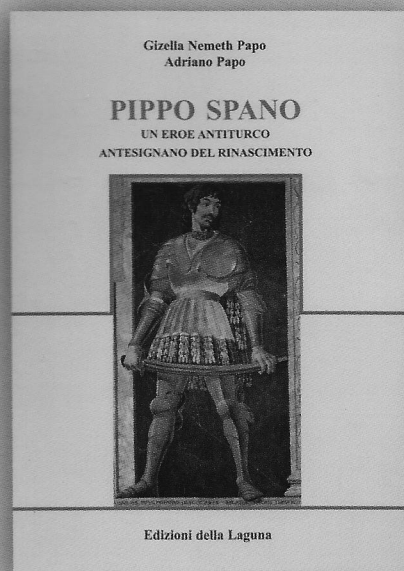
A Pier Paolo Vergerio Olasz-Magyar Kulturális Egyesület kiadványaiból

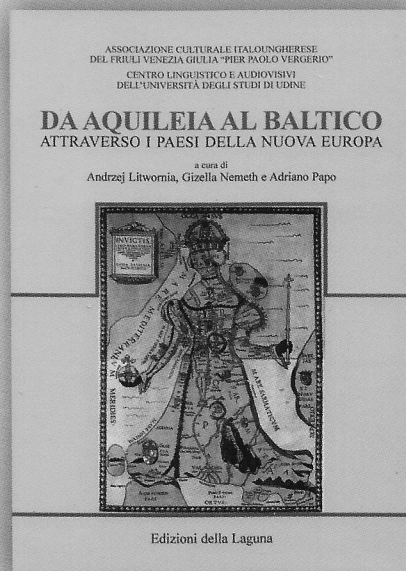
A latin nyelvű humanizmus Magyarországon (tanulmánykötet)

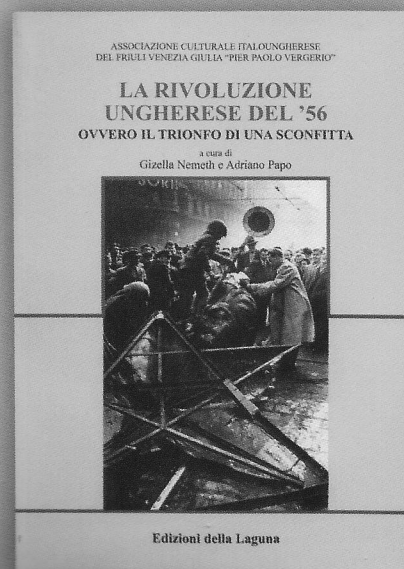
Hungarica Varietas – A kultúra közvetítői Itália és Magyarország között (tanulmánykötet, 2003)

Ozori Pipo, a törökellenes küzdelmek úttörője a reneszánsz korából (monográfia, 2006)

Aquileiától a Baltikumig – Az új Európa országain át (tanulmánykötet, 2005)

Az '56-os magyar forradalom, avagy egy vereség diadala (tanulmánykötet 2006)

Az egyesület Olaszországban, Trieszt közelében, Duino Aurisínában működik. Tevékenységéről lapszámunk 61. oldalán számolunk be.

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*,
Horváth Antal, *Kalász Márton*, *Kő Pál*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Biró Gergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: *Jávorszky Béla* és *Bellus Ibolya*

E-mail: europafigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné*, *Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kriszta*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.*

A címlapon **Turczy István**
(**Zách Eszter** felvétele)

Magyar, író, szövetség 1945 – 1956 – 2007

Számtalanszor elhangzott 1957-ben és később a vád: a magyar íróknak döntő szerepük volt az „ellenforradalom” kiirtásában. Ráadásul utána „sztrájkol-
tak”, nem látták be bűneiket, nem hintettek hamut a fejükre. Tudhatjuk, az írók tevékenysége valóban meghatározó volt, mégpedig a magyar nép forradalmának és szabadságharcának szellemi előkészítésében. Legyünk tárgyilagosak. E küzdelem eredményességéhez az is kellett, hogy Sztálin meghaljon, s ennek következtében némileg enyhülhessen a terror. Kellett, hogy Moszkvában Rákosi kopasz fejére koppintsanak túlzásai miatt, s így Nagy Imre lehessen a miniszterelnök. De elég volt egyszer kimondani az igazságot, s egyre többen kezdtek világosabban látni, egyre többen merték vállalni a tiszta beszédet. A hazugság tobzódásának világában az igazság felszabadító erejű.

1957 januárjától a szellemi élet számára különösen nehéz évek következtek. A kivégzések, a bebörtönzések, az egzisztenciális ellehetetlenítés, a józanságot nélkülöző hatalmi mámor következtében e területen a konszolidáció jóval tovább tartott, mint a gazdasági, a politikai életben. A természeténél fogva értelmiségi-
lenes Kádár János tudatosan rettegésben kívánta tartani továbbra is mind a régi, tehát az 1945 előtti értelmiséget, mind a szocializmusban csaldótt új, munkás-
paraszt származású fiatalabbat. Ezért függesztették fel, majd szüntették meg az Írószövetség működését. Ezért számolták fel az irodalmi folyóiratokat. Emiatt tanácsoltak el évekre írókat a nyilvánosságtól. Ezért jelent meg a Népszabadságban és az akkor indult Élet és Irodalomban az írók híres-hírhedt tiltakozó nyilatkozata az ENSZ-hez, hogy vegye le a magyar kérdést a napirendről. 1989 után ez már nagy téma volt a sajtóban, monográfia-fejezet is készült róla. Aki mindezt nem ismeri, inkább ma is hallgasson. A hiteles történet máig nem tudható. Sem az ENSZ levéltárában, sem idehaza nem található meg a sajtóközlemény alapjául szolgáló aláírt, eredeti levél. Annyi bizonyos csak, hogy a terror légkörében gyűjtögettek aláírásokat azzal a csábítással, hogy így az íróperekben nem lesz szigorú ítélet. Déry Tibort ekkor halálbüntetés fenyegette. A megtorló hadjárat részeként említeni szükséges még az 1958-as pártállásfoglalást a népi írók mozgalmáról. Ez egyértelművé tette, hogy nemcsak politikai, de irodalomservezői tevékenységet sem engedélyeznek soha többé számukra, s természetesen másoknak sem a párton kívül.

Mindezzel egy időben sorra születtek az 1956 forradalmát elítélő, a hős kommunistákat dicsőítő írások. Furcsa módon 1990 óta némelyek arra hajlanak, hogy ezek fölött szemet hunyjanak, s azokat bírálják, akik a rendszer konszolidálódása után s a hiteles társadalomkritikai szemléletet megőrizve tértek vissza az irodalmi életbe. Szégyenletes dolog Déry Tibor, Németh László, Illyés Gyula, Nagy László, Sánta Ferenc, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor és mások klasszikussá vált irodalmi műveit ócsárolni vagy agyonhallgatni egyes taktikai lépéseik ürügyén.

Célszerű volna, ha 1956 immár történelmivé vált örökségével előítéletek nélkül próbálna mindenki szembenézni. E forradalom és szabadságharc polifóniája segíthet annak felismerésében, hogy az irodalmi érték sem egyféle, miként az ideológiai, a politikai sem. A sokféleség nem baj, hanem értékképző lehetőség. Szeretni nem kötelező, sőt olykor nem is helyes bármiféle művészeti törekvést, de jogát a létezéshez mindnek elismerhetjük. A Magyar Írószövetség a magyar irodalom egyetemességében gondolkodik. Büszkéek vagyunk minden jelentős életműre, de tiltakozunk az ellen, hogy bárki tudatlanul vagy olesó politikai számításból leminősítse a mi szövetségünk tagjait. Türelemmel, de öntudatosan várjuk, hogy mások is eljussanak ehhez a felismeréshez.

Vasy Géza

Vasy Géza: <i>Magyar, író, szövetség (1945–1956–2007)</i>	1

LÁTHATÁR

Tornai József: <i>Dicsértünk Istent, életet; A törvény; Nemes Nagy Ágnes: Semmi-kert</i>	3
Makkai Ádám: <i>Jókai Annának</i>	5
Mezey Katalin: <i>Boldog,</i>	5
Bertha Zoltán: <i>Ady Endre korszerűsége</i>	6
Papp István Géza: <i>„A Nap korán-kelt Holdja, én” (Ady Endre Hold-motívumáról)</i>	10
Kovács István: <i>A hóhér magányossága; A kisfiú arcképe; A vérző tenyér és önnön lelkiállapotának leírása a sírt őriző római katona naplójában</i>	24
Szabó Tibor: <i>Ezen a világon</i>	26
Czigány György: <i>Imádság elveszett imáért; Jelenés</i>	30
Bene Zoltán: <i>...elmaradt...</i>	32
Veres Máté: <i>Hágárnak; napközi</i>	34

NYITOTT MŰHELY

Szentmártoni János: <i>„A vers olyan, mint a labradorkő” (Beszélgetés Turczy Istvánnal)</i>	35
Turczy István: <i>Kolumbusz befejezte imáját</i>	42

KÖNYVSZEMLE

Márkus Béla: <i>Gazdag és félelmetes világ (Takács Zsuzsa: A megtévesztő külsejű vendég)</i>	44
Urbán Péter: <i>Kaleidoszkóp és vizililiom (Tolnai Ottó: A pompeji szerelmesek)</i>	46
Rózsássy Barbara: <i>Kalandok valóságon innen és túl (Prágai Tamás: Pesti Kornél)</i>	47
D. Molnár István: <i>Megálmodott lengyel történetek (Huszadik századi lengyel novellák – vál. és szerk.: Pálfalvi Lajos)</i>	49

EURÓPAI FIGYELŐ

Szénási Ferenc: <i>Mario Luzi</i>	51
Mario Luzi: <i>És a farkas</i>	58
<i>Az élethez; Bor és okker; Toccata</i>	59
<i>Elefántcsont; Diana-jel, ébresztő; Év</i>	60
<i>Leánytemető; A kocsmá</i>	61
<i>Las animas; Jókívánság (Szénási Ferenc fordításai)</i>	62
<i>A Pier Paolo Vergerio Olasz–Magyar Kulturális Egyesület (Duino Aurisina, Friuli Venezia Giulia tartomány, Olaszország)</i>	63
<i>A HunCro, a horvátországi magyarok kiadója</i>	64
Lydia Scheuermann Hodak: <i>Kígyóbőrnyakék (részlet, Borbély János fordítása)</i>	65
Zvonimir Mrkonjić: <i>A szonett kibomlása; Ó, azok a hetvenes évek, poétika (Kovács István fordításai)</i>	67
Zelnik József: <i>Hajósok az Adrián</i>	68

Számunkat Török Levente munkáival illusztráltuk. Grafikáit az ARTE Galéria és Aukciós Iroda (Bp., V., Ferenczy István u. 14.) bocsátotta rendelkezésünkre. További információ: Marsó Diana (20) 477-4228

Török Levente (1956, Marosvásárhely) üvegtervező, festő, grafikus. 1990 óta él Magyarországon, 1999 óta Pálfán. Jelenleg a helyi fogyatékosok otthonában rajzterapeutaként dolgozik. „Rajzolj egy kört!» – ez volt az első lépés a lélek megismeréséhez. »Ez a kör maga a világ« – mondotta édesanyám. Azóta rajzolom a kört.”

TORNAI JÓZSEF

Dicsértünk Istent, életet

Ó ti havas mezők, árokmenték,
akácok, és mi Némedibe mentünk
Tóth Irénnel!

Haraszi templomunk
romjai.

Szarkák és nyulak, varjak
követtek elcsodálkozva:
néha megálltunk bűvölten,
ijedten, átöleltük egymást.

A padosorokban egyik oldalon
csak asszonyok, másikon csak férfiak,
együtt énekeltünk, dicsértünk
Istent, életet,
kik megmaradtunk a háborúban.

Hazafelé kék volt a hó és Irén szeme,
madarak, vadnyulak már hó-párák.

Szívünk parázkör a láthatáron,
gurult, gurult valamilyen égibe.

A törvény

Száz méteren kezdtem. De
mindig tudtam: hosszútávfutó vagyok.
Nyolcvan év tudó-vesszőzése kellett,
hogy ne győzhessenek le az évszakok.

Itt futok. Káprázat, ne oltsd ki
fejemből az agysejtjeimet.
Hadd növesszem még ki belőlük
a magokat: az ősiemtől átvetteket.

Az isteni mag, az örületből a bizonyosság
amíg kivirágzik, mi gondom az idő?
Hiába tép szét a sötétség,
a törvény fogai közt is egyre nő!

Nemes Nagy Ágnes: Semmi-kert

Álom meglepetése,
álom fönsége, mérge:
Ágnessel tánc egy dombhullámos asztalon,
hirtelen, úgy fölragyog, szájon csókolom,
meztelen és hozzám dörzsöli derekát:
micsoda szerenád szólalt meg
bennem, szerenád.
Megsimogattam spirálköd-mellét,
szíriusz-farát,
ő meg a vesszőmön fényesedett tovább,
tovább, tovább, míg elrémülten
omlós világtestébe merültem,
és neveltünk, mindent megfogadtunk,
ó hogy összerohadhat a táj alattunk,
mi maradunk költők, szerelmesek.
Ágnes Iphimedeia volt, szépségétől Poseidon remegett,
nem ráncos, táskás szemű, torka-rekedt,
ahogyan végül megismertem,
és nemsokára nyiló kékkóró
a Semmi-kertben.

MAKKAI ÁDÁM
Jókai Annának

A „Godot megjött” szerzőjének

*Én nem tudom, hogy kicsoda Godot,
s ezért azt sem, hogy megjött-e valóban:
így szurkolunk – achájok „a falóban” –:
bár léteznék egy „fentebbről való”
isten vagy démon, aki rendbe tenné
sok őrült háborúnkat atomostól
– Wunschtraum-Megmentő-Józan-Ész Apostol –
kit avathatnánk elnökke vagy szentté.
A huszonnégy órányi földtan-órán
az emberiség csak egy másodperce
lépett a színre – bár tízezer éve –,
s így azt hisszük későn... Vagy túl korán?
Mégis értünk szállt az iszony-keresztre
a Napszellem. S minket táplál a vére.*

MEZEY KATALIN

Boldog,

*akinek nem rongyos a lelke,
de fényes, mint a nehéz selyem,
aki hiszi is, amit mondott,
akit nem zsarol a félelem,*

*boldog, akit nem az önérdék
kormányoz, hanem önként szolgál,
adósait nem tartja számon,
görbe utakon titkon sem jár.*

*Boldog, akinek láthatatlan
púpként a múlt nem ül a hátán,
nem üzletel gazemberekkel,
árnyékán nem táncol a sátán.*

*Akinek a szemén kifénylik,
hogy süt benne az Isten napja,
akinek lelke nehéz selymét
magasságos szél lobogtatja.*

BERTHA ZOLTÁN
Ady Endre korszerűsége

Ady Endre költészetének géniusza átragyog a teljes huszadik századon – de immár a jövőendő huszonegyediket is éles fényvel világítja be. Ez azonban egyáltalán nem tekinthető magától értetődőnek, ha mégoly közhelyszereinek tetszik is. Hiszen a későromantikus vétetésű véteszi, prófétikus hangzásvilág megszólító ereje mára kétségkívül megfogyatkozott, hatástörténeti értelemben a régi klasszikusoknak kijáró tiszteleten túli poétikai kapcsolódásmódokat viszonylag kevésbé ösztönöz. Az Ady-hang különleges (irodalom)históriai egyszerűségének és folytathatatlanságának felismerése egyébként Erdélyben is korán megfogalmazódott. Az „ötvenéves”, majd a tíz éve halott Adyról szólva (1927-ben és 1929-ben) Kuncz Aladár egy korszellem megtestesülésének nevezi a költőt, akinek zsenijén keresztül játszott a kor a maga „komor és zord melódiáját”, „halálszimfóniáját”; s leszögezi, hogy a márványos, „éterti tisztultságba” – sőt a „mesebeliségbe” – távolodott és zárkózott Ady Endre: „a múlté”. Mert „a múlté az a világ, az a sok rettenetes szenvedés is, amelyet ez a szörnyű látomású vátesz megjósolt.” Az apokaliptikus pusztulás utáni életkezdés, a kiküzdendő új életöröm történelmi vágyának és reménységének az érzülete fűti Kuncz Aladár szavait, miképpen Dsida Jenőéit is, aki (szintén 1927-ben, a fél-évszázados születési jubileum alkalmából) ugyancsak azt taglalja, hogy „sötét magyar homloka körül babérkoszorúval, a nagy lelkek gloriolájával” Ady „belépett a klasszikusok mozduatlan”, noha „lelkeket mozgató glédájába”, s hogy így – a mást kívánó korizlésnek engedve – senki többé nem írhat az ő hangján. „Örök magyar emberi új lírája a mai ember szemében már csak a múlt forradalmát jelenti” – még ha Erdély Trianon utáni lírájából „bár tompán és messziről zöngve, de mindenhol kiérezhető az Ady-intonálás”. Ady úgynevezhető „kanonizációja” tehát ekkorra megtörtént, nem kis részben a Dsida által is méltatott *Magyar fa sorsa* című könyvnek – Makkai Sándor nagyszerű 1927-es értelmezésének és értékelésének – köszönhetően. Költészetének bizonyos eltávolító „archiválása” éppen nem jelentette egyúttal világteremtő eredetiségének, univerzális látókörének, gyökeresen magyar és szférikus egyetemes szellemi-művészi teljességvarázsának és igazságérvényének a megkérdőjelezését. Verseinek összességét „Ady-Bibliaként” olvasó közvetlen utókora erőt és erkölcsi-szemléleti biztonságot merített belőle évtizedeken keresztül – a tragikus magyar szétszórásban is.

S ha napjaink társadalmi értékválságának közegében, a posztmodern értékrelativizmus jegyében és nevében s a jellegzetesen nemzeti sorskérdések iránti fogékonyság apályának időszakában olykor már nemcsak az adys tónusok, hanem a látásmód távlatainak az érvénytartalmai is elavultaknak minősülhetnek – akkor mégis mi adhat jelzést e kolosszális líramű idők fölött állóságáról, mindig revelációszerű aktualitásáról: a fény sugárzó fárosz iránymutatásának feltétlen tisztaságáról és eligazító állandóságáról?

Egyrészt talán e versvilág hallatlan esztétikai és poétikai összetettsége, amelyben bármikor előtérbe kerülhetnek korábban alábecsült sajátosságok, kielemezésre és újraértelmezésre váró tényezők; bizonyos legújabb irodalomelméleti szempontok szerint például a látomásos, hallucinatív szimbólumformákat megrétegző gondolati-retorikai többszólamúság, jelentéssokszorozódás elemei és alakzatai. Másrészt a modernség egész korszakát bevezető, korokon átnyúló alaphangulatokat és életérzéseket sugalló döntő felismerések biztosíthatnak máig és tovább ható közlésképességet ennek a beszédmódnak: azok a „minden Egész eltörött” típusú megnyilatkozásokban rejlő feszültségek, amelyek a végletes és végzetes fragmentáltság emberiség-történeti dimenziójába nyilallanak és világítanak be, s amelyek a létezés lebírhatalan változásairól (és változékonyságáról) hoznak hírt. Mert Ady éppen nem kerüli meg az emberi egzisztencia fundamentális ellentmondásosságát, lételméleti és antropológiai problematikusságát, a véges és a végtelen, a test és a lélek, a természet és a természetfölötti horizontjain kifeszülő ellentéteit és feloldhatatlan kettősségeit (sőt „ellentett indulatok egész kis kozmoszát hordja magában” /Németh László/). Eruptív, drámai ajzottságban csatázik, birkózik szerelem és mindenség, egyén és közösség, az Én és a Másik, élet és halál, ember és Isten egzisztenciális adottságaival és sorszerű készletéseivel, nekigyürközve s így samanisztikus médiumává is válva a megoldhatatlanságban való megoldáskeresésnek, a világtalánynak, a teremtésrejtélynek, a „Mindentitkoknak”. Költői univerzuma – a ciklikusan szervezett jelképi és fogalmi rendszerekben forgó, a létezés egészét a tudatalatti tárnáktól a globális földi történelmen és kulturális emlékezeten át az eszkatologikus perspektívákig hiánytalanul átfogó világteljeség – mintha a teremtett kozmikus univerzum analogonja volna: részjelentések törvényszerű összességéből kibontakozó, végtelen árnyalatosságában mozgósított, szellem alkotta mindenség. („Én nem bűvészeknek, de mindennek jöttem”). És nem utolsósorban ez a mitológus és filozofikus teljességigényt egységbe olvasztó archaikus bölcséleti mélység az, ami szüntelenül elevenné tudja újítani ezt a líravilágot. Csak úgy árad be-

lőle a metafizika – ahogyan Vatai László is annyiszor hangsúlyozza *Az Isten szörnyetege* című nagyszerű monográfiájában. Mert Ady az örök művészet és költészet nyelvén, állandó szakrális hangoltsággal folyvást a legvégső létkérdések, őstények és ősigazságok felfogása, megragadása, kimondása felé tört. A lehető legszemélyesebb, legszubjektívebb átéltséggel, a legdrámaibb önfeltárással és öntanúsítással közvetíteni, fejezni ki a legáltalánosabb emberfölötti létfilozófiai lényegvalóságokat: páratlan kísérlet ez a lelki univerzumnak a világmindenséggel egylényegűvé, homológ formátumúvá tágitására, abszolút expanziójára. Szembesülni minden lehetetlenséggel, megvívni minden töredékességgel, hiánnyal és relatívummal, átérezni a végesség és viszonylagosság meghaladhatatlan létszerkezeti kínját, megmerítkezni minden létparadoxonban, s közben mégis sejteni és tudni a végokok transzcendens abszolútumát és rejtelmes primátusát. „Mert szörnyüseség, lehetetlen, / Hogy senkié vagy emberé / Az Élet, az Élet, az Élet.”

A legbonyolultabb, legszövevényesebb látomásos és szimbolikus, álomi és szürreális, extatikus és szecessziós képzetek rengetegének ősiségét és modernségét köti össze Ady a kijelentéstétel archaikus elementaritásával. Könyvtárnyi szakirodalom boncolgatja, hogy az érzékek összeségét felbolydító vizuális, akusztikus és egyéb lírai hatásformák mélyén, a szimultán verselés beláthatatlan összetettségén (az ősmagyar tagoló ritmus- és dallammenetet az antik lendülettel és a nyugatos hajlékonysággal egyeztető komplex metrikai rendszereken) keresztül milyen szinte már versen, lírán, költészetten túli (mert a versformai jegyeket észrevétlenné finomító) sugallatképződés zajlik; hogy a mondatakok hangsúlyos, nyomatékos, rendszerint ereszkedő hanglejtésű, kijelentéses karaktere miképpen sugároz úgyszólván mágikus, biblikus energiákat. Mert a mondandó közepébe vágó versindítás, a körülíró, képfejlesztő vagy képkifejtő ismétlésesség, a párhuzamosságokra épülő emfázisfokozódás, a tőszavassá sűrített, ekképpen mindenki számára érthető és mindenkire nézve egzisztenciális jelentőségű, létérdekű, szakrális atmoszférájú igazságközlés: voltaképpen az igei kijelentésmód nyelviségéhez és nyelventúliségéhez hasonul. A súlyosság borzongató misztériuma a világrend felülmúlhatatlan önközlésének és próféciájának delejező mítoszi varázsához közelít. „A sorsom: menni, menni, menni / S az álmom: az Isten”; „Lesz, mozog és elfogy az ember. / Itt egy nagy Valaki kormányoz. / Nem látni őt emberi szemmel, / De itt van és kormányoz” – lehet-e ezt ennél elemibben, egyszerűbben, egyszersmind megbabonázóbb hitelességgel mondani? Efféle és így talán valóban csak egyszer (ismételhetetlenül és utánozhatatlanul) volt mondható a magyar költészetben.

A megérző és megértő lényegtudás élményforrásai- ból fakadó kijelentések, állítások, tézisek enciklopédikus bőségében derítik fel ember és világ egész lehetséges alapvonatkozás-rendszerét, a létezősszférák sorsmeghatározó érzéki és logikai viszonylatait. A nagy témakörök összefüggésrendszere metafizikai őstörvényszerűségek leképeződésévé gazdagodik. Élet és halál együtt mérendőségében az egység és a különbözőség, az ellentét és az összetartozás, a paradox egymásból következés minden változata feltárulkozik („Lehet: Élet se volna, / Hahogyha nincs Halál, / Holott ott van mögöttük / Titokzatos Uruk, / Valami ős és vad, szörnyű / Szabálytalan Szabály”). Vonzás és taszítás, érzéki és szellemi, vágy és teljesülés megrétegződő és egybefonódó paradoxonözöne egy lírai (a vitalizmustól a halálmisztikáig feszülő és gomolygó) szerelemfilozófia demonstratív, felkavaró példatárává összegződik és lényegül. A szerelem mulandóságában is a végtelent ostromló, az időt legyőzni szándékozó, a szakadatlanul újraéledő lázas vágyakat és a beteljesülés halálos („víg halott”-i) vágytalanságát egyszerre és utolérhetetlenül hajszókergető személyiség a tusakodás minden stációját végigjárja – az „elfogyni az ölelésben” kívánalmától a „lekeddel hálni” óhajáig, a „meg akarlak tartani”-féle eltávolító megőrzéskísérlettől a „csókokban élő csókatlanok” reménytelen reménykedéséig, vagy az „add nekem a szemeidet” individuumhatárokat lebontó kívánságáig. De még a mámor, a tudatalászállás, az önkívület, a testhalál megannyi végletes és bonyodalmas jelenség-összefüggéseinek a beláthatatlan belátásáig is. És Ady Isten-élményében pedig – az ember-Isten-kapcsolat számtalan módozata révén – olyan vallásfilozófia boltozódik föl, amelyben a pszichikum érzelmi konvulziójától az egymásnak szükségképpen ellentmondó Isten-képzetek sokaságáig úgyszintén minden benefoglaltatik. Makkai Sándor a személyes bűnvallás és bűnbánat katartikus mélységeire irányította a figyelmet, Barta János a misztikus, magyar és egyetemes ősmisztikus Isten-látás rejtett pszicho-ontológiai dimenzióira, Németh László a „teológus Ady” értelmi-gondolati erőfeszítéseire és teljesítményére, Vatai László a keresztény egzisztenciális átvalóulás fájdalmas folyamataira. S csakugyan, minden regiszter valóságos és autentikus viszonymódokat szólaltat meg: a perlekedéstől az önátadásig, a hálaérettől a könyörgésig, a fohászos imádságtól a „hiszek hitetlenül” hitparadoxonáig, a közönyös Mindenható képétől a könyörületes, részvevő, Krisztus-arcú Úr megtalálásáig, el egészen a bölcséleti istenbizonyítékok logikai szofisztikájáig. Mert Ady lírai axiómái, gnómius tételmondatai és szentenciózus megfogalmazásai az emberi gondolkodástörténet során

felhalmozott végső kérdések és válaszlehetőségek drámai erejű sűrítvényei. A ráció határainak innenső és túlsó oldaláról származó megkísértései az ésszel felfoghatatlannak. Nemcsak a hangulatok: a tömör gondolatok nyelvi-eszmei katedrálisai is. Az, hogy „Te vagy ma a legvalóbb Nem-Vagy”, „léetlenül is leglevőbb”, nem pusztán aforisztikus szójáték: hanem (minden egyéb háttérrel jelentéstartomány mellett) annak a hiparchológiai alapigazságnak is a pontos megfelelője, miszerint léttel, egzisztenciával a véges létező bír, a végső, abszolút valóságnak, a legfőbb valónak pedig érvényessége, fennállása, szubsztenciája van. Vagyis ami nincs, ami „léetlen” egzisztenciálisan, az fennálló valóságában ösörök; igaz tehát, hogy úgy nincs, hogy más dimenzióban mégis van. „Nem látni őt emberi szemmel, / De itt van és kormányoz.” „Ős magyar névvel: az ős-Állat” – merthogy a régi magyar nyelvben az „állat” szó állapotot, állandóságot (azaz: fennállást) is jelölhetett. S hogy „Itt: van egy legnagyobb Valóság”: tisztán cseng össze akár Canterbury Szent Anselmus theodiceájával, istenérvével is, mely szerint Isten mint legnagyobb valóság az, aminél nagyobb sem az értelemben, sem a valóságban nem gondolható és nem létezhető. És ez a szubsztancia a létalapja az emberi szellemnek is: „Az Isten van valamiként: / Minden Gondolatnak alján.” Tehát nemcsak úgy az „alján”, hogy minden érzés, hangulat, feszengő lelki vágy, motoszkaló sejtés vagy spirituális ihletettség mélyén, minden szellemi törekvés alapösztönzőjeként, alapmotívumaként – hanem magának a szellemi létformának a tényleges, teremtő ontológiai fundamentumaként is. És nem egy nagy valami (vagyis öntudatlan objektív törvényszerűség) kormányozza a világot, hanem: „Valaki” – „teremtő s tartó”, „nagy ész”-szel. A személyes Fönnvaló, akinek alanyi szabadságában áll a világteremtő aktus is („Ő: a nagy-nagy Élet-folyóvíz”; „Ő: a folyásnak akarója, / Melynek forrása s vége nincsen”); a transzcendens abszolútum ekképpen kategoriálisan szubjektumszerű (vagyis szellem és nem tárgyi valóság) – miképpen például Hegel kifejtett tételeiben is. S metaforikus érzékletességében is mennyire lényeglátó transzcendencia és immanencia változékony összekapcsoltságának és másságának az ilyen kifejezése: „Az Isten a szivemben vagyon, / Csak néha-néha el-kisétál”. Vagy az, amely – mintegy skolasztikus luciditással – leszögezi az örök múlt és emlékezet által örökkévalóvá rögzítését minden valahai egyszerinek és megismételhetetlennek, s hogy milyen a hajszálhullásig mindenre kiterjedő gondviselés: mindenre, ami az időben, megváltoztathatatlanul, végbement: „az a nagy Valaki akarja, / Hogy az eszéből ki ne essék / Emléke egy köd-multnak”; „Hajjunknak egy ősz, hulló szála / Följegyzett bú nála”.

S amilyen eleven az Isten-kérdés minden vetülete, épp olyan nyugtalanító az Ady-féle magyarságproblematika összes vonatkozása is. Megdöbbenően érvényes sorstörténelmi és karakterológiai látletelek sorakoznak a „magyar Ugar”-ról, a „magyar Messiások”-ról, akik „Ezerszer is meghalnak / S üdve nincs a keresztnek, / Mert semmit se tehettek, / Óh, semmit se tehettek”, a „hőkölés népe”-ről, amely „Vertnek született, nem verőnek. / Önerejét feledte mindig, / Sohse szegzett erőt erőnek”, s amely „Nem rúg vissza, csak búsan átkoz / S ki egyszer rugott a magyarba, / Szinte kedvet kap a rugáshoz”, s „ha néhányan nem kiáltoznánk, / Azt se tudná, hogy őt pofozzák”; az „utálatos, szerelmes náció”-ról, hogy „nekünk Mohács kell”, és hogy nincs szánandóbb a magyarnál, mert „ősi nép” („regéknek ősi népe”) és „jöttment”; arról, hogy „Most alszik a magyar a magyarban. / Minden nációnak van terve. / A magyar azt mondja, ha tönkrejüt: / Így akarom”; hogy „a földnek bolondja, / Elhasznált, szegény magyarok”: „Rossz, drága fajta, ki felé / Kerekedtek mindig a latrok”, de „En-sírásunkat végigsírnunk / Hangosabb sírások / Nekünk soha meg nem engedték”; hogy „húsvétalan a magyarság”, s „Úgy elfogy a magyar, / Mintha nem lett volna”: „Hős fajom döglök, / Hiába harc, hiába fájdalom”; „Mert gyáva volt és szolga volt / S életét élni sohse merte, / A Sors, a sorsa, / Hajh, be megverte, be megverte”, így aztán „Elvész az ország, / Ha elfogytak az aszkéta szivek”: s „elveszünk, mert elvesztettük magunkat”. Kísérteties, torokszorító, vérlázító mai sorskérdés ez mind. Mint ahogy az a szükség, amely a „Hajlongni emerre, amarra: / Bús sorsot mértél, Uramisten, / A magyarra” állapotából, az „Önnön-valónktól félve félni / S elvegyülni törpe gyávakkal, / Halva élni: / Ezt adta, Te, nekünk” nyomorúságából kiszakadva a magyar megmaradás, a magyar önállóság, az önálló történelmi magyar műhely megteremtésének távlata felé kell, hogy mozdítson. (Erre a forradalmas és függetlenségi, „kurucos-szabadságharcos” elszánásra – a „protestáló hit”-re és „küldetéses vétő”-ra – egyébként az érmelléki és a tágabb szülőföld is szinte predesztinálta Adyt; a „Hajdúszélen, Szabolcsban, Biharszélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsaszélen, Szilágyszélen” élő, a „Tiszaháton”, a „Nyírben”, az „Érmelléken”, a „Berettyó-völgyben” meglátott magyarok lakta „tájék Magyarország dagasztó teknője”; „itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája”; „hiszen itt vannak, akik a Kálvin istenéből bölcs, külön, magyar Istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a

magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan” – ahogy Móricz Zsigmondot üdvözölve írta.) Kelet és Nyugat, ázsiai tunyaság és despotizmus, illetve nyugati anyagelvű versenygátlástalanság, eltorzult egyenlőség- és szabadságelvek, elvakult politikai és gazdasági erőszakfajták (embertelen kollektizmus és kíméletlen liberalizmus) közepette, kétféle hatalmi diktatúra ellenében válhatna küldetéses néppé a magyar: a harmadik út erkölcs- és társadalomfilozófiai eszmemodelljének a termé-
 mékeny kialakítójává –

Ady nyomán és Szabó Dezső, Németh László, Kodolányi János, Bibó István és mások szellemében. Mert Ady éppen ennek a hiányát keseregte. Hogy egyrészt a magyar „uralkodást magán nem tűr”, másrészt „szabadságra érdemetlen”; egyfelől Keletről elszakadt („Jöttünk, mert hitt a nyugati Vagyon”), de másfelől „erőnk nincs a küzdelemre”. Viszont különleges, sajátos értékke emelkedhet ez a gyakorlati erőtlenség (hogy ennél „tragikusabb és szebb sors nincs / Isten és emberek előtt”): „Más fajta nép roboghat tova, / De így szép, álmos, láncolt fajnál / Poétább faj nem élt soha.” A magyar

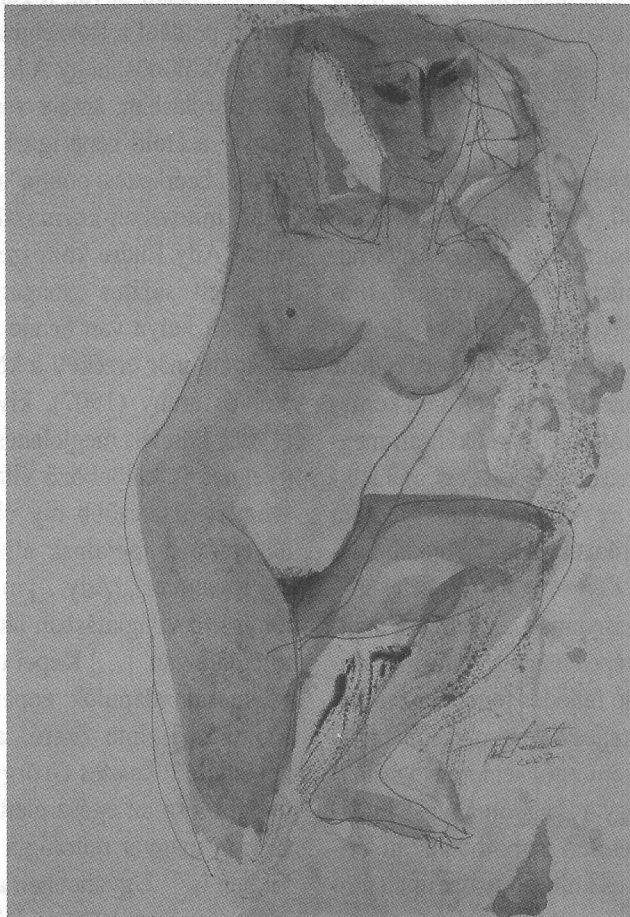
tragédia, hogy „nekünk senki sem örül”, hogy „Mi nagy szépségünknek / Sohase volt ismerője / És merője, / Mert a magyar mindig dőre. // Voltunk páriái / Nagy és pénzes oknak, / Gazdagoknak / S befogó hatalmasoknak.” Ehhez képest sürgető a magyar megmaradás és a magyar értékidentitás kiteljesítése: „Van-e célja és nagy akarata, / Hoz-e valamit, ami övé, / Ami magyar, ami igaz maga?” „Most pedig jöjj, jó magyarság, / Nomádságnak szabad élte, / Nyugat ellen Nyugatot hozz / S csörtesz új erőt a vérbe: / Sokáig nem tarthat ez a zavar.” S ez az eltorzítatlan keleti és nyugati értékminőségeket (szabadságot, egyenlőséget, testvériséget, „poétás” szellemiséget) egyeztető, új, vératömlesztő nagy kísérlet volt és még inkább lehetett volna: 1956 harmadikutas, nemzeti demokratikus forradalma

és szabadságharca. Vatai László tisztán vezette vissza Adyhoz a huszadik század legfénylőbb magyar dicsőségét: a „Jövendő fehérei” a „szörnyű, sátáni eszme ellen lázadtak a magyarság és az emberség nevében”; „a munkásság 1956-os magatartásában csodálatos szépen ragyogott fel az örök magyarság”. De ha a „Templomot” (a magyar önazonosság és összetartozás, a lelki és morális nemzetegység szentségét) mégse építjük föl: „népét Hadúr is szétszórja”, s „fölolvaszt a világ kohója”. „Tetveinktől ellepetten, elgyengülve várjuk, hogy

mit kezd velünk a más népek sorsa. Valamelyik nagy nép gyarmatbirtokába olvadunk be? Szomszédaink darabolnak fel, hogy egységüket védjék? Vagy egy internacionalista néptestvériségnek leszünk osztjájai? Mind-egy /.../ elveszünk, mert elvesztettük magunkat” – fejezi be Ady (*A szétszóródás előtt*) citálásával 1933-as *Debreceni kátéját* Németh László. S az ő születésének nyolcvanadik évfordulójára írott versében (*Üdvösség vagy halál*) pedig Illyés Gyula (vagylagos képletében, szintén Ady kapcsán, s legalább esélyként) mégis-hitre és reményre buzdít: „Vagy fölépítjük mi is azt a Templomot, / vagy népét Hadúr is szétszórja”.

Érdekes, hogy Kányádi Sándor viszont azt vallja, hogy ez a templom tulajdonképpen már felépült: mert nem más az, mint a magyar költészet sok évszázados csarnoka. – Tanúsítva – amit Czine Mihály annyiszor idézett Adytól (*Vallomás a patriotizmusról* című cikkéből) –, hogy „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”.

Ady műve tehát igazító és igazoló energiaforrásunk. Abban az értelemben is, ahogyan képkapcsoló nyelvi mágiája velőtrázó ráébredésekre vezethet. Csoóri Sándor egyik esszéje beszéli el a felfedező Teller Ede emlékezését, hogy őt az Ady-szimbólumok és képzettársítások érzelmi-szellemi magasfeszültsége, többletenergija döbentette rá: „energiát nemcsak maghasadással lehet előállítani, hanem magfúzióval is!”

PAPP ISTVÁN GÉZA

„A Nap korán-kelt Holdja, én”

Ady Endre Hold-motívumáról*

„Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.”

(József Attila)

„Gálás, vasárnapi nép” vagyunk. Számon tartjuk az „emlék-ünnepet”. Sokszor vizsgáztunk már rosszul, mikor az élet Ady-mértéket kért számon. „De ha mégis?” – idézzük reménykedve a költőt, és életművébe kapaszkodva indulunk meglelni Ady s, ami azzal szinte azonos, magyarságunk helyét a „globálisba” fordult XXI. században.

Tavaly az Új versek megjelenésének centenáriuma, idén a költő születésének 130. évfordulója, 2008-ban a 100 éves Nyugat teremt alkalmat eszmecserére Ady Endre életművéről. Nem egyszerűen irodalomtörténeti, líra-történeti helyének, hanem művelődés-, politika- és kultúrtörténeti szerepének újabb értékelésére is sort kellene keríteniünk. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán konferenciát rendeztek a magyar költészetet radikálisan megújító kötet kiadásának centenáriumán. Értékes munkákkal bővült az utóbbi időben az Ady-irodalom. De nem meglepő az sem, hogy szkeptikus nézetek is újólággal kapnak. Megszívlelendő *Kenyeres Zoltán* vélekedése: „Az értelmiség széttartó irányainak részletes mentálitástörténeti vizsgálata lenne képes megmagyarázni a mára kialakult helyzetet. A befelé fejlődés fenntartás nélküli öröme és Ady úgyszólván teljes dekanonizációját [...] Előrejutás? Egyelőre sajnos semmitől sem lehet várni.”¹ Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a „hagyományos” irodalomtörténeti munkák örvendetesen szaporodtak, ide érve a műelemzést, a recepció- és kultusz-, valamint a motívumkutatás területét.² Magam is úgy gondolom, hogy az Ady-mű elmélyültebb értéséhez az ilyen dolgozatok adják a megbízható támpontot. Ezért vállalkozom újólággal hasonló jellegű vizsgálatra. Most Adynak „a maga művelődéstörténeti – kulturális aurája, képi hagyománya révén” (*Király István*)³ jelentős, kutatói feladatként pedig izgalmas, soktartalmú Hold-motívumát, a „holdas

verseit” kísérelem meg bemutatni. Összegezni szeretném az eddigi megközelítéseket és az eredményeket is. Alkalmasint bővíteni kívánom tudásunkat e meghatározó jelentőségű Ady-motívumról.

A Hold-képpel élők, a „holdas versek” megközelítőleg a költői életmű négy-öt százalékát teszik ki. *Földessy Gyula*, Ady „poeta-adminisztrátora” harminchárom versét sorolja, melyekben a kép szerepet vagy éppen jelentős helyet kap.⁴ Természetes az, hogy nem törekedett a teljességre, de meglepő, hogy – bár a versekkel másuttal ugyan foglalkozik – a fősorolásban nem említi például a *Beszélgetés a boszorkánnyal* címűt, és igazán különös, hogy *A Mindent hurcolva* sem szerepel a fősorolásban, amely versnek – mint igazolni szeretném – a Hold-képe igazi önszimbólum és a motívum egyik „beérkezési pontja” egyben. Változását a költő alkotta mítoszban-kozmoszban kell látnunk és értékelniünk. Ady Endre költészete ugyanis sokszor igazoltan teremtett sajátos „magán-mitológiát (szimbolikát)”.⁵ Kiemelt helye van benne a Hold-képzetnek. – A korai recepció már érzékeli a költő mitikus látásmódját, és a *Vér és arany* (1907), kivált pedig *Az Illés szekere*n (1908) kötetek megjelenését követően felhívja rá a figyelmet. A különböző világnézetű, más-más esztétikai szemléletű, később oly eltérő utat járó ítések ekkor egyetértően foglalnak állást. *Babits Mihály* 1909-ben így fogalmaz: „[Ady...] mindent valami sajátos, költői és élő világlátásban lát: mondhatni, saját külön mitológiája van. [...] Képei teljesen modernnek, a saját benyomásain alapulók: éppen azért van meg bennük az a spontán, őszinte öserő, ami a legrégebb mitológiák képeiben.”⁶ *Lukács György* szintén 1909-ben írja: „Mitológia lesz az egész életből Ady verseiben. Egy egészen új magyar mitológia jött létre már a magyar versekben is.”⁷ Ugyanebben az évben vetette papírra *Horváth János* az 1910-es jelzéssel megjelent sorait Ady szimbolizmusáról értekezve: „...nem titkolhatom el, hogy az az ihletettséggel, mely ily látomásra képesít, a vallásos elragadtatással rokon őseredetű költőiség [...] az az emberi lélek, mely babonát, mítoszt, vallást, metafizikát teremt, melynek beszéde még évezredek hagyulása után is sejteti az első nagy hit gazdag, eleven színeit.”⁸

* Részlet a szerzőnek, Ady Endre vonzásában címen a szegedi Bába Kiadónál 2007 novemberében, Ady Endre születésének 130. évfordulóján megjelenő kötetéből.

1 Kenyeres Zoltán: Ady Endre és akiknek nem kell – töredékek, Kritika, 2006/9. 28–29.

2 Ld. Tverdota György: „Rákóczi, akárki, jöjjön valahára”; Földes Györgyi: Örök visszatérés: Nietzsche és/vagy Eliade. In: Iskolakultúra, 2006/7–8. 34–40; 41–46.

3 Király István: Intés az őrzőkhöz, Ady Endre költészete az I. világháború éveiben, 1914–1918, Szépirodalmi, Bp., 2. kötet, 1982. 97. A továbbiakban: Király: Intés...

4 Földessy Gyula: Ady minden titkai, Magvető, Bp., 1962. 91–92.; Elemzésében átveszi: Szigeti Lajos Sándor: „Minden Egész eltörött” (A csonkaság verse). In: Modern hagyomány, Lord, Bp., 1995. 223.

5 Ld. Wellek-Warren: Az irodalom elmélete, Gondolat, Bp., 1972. 282.

6 Ady (Analízis), Nyugat, 1909/I. 567. In: Babits Adyról, Dokumentumgyűjtemény (szerk.: Gál István), Magvető, Bp., 1975. 35.

7 Lukács György: Ady Endre. In: Magyar irodalom – magyar kultúra, Gondolat, Bp., 1970. 47.

8 Horváth János: Ady, s a legújabb magyar lyra. In: Tanulmányok, Akadémiai, Bp., 1956. 549–550.

Ezek a nézetek előkészítik Balázs Bélának egy évtizeddel később, Ady halálakor alkotott véleményét, melyben expressis verbis kimondja: „Ady a legtipikusabb és legnagyobb mítoszteremtők egyike a világirodalomban.” Így folytatja: „Egy új magyar mitológia támadt Ady lelkében, de az atavisztikusan benne feltámadás, benne felfajás ébresztette elevenné.” Később pedig: „...a szimbólum csak hordozója, kifejezője a belesűrűsödött hangulatnak, nincsen magában-léte, naiv realitása. Nem mítosz.”⁹ A sajtóságos szimbólum-felfogást most nem elemezhetem, viszont megállapíthatom, hogy az életmű mítoszi jellegű megközelítése mély nyomott hagyott a későbbi értelmezésekben, és más-más megfogalmazásban bár, de hűen kíséri máig az Ady-recepciót. Helye van Szerb Antalnál és Révai Józsefnél, része Halász Előd, Barta János, Rába György, Tamás Attila Ady-szemléletének. Eisemann György szintén él vele, legutóbb pedig, az ő meglátásait is hasznosítva, Földes Györgyi munkájában találkozunk hasonló fölfogással.¹⁰

A „mitikus-mítoszi-mitologikus” kifejezés használata igen elterjedt a különböző művészeti alkotások jellemzőseként. Értelmezése azonban rendszerint esetleges, és főként az egyes művek hangulatát igyekszik érzékeltetni. Tornai József aforisztikusan fogalmaz A három misztika című írásában: „A mítosz: archetipikus emlékeken alapuló őstörténet.”¹¹ A lényegretörő, mégis leszűkítő definíció mellé a kiterjedt szakirodalomból, irányadóként most is a René Wellek – Austin Warren szerzőpár átfogó meghatározását idézem olyanként, amit az Ady-mű értelmezésekor is gyümölcsöztethetőnek tartok: „A »mítosz« [...] olyan terület fölött lebeg, amelyen a vallás, a folklór, az antropológia, a szociológia, a pszichoanalízis és a szépművészetek osztoznak” – írják. Majd Giambattista Vico-ra hivatkozva folytatódik a fejtegetés: „...a »mítosz« ..., miként a költészet, az igazság egyik fajtája, illetve egyenértékű az igazsággal, nem riválisa, hanem kiegészítője a történeti vagy tudományos igazságnak. [...] Az irodalomelmélet szempontjából a fontosabb motívumok talán a következők: a kép vagy ábra, a társadalmi tartalom, a természetfölötti (nem naturalista vagy irracionális) elem, az elbeszélés vagy történet, az archetipusos vagy egyetemes minta, időtlen ideálok időbeli eseményekként való szimbolikus megjelenítése, a programatikus és eszkatologikus szempont, a misztikus aura. A jelenkori gondolkodásban a mítosza-ra való hivatkozás a felsorolt mozzanatok közül

bármelyikre vonatkozhat, s többre is kiterjedhet.”¹² Az Ady-lírájának mítoszi elemeit hangsúlyozó elemzők a kifejezést a fenti értelmezések valamelyikében használják. A fogalmat pedig – mint Balázs Bélánál láttuk – rendszerint összekapcsolják a motívummal és a szimbólummal (szimbolikus motívum). A már sokak által definiált motívum (szimbólum)-fogalomhoz megkerülhetetlenül kapcsolódik a téma és a motívum megkülönböztetésének problémája.¹³ A kettő olykor egymást fedő, többnyire azonban egymástól nagyon is elválasztandó kategória. Ady esetében pl. már Földessy Gyula ún. „motívum-rendjei”, „konkordanciái” kapcsán is élesen fölvetődött a különbségtétel szükségessége.¹⁴ A két kifejezés értelmezésének ellentmondásaira, a következtelen használatra hívom fel itt a figyelmet. Megjegyzem, hogy a polémia a kérdérről nálunk a közelmúltban főként a József Attila-szakirodalomban bontakozott ki. Tverdota György lépett föl ugyanis a motívum-fogalom indokolatlanul túlzott kiterjesztése ellen, és általánosságban a ’téma’ szakszó használatát javasolja a művekben ugyan ismételt felbukkanó, azonban motivikus, egymásra utaló jellemzőket kevésbé mutató vershelyzetek, szituációs hasonlóságok megnevezésére.¹⁵ Egyetértek véleményével, amit József Attila költői életművét vizsgálva így összegzett: „A sokféle (ha nem is tetszőleges) nyelvi formát öltő konstans témától célszerű megkülönböztetni a szorosabb értelemben vett motívumokat, azokat a megszilárdult nyelvi formációkat, amelyek bizonyos elemeikben többször változatlanul visszatérnek, más részeikben alkalomról alkalomra variálódnak. Olykor a fiatal költő rátalál olyan szerencsés formulákra, amelyeket szinte változatlanul beépíthetett érett darabjaiba. Gyakoribb azonban, hogy a visszatérő motívumok formailag csiszoltabban, tartalmilag elmélyültebben bukkannak föl újra, akár többször és többféle változatban. [...] Fontosabbak azok az esetek, amikor a korán kialakított motívum későbbi visszatérései során előre kiszámíthatatlan módon, gondolatilag rendkívüli mértékben elmélyült, tehát a forma lényegi változatlanul hagyása mellett a formai elem jelentésszerkeztében ment végbe döntő változás.”¹⁶ Az „immanens líratörténet” (Szigeti Lajos Sándor), azaz a téma- és motívumkutatás munkálataiban kulcsfontosságú a téma motívummá (szimbólummá) éréseinek a folyamatát vizsgálni, esetleg a „váratlan” minőségi változás pillanatát kimutatni. Tartok tőle azonban, hogy az utóbbi esetet bizonyíthatóan deklarálni, horribile

9 Balázs Béla: Ady mitológiája, Huszadik Század, 1919. aug. (Ady-emlékszám) 104, 106.

10 I. m.

11 Tiszatáj, 2002/3. 45.

12 I. m., 283–284.

13 Ld. a tárgyban: Papp István Géza: „Ha most híznád meg harangját szíved-

nek...” Ady Endre harang-motívumáról, Magyar Napló, 2004/4. 21.

14 I. m., 337–338.

15 Tverdota György: A tizenkettedik, Korszerűtlen elmékedések József Attila Eszmélet-ciklusának XII. verséről, A Tiszatáj Diákmelléklete 2002/április (83.) 10.

16 Tverdota György: József Attila, Korona Kiadó, Bp., 1999. 15, 16.

dictu a fordulatot jelentő egyetlen alkotást megjelölni, Ady esetében is, igencsak kétes kimenetelű vállalkozás volna. A látványos, de könnyen megkérdőjelezhető „eredmény” magának az életmű egészének önkényes megbontását eredményezhetné. Ugyanakkor az alkotói proceszszus művészi sajátságainak aligha végérvényesen feltárható, soktényezős, szinkron és szimultán asszociációs jellegét egyszerűsíteni megbocsáthatatlanul. *Gintli Tibor* az Ady-mű „újrafelfedezésének” lehetőségét a viszonylag kisszámú mű kiemelésével gondolja elérni.¹⁷ (Klasszikus példái lehetnek talán Illyés Gyula, Füst Milán megjegyzései.) Noha ő Kenyeres Zoltán könyvével¹⁸ polemizál, én most *Kis Pintér Imrét* idézem ellenpontul és egyetértően, aki Babits, Hatvany Lajos, Németh László nyomdokait követve állítja: „Az Ady-mű belső egysége az, hogy a képzetek, motívumok, szimbólumok stb. ebben a költészetben szerves egészet, teljes világot alkotnak, s hogy ennélfogva minden formaelem sajátos pozícióértékekkel is rendelkezik, feltételezi az egész kontextust. [...] Az Ady-mű rendje, logikája egyben egy lírai életmű *története* is.” (Kiemelés az eredetiben.)¹⁹ A fentiek alapján is szükségesnek érzem Ady motívuma forrásvidékének földerítését, a kibontakozása (esetenkénti kötődései) folyamatának nyomon követését.

Nyilvánvaló, hogy Ady Hold-(témája), -motívuma sokfajta életélményből is táplálkozik, és vitathatatlan az is, hogy nagy elődök műveire alludál, s mint írtam, számos művelődés-, kultúr- és líratörténeti előzmény bázisán építkezik. Egy csupán közöttük Edgar Allan Poe lírája.²⁰ Hasonló korélményről, „lelkialkati” (Halász Előd) rokonságról van szó elsősorban, s nem föltétlenül direkt hatásra kell gondolnunk, bár esetenként az is okkal valószínűsíthető. Filológiai adatokkal igazolható, hogy Poenak a hold-képzetet a hangulatfestésnél sokkal nagyobb nyomatékkal alkalmazó művei benne éltek a kor irodalmának miliójában, így ihletforrást jelenthettek a fiatal Adynak is. (Esti csillag, Strófák, Tündérország, Ulalume, Helénához II. stb.)²¹ Az Ady-költemények képi- és érzésvilága azonban legtöbbször *Eldorádó* című versének ezeket a sorait idézi fel: „»Ott messze túl, / A Hold kigyúl, /

Az Árnyak Völgye vár ott. / Vágtass el, el.« / Az árny fel-lel / »S eléred Eldorádót.«” (Kosztolányi Dezső újraköltése) Ady ló/lovas motívumának hangulati töltése, holdas tájainak sejtelmessége sem véletlenszerűen emlékeztet az amerikai költő látomásos verseire (Jó Csönd-herceg előtt, Az eltévedt lovas, Vágtatás a Holdnak stb.).

Tudjuk azonban, hogy a Hold-téma, archaikus motívum, szimbólum szinte bizonyosan azonos korú az emberi kultúra hajnalával. Az ezüstösen ragyogó égítést a kezdetektől igézően hatott a művészetekre is. „Magában a Hold az (át)változás, ismétlődés, növekedés és fogyás, halál és újjászületés, illetve újrakezdés jelképe. A Nappal együtt a legrégebb idők óta tisztelt égítést. [...] A Naphoz való viszonya határozza meg szimbolizmusát is. Méretre egyforma nagynak látszik a kettő, de a Hold ritmikusan változtatja alakját, s nincs saját fénye, a Naptól nyeri.” (Jelképtár)²² A Szimbólumtár vallás- és művelődéstörténeti szerepéről szól és kiemeli: „A Hold különböző fázisaihoz kapcsolódó jelentések (újhold: kezdet, születés; telihold: beteljesülés, felnőtt kor; fogyó hold: hanyatlás, öregedés; növő hold: erősödés, növekedés; a holdfogyatkozás pedig halált, megsemmisülést jelent) számos kultúrában fellelhetők.”²³ Szörényi László tanulmánya, A humoros elégia Arany János Visszatekintés című létösszegző versét elemzi. A képanyagát vizsgálva az európai irodalom „hold-költészetét” tekinti át. Rámutat, hogy az álom és a halál Homérosznál megjelent testvérisége az arkádiai Endümion történetben kapcsolódott össze a holdképpel. Idézi Goethét, Baudelaire-t. (Itt emlékeztetek még Verlaine közismert *Holdfény* című versére és a „belgákra”: Maurice Maeterlinck, Émile Verhaeren műveire stb.)²⁴ Szörényi utal Poe lírájára is. A magyar „hold-költészet” első klasszikusaként Ányos Pált említi és felhívja a figyelmet a téma megjelenésére Berzsenyi, Csokonai, Vörösmarty, Kölcsey műveiben, valamint további előfordulásaira Aranynál. Bőséges hivatkozása a nemzetközi szakirodalomra a további áttekintést itt szükségtelenné teszi.²⁵ A közvetlen magyar elődök közül Komjáthy Jenő, Reviczky Gyula lírájára emlékeztetek csupán és természetesen Vajda János csillag-Hold megjelenítéseire.²⁶

17 Gintli Tibor: Ady beszédmódja az istenes versekben, Iskolakultúra, 2006/7–8. 29.

18 Kenyeres Zoltán: Ady Endre, A modern romantikus, Korona Kiadó, Bp., 1998.

19 Kis Pintér Imre: Adyról dióhéjban, idegeneknek, Jelenkor, 1988/1. 27.

20 Az összevethetőség kérdéséhez ld.: Halász Előd: Nietzsche és Ady. Második átdolgozott kiadás, Ictus, Szeged, 1995. (Danubia, Bp., 1942.) Továbbá: P. I. G.: Az Edgar Poe-i életérzés Ady Endre költészetében II. (Motívumvizsgálatok), Act. hist. litt. Hung. XVI. Szeged, 1978. 71–79.

21 Poe verseit az E. A. Poe összes versei, Kétnyelvű klasszikusok alapján idézem. Bevez.: Lutter Tibor, jegyz.: Radó György, Corvina, Bp., 1959.; A Poe-kultuszról ld. Elek Artúr: Edgar Poe, Nyugat kiadás, Bp., 1910.; ld. még az Ulalume című vers elemzését: Karácsony Endre:

Asztralte-Diana-Psziché, in: Baudelaire ajándéka, Jelenkor, Pécs, 1994. 190–217.

22 Jelképtár, szerk.: Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadán György, Helikon, Bp., 1995. (5. kiad.) 95.

23 Szimbólumtár, szerk.: Pál József és Újvári Edit, Balassa Kiadó, Bp., 1997. 208–209.

24 Vö. Ady Endre: A belgák című prózai írása. Budapesti Napló, 1906. aug. 15. In: Ady Endre az irodalomról, szerk.: Varga József és Vezér Erzsébet, Magvető, Bp., 1961. 160–162.

25 Szörényi László: „Álmaim is voltak, voltak...” Tanulmányok a XIX. századi magyar irodalomról, Akadémiai, Bp., 2004. 171–174.

26 Ld. Tábor Ádám: A szomorú és az egyenes csillag, Vajda János és Ady Endre kozmo-misztikus költészetéről, győri Műhely, 2006/5. 64–66.

Ady Hold-képeinek a forrásvidékét részben tehát itt is megjelöljük, de érdemes emlékezni Tamás Attila megjegyzésére, amit Ady *Kocsi-út az éjszakában* című verse kapcsán tett: „A hold amúgy is magában hord valami önmagán túli jelentést lelkivilágunkban...”²⁷ Az induló Ady költészetének (Versek, 1899; Még egyszer, 1903) – mint Kenyeres Zoltán fogalmaz – „nyelve, ritmikája, képkészlete a korabeli verses köznyelv két nagy áramlata közül a népies dalimitációhoz áll közelebb.” (A másik „a városias slágerimitáció”).²⁸ Az Új versek (1906) összeállításakor azonban biztos kézzel kiemelte az „átmenet kötetből” (Kenyeres Z.), a Még egyszer-ből a hat legjobb verset. Szempontunkból érdekes lehet A könnyek asszonya – bár újra nem közölt – első strófája, melyben hangulatfestő elemként szerepelnek a sorok: „Ott hömpölyög holdfényben a folyó, / Tengert keres, rejtett, sötét vizűt, / Két remegő, bús árny úszik azon: ...”²⁹ Említendő, hogy az 1903-as kötetben, a Dankó című versben jelenik meg szintén hangulati elemként a „holdas” jelző, hasonlóan romantikus reminiscenciákkal: „Tele van a szívem... Holdas enyhe éjjel” stb. Ez a gyakran előadott darab a híres szegedi cigányprímást köszöntötte 1900-ban.³⁰ E korai költői korszakában Ady maga is érzi verseinek formai hiányosságait. *Bóka László* fölfigyelt ilyen értelmű önreflexióra például a *Misztérium* című versében: „Csak az a mély és szent igazság, / Amit magába rejt a lélek, / Idétlen semmi, játszi hívás, / Amit leírok, elbeszéltek.”³¹ – Valóban kevés jel mutat akkor az invenciózus költői vénára, és nem érezzük azt még az Új versekben megjelentetett, a Jehan Rictus strófáiból című átköltésekben sem.³² Vannak ugyan a versben nagybetűs szimbólumok (Kiméra, Titkom, Sorsom stb.), de inkább csak a századvég hagyományaként, semmint valóban adys nóvumként. A hold-képzet is feltűnik itt hasonló eszközként: „Úgy kél föl bennem, mint nyáreste Holdja, / Úgy lobog, mint a fáklya csodafényben, / Ő az én lelkem lobbantó koboldja.” (Igaz ugyan, hogy érzékelünk halovány előképet a sorokban, ami nagy átalakulás után majd A Mindent hurcolva [1914] záró strófájában köszön vissza.) Mégis Komjáthy Jenőre emlékeztet a forma, és a ké-

pek majdani jelentőségére csak a kiteljesedett életmű ismeretében figyelhetünk föl.³³ De a mű romantikus és szimbolista jellege vitathatatlan, és Ady „magán-mítosának” csírái is kiütözköznek helyenként. Tamás Attila figyelmeztet idézett könyvében arra, hogy a költő „Mitológiája» mindvégig megőrzi a romantika bizonyos elemeit.” Hasonlóan vélekedik a motívumairól is, ugyanakkor jelzi, hogy valamelyest az szürrealizmus felé mutatnak azok, s az európai modernitás tablóján is figyelemreméltó helyet érdemelhetnek ki.³⁴ Erősen romantikus (szentimentális) jegyeket visel még a Vér és arany kötet több költeményének holdas témája. Háttér vagy „kellék”-motívum lesz pl. a Közel a temetőhöz „Holdas éjen” szintagmája. Erőteljesebb metaforát hoz a Nap-Hold kötődésre a következő sorokban: „A Nap húga, zöld szemű lány, / (Kit imádnak álomvitéztek) / Megszánt egy holdas éjjelen / És megigézett.” (A platán-fa álma) Ugyanebben a ciklusban (A Halál rokona) szerepel a jeles szavazati darabbá lett Sírni, sírni, sírni. A „Fázni holdas, babonás éjen”-sor jelzői a víziós-mitikus miliőt erősítik hatékonyan. Az Ős Kaján-ciklus pedig már valóban bővelkedik a vizsgálandó képnek az előzőekhez képest újszerű változataiban. Az egyes darabok elemzése most nem feladat. Utalok rá csupán, hogy a két, az alkotás folyamatát is megjelenítő vers, az Özvegy legények tánca és a Jó Csönd-herceg előtt címűnek több jelentős, a teljes Ady-mű megítélése szempontjából is irányadó elemzése ismert. Nem egy vizsgálat értékeli a kötetet Ady „legjelentősebb gyűjteményének”.³⁵ Megértve elfogultságukat, azt mégis túlzónak gondolom. Ugyanis, ami igaz lehetett Babits és Horváth János számára idézett munkáik írásakor, még 1909-ben, az, már a későbbi életmű ismeretében, nehezen tartható álláspont. Helyesnek vélem azonban, hogy Kenyeres Zoltán a „kibontakozás” kezdeteként tárgyalja a Vér és arany kötetet.³⁶ Halász Előd említett, 1942-es dolgozatában igen érzékenyen mutatja be Ady dramatikus „alkotó-mítosának” fő vonásait. Nietzschével rokonítja, és a motívumot, a „Hold fehérségét”, „ezüstös hidegségét” a tett, az alkotás, „minden élet ellentétéként” jellemzi rendszerint az Ady-versekben.³⁷ Van azonban másjellegű meta-

27 Tamás Attila: Költői világképek fejlődése Arany Jánostól József Attiláig, Debrecen, 1998. (2. kiad.) 119.

28 Kenyeres Zoltán: Ady Endre, i. m., 11.

29 Az Ady verseket A. E. Összes versei (kritikai kiad.) I–III. alapján idézem. Sajtó alá rendezte Koczka Sándor, a III. kötet: K. S. és Kispéter András, Akad.–Argumentum Kiadó, Bp., 1969; 1988; 1995. – Az 1907 után keletkezett verseket (kritikai kiadás hiányában) Ady Endre művei I–II. alapján idézem. A szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta: Láng József és Schweitzer Pál. Szépirodalmi, Bp., 1977. Használat-összevetésül: A. E. Összes versei, Atheneum, Bp., é. n. [1930] Összeállította: Sárközi György.

30 A versről: Péter László: Ady nálunk, Somogyi-könyvtár kiad. Szeged, 1977. 11–16.

31 Bóka László: Ady Endre élete és művei I. Akadémiai, Bp., 1955. 199–200.

32 Vö. Tóth Árpád: Ady költészetének viszonya elődeihez és a francia modernekhez, Nyugat, 1919. febr. 16. – márc. 1. 351–361.; Korompai H. János: Ady Baudelaire-fordításai, ItK, 1977/4–6. 622–636.; Utóbb: Szegedy-Maszák Mihály: Ady és a francia szimbolizmus, in: Újraolvasás, Tanulmányok Ady Endréről, Anonymus, Bp., 1999. szerk.: Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Menyhért Anna, 106–107.

33 Ld. Németh G. Béla: A magyar szimbolizmus kezdeteinek kérdéséhez (Nyelvi és stílusproblémák), in: Mű és személyiség, Magvető, Bp., 1970. 542–582.

34 Tamás Attila: Költői világképek... i. m., 120–124.

35 Szegedy-Maszák Mihály i. m., 108.; utóbb: Veres András: Ady szimbolizmusának kérdéséhez, Iskolakultúra, 2006/7–8. 5.

36 Kenyeres Zoltán: Ady Endre, i. m., 30–34.

37 Halász Előd i. m., 59–92, 169–173, 230.

forikussága is a hold-alkotás kapcsolatnak. Részben a Jó Csönd-herceg előtt is felveti, az Özvegy legények tánca pedig erősíti azt a nézetet, hogy a Hold, a holdfény meg is teremtheti az alkotáshoz, a mű létrehozásához alkalmas „szerencsés körülményeket”, „a különleges kondicionált-ságot”. Erre is utalnak a „Bolond és fehér valahány. / Lesik a szent, tavaszi Holdat”-sorok és A platán-fa álma „Megerszánt egy holdas éjjelen” ezt is jelentő, nem pusztán hangulatkeltő szókapcsolata.³⁸ Az Özvegy legények tánca hold-képzete többjelentésű, szimbólumértékű metafora. A zaklatottsággal, félelemmel és a vibráló feszültséggel szemben reménybeli megnyugvást hozó ellenpontot is képez, így a majdani, a Torony az éjszakában (1914) Hold-képét is preformálja. A másik vonulata pedig, talán a Bolond, halálós éj Hold-megjelenítésével jellemezhető kép hangulati indítása, majd a háborús korszakra, az Emlékezés egy nyár-éjszakára (1917) című versben „megfestett” fenyegetően „csúfolódó” égitest ellenséges jegyeit hordozza dominánsan ugyanebben a motívumban. A Jó Csönd-herceg előtt sorait valóban a hangulati ambivalencia jellemzi: „Holdfény alatt járom az erdőt... // Óh, jaj, nekem, ha elnémulnék, / Vagy fölbámulnék, föl a Holdra:” De a Király István megjelölte „kettőség” (halál-szerelem) valójában – mint látjuk majd – még számos tartalmi jeggyel gyarapszik a későbbiekben.³⁹ Fontos Rába György megállapítása: „A hold képzete itt már a romantikus rekvizitum jelentésárnyalatával bővült”. Az értelmezést, mely szerint a „...fölbámulnék, föl a Holdra” a lemondást jelenti az ábrándokról és az mintegy fizetség, „ár” az életért, a létezésért, nehéz elfogadni.⁴⁰ Véleményem szerint a metafora egyrészt az elnémulás rémképét erősíti, de jellemzőbben inkább a kor ún. „stílrövidítéséhez” való kapcsolódás („holdfalók, ködevők”) elvetését, követésének képtelenségét demonstrálja. Az Özvegy legények... pedig valóban kulcsfontosságú lehet a Hold-motívum, -szimbólum értékelése miatt is. Eisemann György Ady mitológiáját elemezve fontos példát lát benne a görög mitológia Hold-animájának ébresztésére és előképét a későbbi Ady-művekben megjelenő változatoknak. Bemutatja, hogy a Hold női elem volta, az idő lunáris jellege, valamint a Nap-Hold szakralitása („szent Hold”) ad kulcsot a szimbólumokhoz.⁴¹ Fölfigyeltek Ady költészetének görög mitológiai reminiscenciáira korábban is. Ismét említem Ba-

lázs Béla írását és figyelmeztetek Féja Géza napjainkban ritkán idézett Ady Endre végrendelete című tanulmányára, amelyben ezeket a sorokat olvassuk: „A görögség Európa immár önkéntelen s természetes öröksége, Ady pedig élni tudott ezzel az örökséggel. A késő Ady, a meditáló Ady mítoszt teremtett »görög módszerrel«, tehát az ő mítosza egész szellemének szárnyalóbb »korszaka« új egységbe szabadulása.”⁴² Eisemann Kerényi Károly munkáira, mítosz-értelmezéseire alapozza érdekes fölvetéseit.⁴³ De érzi valószínűleg a görög hagyomány túlzottan tűnő hangsúlyozását, és a tudatosnak föltételezett elemek mellett az „ösztönös-intuitív” alkotásmód jelentőségére is emlékeztet. A versre vonatkozó egyik konklúziója nagyon is helytálló: „A tánc a Holdra várás ígézetében zajlik, a »szent« Holdért folyik.”⁴⁴

A Bihar vezér földjén című Léda-versnek kitüntetett figyelmet szentel Halász Előd: „Az Ady vers a halált, az életteleniséget [...] fejezi ki” – írja, és a sorok ellentéző szerkesztésére idézi a „Jaj, be szépen süt a Hold” – versmondatot. Rámutat, hogy a „szépen süt” határozós szerkezet paradox módon a fenyegető „ezüstös hideg, holt-fehér” halálós színt asszociálja, majd ellentétezi azt a „Leszünk-e mi pirosak / S fölkelnek-e a dalok?” – sorokkal. A jellegzetesen adys színszimbolikát alkalmazó darab kérdései így állításba fordulnak, és az „életes” reményt erősítik.⁴⁵ A kötetben következő vers a Fekete Hold éjszakája.⁴⁶ Ez már valóban a görög tragédiákat idéző változata a témának. Ellenversnek érezhetjük – a Hold-kép is elüt az előző formától –, „anti-Léda versként” is felfoghatjuk ezt, a Bihar vezér földjén-nél egy hónappal korábbi művet. Az ismétlődő, a „Száll, száll fekete Hold” a lírai én bukását, a tragédiát nyomatékosítja. Múlt s jelen föltámadó holtjai („fölkelttek” – „fölkelnek”) dalolnak az Adyra jellemző, önmagát halottként, „önhalottságát” megjelenítő kép kontrasztjaként. – A kötetet záró ciklusban (A Holnap elébe) Ady még kétszer alkalmazza a lunáris képet igen különböző tartalommal, hangsúllyal. Az Álom egy Méhesről „Holdas képpel, ezer boggal, / Száz titokkal, ígérettel / Jön az Élet s csalogat” szófordulata némi iróniát hordoz, a megvetett, hívságos világot jellemzi csupán. Igen fontos viszont a motívum fejlődésének útját kijelölő, A Holnap elébe című vers egyik jellegzetes szakasza. A szintén dramatikus műben az „»Állj meg!«” – imperativuszra a „Vágok a sűrű

38 Ld. Balogh László: Mag hó alatt, Bevezetés Ady költészetének jelképrendszerébe, Tankönyvkiadó, Bp., 1976. 45–46, 51.

39 Király István: Ady Endre I. Magvető, Bp., 1972. (2. kiad.) 315.

40 Rába György: Szimbólum és világnézet, in: Csönd-herceg és a nikkel számovár, Szépirodalmi, Bp., 1986. 15.

41 Eisemann György: A lírai én mitológiája Ady Endre költészetében, in: Ósformák jelenidőben, Orpheusz, Bp., 1995. 128–148.

42 Féja Géza: Ady Endre végrendelete, bevezető tanulmány, in: Jósások Magyarországról, Atheneum, Bp., 1936. 11.

43 Ld. Kerényi Károly: Görög mitológia, Gondolat, Bp., 1977., külö-

nösen: 127–137.; Értékes összefoglalás: Kocziszkó Éva: A mitológus Kerényi Károly, Valóság, 1987/7. 84–99.

44 Eisemann György: A lírai én mitológiája, i. m., 135.

45 Halász Előd: I. m., 172, 182.; Barta János a műnek a naiv balladára emlékeztető vonásaira mutat rá: Khiméra asszony serege, Adalék Ady képzett és szókincséhez, in: Klasszikusok nyomában, Akadémiai, Bp., 1976. 455.

46 Földes Györgyi a verset a Nyárdélutáni Hold Rómában kapcsán említi, s az oximoronok „kvázi oximoronok” jelentőségére figyelmeztet e művekben, i. m., 45.

bozótnak, / Holdnak, pokolnak, fellegeknek” – sorok felelnek. A cikluscímként is kiemelt mű együtt jelent meg a Jó Csönd-herceg előtt-el (Budapesti Napló, 1906. október 14.), de annál jóval radikálisabb programmal lépett föl. Tudatosan a kötetet záró versek között kapott helyet. Véleményem szerint nem ötletszerű a Poe-élményt is alludáló, majdani háborús versek előképét fölfedezni benne (Vágtatás a Holdnak és részben A csillag-lovas szekérből címűek, 1914.). Példa lehet ez majd a Hold-kép konvertálhatóságára is, mikor a motívum alakítása lényegében megtartja a formai elemet, a jelentése módosul a világgép s a költői mítosz változásával együtt.

Az első kötetekben kimunkált megjelenítések adták az alapot, hogy Az Illés szekeren kötetben a Hold-ábrázolás, a motívum használata kiemelt jelentőséget kaphasson. Intonálása a kötetben a Krisztus-kereszt az erdőn kezdő versszakában jelentkezik, a vershelyzetet formálja, „az otthonos kisvilág” (Keresztury Dezső) elemeire épít: „Havas Krisztus-kereszt az erdőn / Holdas, nagy, téli éjszakában”. – Megemlítem, hogy az életrajzi háttér nem felesleges e vers és általában sem az Ady-művek elemzésekor. (Már közvetlenül a költő halála után sokan sürgették, így Babits, Földessy, Móricz; utóbb pedig, a még idézendő művében, Schweitzer Pál szorgalmazta „a megbízható, tudományos igényű Ady-életrajzot”).⁴⁷ Nincs terem a mű elemzésére, így az élménylírara utaló jegyek vizsgálatára, az azokon építkező, majd azoktól erősen távolodó versív vázolására. Azt megállapíthatom mégis, hogy természetesen a fenséges táj, a régi szánút emléke versfakasztó élmény volt a konfessziós lelkiállapotot megörökítő darabhoz. De túllép a Hold-kép a hangulati funkción, későbbi alakváltozatait preformálja, s könnyen fölfedezzük benne a Kocsi-út az éjszakában szenzuális előképét is. Ugyanakkor nem feledhetjük, hogy az ismétléssel nyomatékosított, nagybetűs szimbólummá lett idő-ábrázolás szintén e versben indul – igaz, még konvencionális fogalmazásban – a jellegzetesen adys megjelenítések felé: „Miként az Idő, úgy röpültünk.” A téma kibontásában nagy szerepet kap a Hold-motívum. Az ekkor létrehozott formája nem csak e kötetnek – Rákos Péter kifejezését használom – „statikáját” és részben „dinamikáját” határozza meg, de megteremt a bázisát, lehetőségét a motívum kontinuitásának az életmű későbbi szakaszaiban is.⁴⁸ A közel azonos időben

(1908 elején) írt négy holdas darab (három közülük egy csokorba szerkesztve) „gazdagítja és módosítja egymás és a motívum »helyi értékét«”. (Tamás Attila)⁴⁹ A „Nagyon holdas most minden éjjel”-sor csak a leleplezéstől való félelmet érzékelteti a Léda ajkai között címűben; a Csók az ájulásig Holdja megelevenít, életre támaszt: „Mikor rásüt a Hold, megremeg...”; A szerelmesek Holdjának „ragyogni kéne”, de „a Hold fut / S elhal ilyen csókoknak látán.” Az előbukkanása a beteljesülést, egyben a tragikus végkifejletet hozná: „De meghalunk, ha / Ez éjjel meglátjuk a Holdat.” Mindhárom fent idézettnél erősebb a – kicsit korábbi – Halálvirág: a Csók szimbolikája, egyben előremutatóbb is benne a Hold-motívum szerepe. Ady szófordulatával élve, „szerelmi csatát” támaszt: „Halálvirág, ha majd az első / Májusi Hold az égre följön... // Szent test-kelyhed nyisd ki a Holdnak.” A képnek mozgósító, teremtő ereje van, ami az alkotás-témában, -motívumban, pl. e kötetben, A fehér lótuszok című, bizonyos szecessziós ihletésű versben hoz létre, a műveket metaforizálva, ilyen sorokat: „Fehér lótuszok tündökölve / Hajbókolnak a nyári Hold előtt.” Emlékezzünk az Özvegy legények tánca rokon sorára: „Lesik a szent tavaszi Holdat.” És érdemes már most említeni, hogy a Mylitta-verseknek is az itt kialakított erős holdas-szerelmes képvilág adja majd az egyik kohéziós erőt.

Vitathatatlan, hogy forradalmas korélmény szülte Az utca éneke ciklus darabjait, Ady igen fontos, közösségi útkeresésének dokumentumait. Nem egy vers van köztük, amely a költő retorikai teljesítményének csúcseit is jelenti. (A Hadak Útja, A grófi szerűn)⁵⁰ Kevésbé sikerült A csillagok csillaga (Népszava, 1907. aug. 25.). „Nap, Hold, Vénusz lehullott régen...” Ennyi az égitestre utalás. A feltételezett közönség elvárta népies egyszerűségű, agitatív és patetikus hang ez, mégis fölé emelkedik mind a jobb, mind a baloldalon „népieskedők” szerette versezeteknek.⁵¹ (Érdekese, hogy Király Istvánnak a forradalmár Adyra hangolt monográfiái meg sem említik ezt a darabot.)

Korábbiakat idéz, majdani kulcsverseket előz A Halál lovai kozmikus, apokaliptikus víziója. Összefonódik itt a „Holdvilágos éjjelek”⁵² élettelen, hideg fehérsége és a csönd, „nesztelen” némaság-képzetek feszültségghordozó küldetése. Egyszerre vizuális és akusztikus a megjelenítés.⁵³ És jelen van a Hold- és a ló-motívumok együtt-

47 Schweitzer Pál: Ady és Mylitta, Argumentum, Bp., 2000. 10, 182.

48 Rákos Péter: Ady költészetének „statikájáról” és „dinamikájáról”, in: Prágai őrvár, Kalligram, Pozsony, 1995. 57–71.

49 Tamás Attila: A költői műalkotás fő sajátosságai, Akadémiai, Bp., 1972. 204.

50 Ady forradalmi hitének értelmezéséhez ld.: Tamás Attila: Szecessziós természetkultusz és forradalmiság összefonódása az Ady-lírában, It, 1993/1–2. 214–229.; Németh G. Béla: Petőfi–Ady–József Attila? ItK, 1994/3. 363.; Schweitzer Pál megszívlelendő figyelmeztetése: „Tehát forradalomnak. Ne riadozzunk e szótól, illetve az általa jelölt fogalom-

tól. Ady szó- és fogalomtárában még egészen más tartalma volt neki, mint ahogyan a mi korunk értelmezi annyi csalódás után.” In: Ady és Mylitta, i. m., 323.

51 A kor hangulatához ld. Révész Béla: Ady trilógiája, Nova Irod. Intézet, Bp., 1935.; Hatvany Lajos: Ady I., Szépirodalmi Bp., 1959. 345.

52 Király István kiemeli: „Tartalmi elem volt, a mondandóhoz tartozott itt a »holdvilágos éj«”, Ady Endre II. i. m., 239–240.

53 Halász Előd Ady kifejező művészetét túlnyomórészt vizuálisnak tekinti: i. m., 66–70. Magam az akusztikus vonásait hasonló erejűnek gondolom.

tes használata, egymást erősítő korábbi vonulata. Része, pillére a későbbi, a Bolond, halálos éj és A távoli szeke-
rek szemléletének, eljut majd egyik útján Az eltévedt lo-
vas képvilágához, másfelől a Torony az éjszakában han-
gulati töltéséhez.

A Szeretném, ha szeretnének kötetben (1909) to-
vább erősödik a Hold-motívum dinamikája. A Léda-
kapcsolat válságának érzékletes megjelenítése a Hiába
hideg a Hold című kitérő vers (Két szent vitorlás
ciklus). A távolodásnak és a „meg akarlak tartani”-
vágynak ambivalenciája; az inkább hála, mint szere-
lem finom érzékeltetése. Az akkor már „hideg Hold” és
az „Egyszer / A mi óránk forrón ütött”-kontrasztja a
vers fő, de korántsem egyedüli jelentése. A Hold válto-
zásában is állandó és az „egy utcájú”, mégis „sokféle”
idő, a két szimbolikussá érlelt motívum ellentétezve
egészíti ki egymást. Nemcsak időn, de téren kívülsé-
get is sugallnak: „Nincs már Közel és nincs már Tá-
vol.” Képei majd visszatérnek, hiszen az összetartozást
jelképező, a „Csillagunk a hideg Hold”-gondolat ké-
sőbb a Mylitta-versekben jut fontos szerephez. És föl-
figyelhetünk arra is, hogy Ady egy év múltán, A föltá-
madás szomorúsága című nagy összegzésében így fo-
galmaz: „De hol a Távol, hol a Közel / S hol vannak
köztük / Állomások?” – Adynak a Hold járásához igen
kötődő idő/tér szemléletéhez e motívumpár használata
ad kulcsot. Csírájában, konvencionálisabb képként, ott
volt már a Krisztus-kereszt az erdőn soraiban, látjuk az
öröklét relativizmusát érzékeltetve később, a Nyárdél-
utáni Hold Rómában világérzésében, majd a bizonyo-
sabb eternitás tudatosulásának megjelenítéseként a To-
rony az éjszakában két sorában:

„A Hold sokféle tornyot látott,
Sohse sietett, sohse késett”

A már többször említett, a Bolond, halálos éj szava-
lati darabként, megzenésítve mint „Ady-dal” igen nép-
szerű volt egy időben. Érdekes azért is, mert több eltérő
jellegű motívumot ötvöz: Hold, éj, fehérség, Halál,
ló. A Halál rokona ciklus (Vér és arany) életérzése kap
benne újra hangot. De az impresszionisztikus, öt stró-
fás műben a „bolond színek” és „édes illatok” éjén
nem a Hold halott fehérsége, hanem éppen lángoló, tü-
zes lény a hangsúlyozott; a népmesék paraszat abra-
koló táltosaira emlékeztet. A vers lendületének
crescendója, a Holdnak ez a megformálása egyszer
fordul elő Adynál, és igen ritka a színek, hangok és il-
latok, az érzékek ilyen tobzódása is:

54 Ld. Karácsony Endre: Asztralte–Diane–Psziche, i. m., 190–217.;
Balogh László: A „távozó léptű férfi-ember” szerelemfilozófiája,

„A Hold talán tüzet evett,
Lángot evett, tüzet evett
Ez a vén, gethes paripa.
Égnek a nyarga fellegek:
Be tüzes lett ma a világ.”

Más ugyan a vershelyzet és az érzelmi telítettség,
mégis a sorok nem csak A Halál: pirkadat-ra utalnak, de
A Kalota partján eszközhasználatára is emlékeztet ez a
Monte Carlóban született kis remekmű (Nyugat, 1909.
márc. 16.). A pár hónappal későbbi, a Hosszú az erdő szin-
tén az űzöttség verse. Az életrajzi vonatkozásokról nem
szólok. De a költő ellen indult hajsza, a „körvadászat” ér-
zékletes szcenikája mellett megérdemli a figyelmet az „Éji
Hold-buvóval” tipikusan adys, fuzionáló szó szerkezet.
Hasonlóan a címadó, A Hóvár-bércek alatt neologizmus-
hoz. (Teller Ede gyakran idézett emlékezése Ady szóöss-
zetételei és a magfúzió ötletének kapcsolatáról szemléle-
tes és megható példája a költészet hatalmának.) – A szexu-
ális fűtöttséget „látomásos allegóriával” (Horváth János
nyomán Király István) jelenítik meg az utóbb említett vers
sorsai: „A Hóvár-bércek alatt, / Hol süt a hold...”. Vizio-
nált, bizarr táj ez: „Csók-csatatér”. Önmetafora a „szerel-
mi patak” két partját összekötő „éji palló”. Sok reá nagyon
jellemző romantikus „kulisszat” halmoz itt Ady szinte fes-
tői eszközökkel, mint korábban Edgar Poe tette. Másrészt
fölfigyelhetünk a palló-híd önstilizációra, amit Balogh
László vizsgált részletesen.⁵⁴ A lehetséges előképek földí-
zése helyett érdemes utalni a Nagy László-vers „túlsó
part” – szerelem, mára klasszikussá lett képére:

„S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!”

Az Egyre hosszabb napok ciklust a Valaki utánam ki-
ált című vers intonálja erőteljes halmozással, fokozással,
ellentétezással: „Bércek, tavak, folyók, sinek, / Bámész,
új népek, új napok”. A zaklatott életforma és lelkiállapot,
a végletek keresésének tükre a vers. Az élőbeszédet is
imitáló alakzatot, a zeugmát alliterációval is kiemeli:
„Napot lesek ma hegytetőn / Holnap Holdat egy új uton”.
Hasonlót figyelhetünk meg később A perc-emberkék után
című versben: „Robogok honról rejtett vonaton” stb. Ki-
rály István elemzése sokrétűen mutatja be ezt az életér-
zést. Alapos értelmezését most is idézhetném, de megke-
rülhetetlen utalni rá a Kocsi-út az éjszakában című, bizo-
nyosan kulcsjelentőségű, szemléleti és talán poétikai for-
dulatot is jelentő, 1909. augusztus 10. táján született vers
esetében.⁵⁵ Helyes idézni itt a művet:

Alföld, 1977/11. 87, 92.
55 Király István: Ady Endre I., i. m., 568–569., II. 228–231.

„Milyen csonka ma a Hold,
Az éj milyen sivatag, néma,
Milyen szomorú vagyok én ma,
Milyen csonka ma a Hold.

Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.

Fut velem egy rossz szekér,
Utána mintha jajszó szállna,
Félig mély csönd és félig lárma,
Fut velem egy rossz szekér.”

Most a Király István megállapításait is hasznosító elemzésekre utalok. Elsősorban *Szigeti Lajos Sándor* vizsgálatára, az utóbbi értelmezések közül pedig *Vadai István* és *Angyalosi Gergely* tanulmányait vélem fontosnak említeni.⁵⁶ Szigeti írja dolgozatának kezdetén: „...annak vagyunk tanúi, amikor egy vers nem a saját »környezetében«, saját ciklusában lelné [így] meg a helyét, hanem azon – a cikluson, kötetben – kívül, egy későbbi korszak versei között.”⁵⁷ Különösen egyetértek a meglátással, hogy az „Egésznek” („egészeknek”)⁵⁸ fragmentálódását a Hold gömb alakjának csonkaságával példázza a költő. Ez pedig a Hold-kép szimbolikus alkalmazásában bekövetkezett minőségi változást is jelzi. De ha felidézünk a már vázolt motivikus előzményeket és a verssel közel azonos költői korszakban született művek Hold-Idő-tér szemléletét, ahogy Szigeti is teszi, észrevevesszük, hogy a motívum jelentésszerkezetének változása nem kiszámíthatatlan hirtelenséggel következett be. Hiszen jelezte viszonyítási funkcióját, a belső értelmi-érzelmi világ leképezésére alkalmas jellegét számos, már idézett darab az Özvegy legények táncától, A fehér lótuszokon át a Bolond, halálos éjig és a két hónappal későbbi, a Hiába hideg a Hold címűig. És valóban előre is mutat a háborús versek gondolkodás- és látásmódjára, A halottak élén kötetre. Az *Ősz muzsikája* című vers (Világ, 1915. okt. 17.) kezdő sora például így szól: „Most is együtt a Csönd s a Lárma”. Nem vitás azonban, hogy egyik csúcса, kiteljesedése van jelen ebben a versben a Hold szimbolikus motívumnak, és egy

időre ez a folyamatosságának lezárása is. Miképpen a Szeretném, ha szeretnének kötet utolsó verse is bejelenti a befejezést: „Most pedig elnémulunk”. Nem veti el azonban az újrakezdhetőség lehetőségét sem: „Fogunk talán még csöndbe törni”.

A Minden-Titkok versei kötet egy évvel a fent idézett vers után jelent meg 1910 december közepén. Nem alkalmazza ekkor a költő a Hold-motívumot a létérzést megjelenítő eszközként, és ritkán van jelen az majd a következő, talán „visszaesést” (?) is mutató kötetekben (A menekülő Élet, 1912; A magunk szerelme, 1913). Ady vélhetően ráérezett e képi motívum, szimbólum már kivívott, komoly presztízsére, és méltó alkalmazást keresve, mintegy „tetszhalott” állapotban tartja majdnem két évig. A Minden-Titkok versei gyűjtemény, más szempontból, igen nagy jelentőségű mégis. A szemléleti egysége minőségi változást hozó korpuszá tette. Az idő-tér, valamint az azok által is meghatározott Minden-élmény (Titok-Isten) a teljes magyar költészetbe hozott új kvalitást.⁵⁹ A lunáris képzet „holdudvarába” tartozó, Az egyenes csillag című versnél nem időzve, A menekülő Élet kötet három „holdas” versére térek. A távoli szekerek és az Én, szegény magam azonos időben keletkezett (1911 tavaszán). Az utóbbiban a megvilágosodást, a rádöbbenést segíti a már évekkal korábban megformált hangulatoké: „Sorvasztó, álmatlan éjjelek / Holdfényénél fölujjongva látom: / Csak én szerettelek.” A szűz Pilátus minden addighoz képest is kiemelten „Én-ciklus”; a *Vajthó László*-i „Én, Ady Endre” kötet címet adó szemlélet ebben érvényesül talán a legteljesebben. – Talányos mű azonban a harmadik, a Távoli szekerek. Földessy az Ady Lajos által leírt életrajzi vonatkozásokat említi, és Kosztolányi korai versének hatására mutat rá. (Angyalosi Gergely idézett írása pl. egy kései Kosztolányi-verssel hasonlítja a Kocsi-út az éjszakában képeit.) Kenyeres Zoltán a „metafizikusságot már-már mitologikussá növelő mozzanatokra” utal és A Halál lovai című, 1908-as verssel rokonítja joggal.⁶⁰ Egy városi éjszakának a hold járásához igazodó, látszólag realiztikus leírása az „életkép”-szerű darab: „A Hold egy óra múlva jön föl” kezdettől a „Leesik a Hold elfáradva”-sorig, a Nap fölkelteig: „S a Nap, mint bíbor, kerek, / Kacagó csoda hág az égre:”. A „fehér Holdfény” a magasból összeköti, belátja és átfogja a „szen-

56 Vadai István: Megkétszerezett magány, Ady Endre két versének összehasonlító elemzése, A Tisztatáj Diákmelléklete, 2001. április (77. sz.); Angyalosi Gergely tanulmányának egyik mondata pedig így szól: „Királynak a versről tett konkrét megfigyeléseit [...] túlnyomórészt helytállóan tartom: az, amit az ímént »ideológiai keretnek« tituláltam, nem érvényteleníti magát a műelemzést.” Az egésztől a részig, Ady és Kosztolányi egy-egy verséről, Alföld, 2006/10. 30–36., idézett hely: 31.

57 Szigeti Lajos Sándor: „Minden Egész eltörött” ... i. m., 33.

58 Ld. Kenyeres Zoltán elemzését: Ady Endre i. m., 44–46.

59 Ld. Gintli Tibor: A Minden élmény jelentősége Ady lírájában, It, 1994/1–2. 33–45.; Török Lajos elemzését a kötet prologusának (kihagyott) teljes szövegéről: A hang és a titok, Újraolvasó, Tanulmányok Ady Endréről, i. m., 141–146.

60 Földessy, i. m., 161.; Angyalosi G., i. m., 30–36.; Kenyeres Z.: Ady Endre, i. m., 73–74.

dergő” várost és a „nyikorgó”, közelítő „távoli szekereket”. Szenvtelen, rideg, fehér, halálos holdfény nyomja bélyegét a világra. Idegenségtudat ez, amely már nem romantikus: „modern helyzetdal”; a XX. századi életérzést manifesztálja. Egyáltalán nem mellékesen telített a mű szociális tartalommal is, közlése a Vasárnapi Újságban talán ezért is volt fontos.

1911. június elején született, hamarosan a Nyugatban jelent meg a Nyárdélutáni Hold Rómában. A Hiába hideg a Hold-ban hasonlóan kifejezett érzelmi ambivalencia, a kihűlő Léda-szerelem témájának variánsa egyrészt a vers: „S a Hold már ismer minket, / Vigyorog s nem hevít:”. (Egy év sem telik el és előbb Ady csodálatos lélekábrázolása, képalkotásainak egyik remeke, a Valaki útravált belőlünk kerül az olvasók elé, majd követi „a legkegyetlenebb vers, amit asszonyhoz valaha írtak” [Schöpflin Aladár], a szakítást kimondó, az Elbocsátó, szép üzenet.) Ez is a mű. És persze sokkalta több. Az antik európai kultúra apoteózisa, s a „be minden élet mindegy” rezignált elfogadása egyben. Most korántsem A Mindegy átka dacosan ellenszegülő hangja ez. – Ady nem a magyar „Róma-járók” (Szerb Antal) mindig valamelyest sznob elragadtatásával látta az „örök várost”. Megszóllaltatott a költőben azonban az „Urbs” az archaikus világhoz ezer szállal kötődő, a vibráló zaklatottságban megnyugvást kereső „modern” korélményt. A mű születéséről, a versfakasztó élményről, a miliőről érzékletesen tudósít *Elek Artúr*, szép esszét írt *Tolnai Gábor* stb. Alapos elemzését adja Király István, figyelemreméltó megállapításokat tesz róla Eisemann György. Legutóbb Földes Györgyi nagy erudícióval megírt, sok szempontú, már-már komplex vizsgálata vázolja a vers motívikus előzményeit (Bihar vezér földjén, Jó Csönd-herceg előtt), összeveti a másik jeles Róma-verssel, a korai, a Jártam már délen cíművel. (Előzményként emlékeztetésre érdemes lehet a Vér és arany kötetből, az Agg Néró halála vershelyzete, utalása az antik Rómára.) Az *Idő*, az „örök visszatérés” tematikát elemzi Földes, és Mircea Eliade, Nortrop Frye nyomán a Hold-ábrázolás mitikus-mitológikus vonatkozásaira utal, „számottevő dominanciájára” mutat rá.⁶¹ Valóban a Nap-Hold közötti idő, az „unio mystica” (Eisemann) létesülésének, megképződésének verse a Nyárdélutáni Hold Rómában. Ezzel a kiküzdött gondolatisággal és eszköztárral reprezentatív bemutatása Ady „Minden-élményének”, a mindenség magába lényegítése-tudatának.

61 Az említett írások: *Elek Artúr*: Ady Rómában, Nyugat, 1919. február 16. – március 1. 254–258.; *Tolnai Gábor*: Nyárdélutáni Hold Rómában, in: *Miért szép?*, Gondolat, Bp., 1974. 56–68.; Király István: Ady Endre II. i. m., 359–365.; Földes Györgyi: i. m., 44.

62 Meg kell említeni, hogy a sokáig lebecsült mű jelentőségére, művészi

„Sandítva száll Rómára
Fecske-raj követséggel,
Vigyorog vígan széjjel
Nyárdélutáni Hold.

Diadalok s romok,
Nap s Hold közé beszöve,
Hanyattan az Időbe

A volt és lesz idöket:
Be régen élek itt
S be minden élet mindegy
S a Hold már ismer minket,
Vigyorog s nem hevít:
Sandítva száll Rómára.”

Kiemelkedő mű a Nyárdélutáni Hold... a motívum metafizikus, szimbolikus tartalmú, az addigiakon túlmutató látásmódja miatt is. A Kocsi-út az éjszakában képére, motívumára emlékeztet és „A Mindent hurcolva”-teljességigénynek a bejelentését előlegezi. Változásának ívét, dinamikáját próbálva meg fölvezetni, a motívum pilléreiként e három kulcsversre gondolok. Nem feledhetem az e versekben kiemelt motívumokat mindegyik periódusban erősítő, azokat mintegy felvezető, támogató mellék- és egyszerű- (hangulati-, kellék- stb.) motívumokat sem. Láthatjuk e „közeget” mindhárom fontos vers esetében. Egy-egy ilyen sűrítő összegzését a kép hordozta tartalmaknak (misztikus-mitikus, racionális-emocionális) – mint más hasonló esetben is láttuk – a motívum használatának időleges háttérbe kerülése követi.

A Margita élni akar (1912) verses regény, (poéma) vagy költemények sora, ugyan több korábbi Ady-motívumot is felelevenít (ló, harang, híd stb.), de a Holdképpel ritkán él. Ironikus felhanggal pl.: „És Hold-sütésnél vígan hitte el...” stb. Az önéletírás jellegű (valójában – mint sokan rámutattak – csak látszólag az) mű emlékező formája eszünkbe juttatja a nagyváradi ihletésű, későbbi, A hosszú hársfa-sor képeit is.⁶²

Most azonban A magunk szerelme-kötet Beszélgetés a boszorkánnyal darabjának Hold-képénél kell megállnom. Dramatikus formája a Vér és arany két versére, a Bihar vezér földjén és a Fekete Hold éjszakáján címűekre emlékeztet. Enigmatikus, balladisztikus mű, talán olyan, amit *Pintér Jenő* szorgalmazott, javasolt később Adynak.⁶³ Fölveti újólag az *Idő* problematikáját, s az 1908-as, A Nincsen himnusza ellentétező formájára mutat vissza. – Sára

értékére hívta föl a figyelmet Nacsády József fontos tanulmánya, az Ady és az Arany-hagyomány, Act. hist. litt. Hung. Tom. XV. Szeged, 1977. 65–74.; Ld. még Imre László és Kabdebó Lóránt tanulmányait, in: Újraolvasó, Tanulmányok Ady Endréről, i. m., 147–157; 158–181.

63 Idézi: Király István: Intés... 2. 387.

Péter állapítja meg, hogy az említett két, rokon fogantatású verssel szemben a boszorkánynak most nincs meg a népmesei megfelelője, az „...inkább egy pajkos, mindennek ellentmondó, mindent a képtelenségig tagadó kacér tündér.”⁶⁴ A paradoxonok és oximoronok, a játékosból tragikusba forduló, antitéziseket felvonultató keserű Ady-vers megérdemelné az eddig jószerivel elmaradt, elmélyültebb elemzést is. A mű nem köthető valós személyhez, mint a Bihar vezér földjén, a Fekete Hold éjszakáján egyértelműen Léda-versek, vagy pl. a rendkívül érdekes, „páros szerzőjű” mű, a Feleselés egy asszony-verssel, ami a Mylittához írt művek egyik első darabja. A szempontomból most fontos strófáját idézem:

„(A Holdat a Nappal
láttad összebujni?)
»Láttam fehér szívet
Pirosra fakulni.«”

Ha meseélmények nem is ihlették, a népdal jellegű, akkor közismert székely katonanóta Ady fülében csenghetett az idézett sorok megfogalmazásakor: „Esszebút a nap a hódda!... / A hód meg a csillagokkal...”⁶⁵ (Emlékeztetek, hogy ihlető élmény volt számára a „Befűtta az utat a hó...” kezdetű Tóth Kálmán-dal, a *Dénes Zsófia* emlegette „szekérnóta” is stb.) Az Ady-versben persze nemcsak ezt az egyezést fedezhetjük fel, de természetesen a Nap-Hold közötti idő mozzanatára utaló újabb jegyeket is, amelyeket megfigyelhettünk a Nyárdélutáni Hold Rómában mitikus sorait olvasva: „Nap s Hold közé beszöve, / Hanyattan az Időbe”. Említést érdemel az „Örök, ősi Idő”-fordulat (Az egyenes csillag) és fontos visszautalni „Az egy utcájú Idő, e zsarnok”-megfogalmazásra is (Hiába hideg a Hold). – Volt már szó A hosszú hársfa-sor képeiről (Ki látott engem?-kötet, 1914.). A helyszín a versekben ritkán megjelenített Nagyvárad, „»A Holnap« városa” (Dutka Ákos). Emblematis sorát Dénes Zsófia egyik emlékezés-kötetének címéül választotta: „Akkor a hársak épp szerettek”.⁶⁶ A Nagyvárad-élménynek Ady prózájában viszont fontos szerepe van. Egyébként is érdemes újra és újra figyelmeztetni, hogy Ady verseihez gyakran, előképként hozzátartoznak nemcsak a publicisztikai alkotásai, de retorikailag, poé-

tikailag is hasonlóan fontosak az elemzéshez a remek novellái. Sára Péter is említ népmesei elemeket hasznosító írásokat.⁶⁷ De ki kell emelnem a kitűnő irodalomtörténész, *Bustya Endre* munkáját, a kutatáshoz ma is nélkülözhetetlen, az Ady Endre Összes Novelláihoz írt jegyzeteit. A hosszú hársfa-sor kapcsán motivikusan is megidéződik A Vér városa címen megírni szándékolt regénytörredéke Adynak (Nyugat, 1910. május 1.). Visszatérő motívum ott is a holdas kép: „De Magyarvár mégis augusztusban a legszebb éjszakánként, a fényes Hold segédelmével.”; „...a régi várfalakra a Hold emlékezően bámul”; „...ódon szögletei is ragyognak a hold alatt” stb.⁶⁸ Nemcsak hangulatfestő, de „Tartalmi elem volt, a mondandóhoz tartozott a »holdvilágos éj«” (Király István) ott éppúgy, mint itt a vers intonálásában – egyszer a második strófában – és a zárlatban megismételve a hangulat-motívumot:

„Poros a hosszú hársfa-sor,
Holdfényes a püspöki udvar,
Simulnak a városi párok,
Vonathoz futnak a kocsik.”

Ady életének, szerelmi lírájának az az igen jelentős szakasza következett el ezután, amelyet, egyik fő jellemzőjére utalva, a Mylitta-versek korának is nevezhetünk. Schweitzer Pál minden szempontból példaadó monográfiájában alaposan földolgozta az egyébként mostohán kezelt, alig említett, pedig sok „verset fakasztó” viszonyt. (Harminc múról van szó!) A költőnek Mylittával (Zwack Micivel) való, egy évnél hosszabb ideig tartó kapcsolatának történetét leírta, a műveket elemezte Schweitzer.⁶⁹

A szerelem ihlette versek jórészt a Ki látott engem?-kötet Őszi, piros virágok ciklusában, majd A halottak élén különböző helyein jelentek meg. Láthatjuk, hogy e művek egyik domináns motívuma a Hold. Bár korábbi változatok felelevenítése, mégis a képzet többes jelentésének kibontása, újraértékelése is. Megfigyelhetjük a motívum egyik típusa, jelesül a szerelmi témához kapcsolódó vonulata sokszínű kiteljesedését és ugyanakkor lezárását is. Érdemes rámutatni, hogy a Csinszka-versekben Ady csak egyszer – igaz, akkor igen nagy nyomattal (Vágtatás a Holdnak) – használja a szimbólummá

64 Sára Péter: Meseélmények, mesemotívumok Ady költészetében, in: Tegnapok és holnapok árján, Tanulmányok Adyról, Petőfi Irod. Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda, Bp., 1977. 155.

65 Az I. világháborús katonadalt többször idézi pl. Méhes György a *Szép szerelmek krónikája* című regényében, Ulpius-Ház, Bp., 2006. 126, 139.

66 Ld. Dutka Ákos: „A Holnap” városa, Bp., 1955.; Dénes Zsófia: Akkor a hársak... Bp., 1957.

67 Sára Péter ezeket sorolja: A Fekete Bimbi, Anitta a jósónő, A dumb-ravai lóvadász, i. m., 154–155.

68 Ady Endre Összes Novellái, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Bustya Endre, Szépirodalmi, Bp., 1961. 1096–1097, ill. jegyzet: 1366–1367. Egyébként Bustya tematikus összevetései a versekre és a novellákra vonatkozóan is sokszor hasznosíthatók gyűjteményekben.

69 „Mylitta a babiloni mitológiában a természet istennője, melynek lényege és kultusza hasonlított a görög Aphroditééhez.” Ld. Pallas Nagy Lexikon XII. Bp., 1896. 894. Idézi: Schweitzer: Ady és Mylitta, i. m., 131.

érett motívumot. Más mondandók megfogalmazásakor viszont nagyon erőteljes lesz a szerepe (Emlékezés egy nyár-éjszakára, Torony az éjszakában, A Mindent hurcolva). A Mylitta-szerelem négy egyneműnek tűnő, kimondottan holdas verset „sarjasztott”. (Igaz, más darabok is utalnak asszociálhatóan a képzetre: Ifjú sirályi kedvek, Feleselés egy asszony-verssel, Aki magának él.) Ezek keletkezésük sorrendjében: Keserű imádságok Mylittához IV., Vándor téli Hold, A fogyó Hold, s majd jóval később, a Vörös tele-Hold emléke. A Keserű imádságok... még a Ki látott engem?-kötetben kapott helyet, a többi „holdas vers” már a következő kötet, Ceruza-sorok Petrarca könyvének ciklusában jelent meg. Schweitzer komoly filológiai apparátussal bizonyítja, hogy az utóbbi három mögött közös az ihlető élmény. Számomra most a Hold-kép jelentéskörében bekövetkezett változás az érdekes. Az első, az 1913 őszi született versben erotikus képzethez adja a „cinkos” hangulati elemet az égitest: „De cserzett, fájó ajkam szeretné, / Ha szép estjén a cinkos Holdnak / Befuthatná áhított tested: / Szeretlek.” (Keserű imádságok... IV. Bűn, ha kiburkollak) A következő háromban az érzelmi lángolást, annak hamvadását, majd a korábbi érzés újra megélését jelképezi a Hold változása: „Nekem a tele-Holdak, / Az együtt-nézettek, / Szépek lesznek, mert szépek voltak” (Vándor, téli Hold); „Merre jár most a fogyó Hold / S boldog töltjén hogyha nézte, ... // Az Ég e rokkant vitézét, / Kit olyan ó s jó ketten nézni?”, majd a záró strófában:

„Merre jár most a fogyó Hold?
Ifjú hitek, vén emlékek,
Bűnös üdvök, üdvös vétkek
Fogyó, rokkant, hű katonája?” (A fogyó Hold)

Vitathatatlan az előzőkkel azonos fogantatás, a közös élmény, de a Vörös tele-Hold emléke, azaz a második „tele-Hold” nem hideg fehérségű és nincs „cinkos” szexuális utalása sem, s a „boldog töltjén”-re emlékező romantikus, nosztalgikus hangulat sem sajátja már. A korélmény (1915 őszi), de az alkotói mód, a poétikai szemléletváltozás is teszi, hogy az ihlető, a három év előtti, még hitet adó Holdnak most vörösen izzó, hamvasztó lényegét idézi a költő. A Mylittával való újbóli találkozás tényénél már sokkal súlyosabb gondolati, érzelmi válság szüli a zaklatott sorokat, s teteti fel a reményvesztett kérdést: „Hamvadunk még, vagy már elhamvadtunk?”. Fontos az is, hogy a Hold-kép, -motívum miként alakult át ekkorra a költő változó asszociációs szemléletében. Hiszen egykor „Lángot evett, tüzet evett / Ez a vén, gethes paripa.” (Bolond, halálos éj), s lett a volt remények „fogyó, rokkant, hű katonája”. Az 1914 nyarán

született Hold-kép pedig sztoikus egykedvűséggel szemlélődő „mennyei, bölcs omnibusz” már a Torony az éjszakában képi világában. – Nem mondható, hogy a Mylitta-korszakban valamiféle minőségi változást regisztrálhatnánk a Hold eredendően romantikus képiségéhez viszonyítva. Noha ilyen fordulat – mint látuk – volt már korábban. Most árnyaltabb, artisztikusabb formában, de a korai hangulati elem dominanciájával jelenik meg újra az égitest az idézett néhány, jórészt elégius hangulatú Mylitta-darabban.

A Vágtatás a Holdnak (Nyugat, 1914. júl. 16.) viszont fontos Csinszka-vers. Gyakran idézett alkotás és olykor a kép átalakulását is jelzően elemzett, egyik reprezentatív opusza az életműnek:

„A Hold váró és biztató
S mi ketten sokkal több vagyunk, mint az Élet,
Sokkal hívőbb a lelkiünk,
Sokkal kacagóbb, remegőbb, sokkal mélyebb.

Holdnak, mint minden jó vitéz,
Holdnak vágok és nyargalok tele Holdnak,
Mögöttem ott-hagyott, vén,
Unott és lusta éveim gyalogolnak.”

Több jellegzetessége emlékeztet a vers lírai énjének a most ismét idézendő, az Edgar Poe Eldorádójában megjelenített lovas alakjára:

„»Ott messze túl,
A Hold kigyúl,
Az Árnyak Völgye vár ott.
Vágtass el, el«.”

(Kosztolányi Dezső újraköltése)

Adynál azonban az Edgar Poe-i reminiscenciákat nemcsak a Hold-, a lovas-, harang-, vagy a fehérség-, tóképekben mutathatunk ki. Az 1910 tavaszán írt, A rémesék uhuja kapcsán is gondolhatunk A holló miliőjére. Aligha véletlen, hogy Poe-nak ez az elméleti művét, A műalkotás filozófiáját is „illusztráló” darabja visszhangra talált a magyar költőnél. A holló híres refrénje, a „sohamár”; „sohasem” ugyanis Ady *Himmusz a Tavasz-nak* című verse négy strófáját záró soraiiban köszön vissza: „Ilyen harsány sohasem.”; „S kongó jóság sohasem.”; „S nem leszek más sohasem.”; „Nem tudsz lenni sohasem”. – Van azonban folyamatossága a Vágtatás a Holdnak képi megjelenítésének a hatvanas évek magyar lírájához mutatón is. *Buda Ferenc* megrendítő, a *Roham* című oratorikus verskompozíciója több szólamban is-

métli, formálja újra az adys létélményt.⁷⁰ Példázza azt is, hogy líránk sokáig, szinte maig őrzi romantikus hagyományait, részben palidonikusan is emlékeztetve a századelő hangjára. Így átível történelmi kataklizmákat, későbbi, újszerű esztétikai szemléleteket („izmusokat”), felbukkant s letűnt ideológiákat:

„Vagyok bátor jó vitéz
megyek hídon által
öklelőzöm ördöggel
birkozom halállal”

Király István – Pintér Jenő már említett levelét is idézve – az Ady-vers balladai hangját emeli ki. Joggal sorolja Goethe *Erlkönig* című művét a példái közé.⁷¹ Kétségtelen az is, hogy az előző és a következő korszakok holdas verseivel szemben ekkor a Hold-téma mint motívum már – a háborús készülődés ellenére is – a megújulásba vetett remény szimbólumává lett. Szemlélete a fohász-formába öntött Új s új lovat szárnyaló hitével rokon. A Hold komplex eszköze most a költői attitűd kifejezésének („Holdnak vágok...”). Az Egész, a Minden, a teljességigény megjelenítője már a szimbolikus motívum. Schweitzer Pált idézem: „Ady szimbólumainak legtöbbje, de különösen az utolsó alkotó-periódusra oly jellemző szintetikus szimbólumok [...] egymást kiegészítő részmozzanatok eredőjeként képződnek, állnak össze.”⁷² A Vágtatás a Holdnak lunáris képzele jelzi, hogy Ady háborús lírájában – mikor a szimbolikus motívumok száma egyébként csökken, és azok egyeneműbbé válnak – a Hold-motívum meghatározó szerepű lesz, de ezzel együtt próteuszi jellege is erősebben mutatkozik meg. Hiszen él a „tele Hold” mozgósító jellege, de „bölc” resignált arcát is mutatja már, s lesz gúnyos, „csúfolódó” is. Majd elérkezik a költővel való azonosuláshoz, mélyebb tartalmakkal, mint a korábbi önstilizációk („Az Isten sújtott s kedvelt szörnyetege” stb.). „A Nap koránkelt Holdja, én”-sor pedig a költő „megbéklyózott kiáradni akarása” (Barta János). Egybefoglalja „a Minden-igény és a teljesség-távlat” megélhetetlenségét, a bukásra predesztináltság hangulatát hordozza már ekkor.

1918 augusztusában jelent meg A halottak élén kötet. A sajtó alá rendező Hatvany Lajos majd négy és fél év költői terméséből válogatott be, hagyott ki műveket, olykor versrészleteket a rendelkezésére állt bőségből. Szerkesztői ízlése (lehetőségei) éles vitát kavart. Nem szükséges kitérnem rá, Földessy és Babits polemikus megnyilatkozásaira utalok csupán. Döntései a művek mai elem-

zöit is dilemma elé állítják. Motivikus folyamatrajzom szempontjából ez egyszer mégis kedvezőnek mondható, hogy a Hatvany számára akkor bizonyosan nehezen elfogadható mű, A Mindent hurcolva majd csak a Földessy szerkesztette, posztumusz, Az utolsó hajók (1923) kötetben kapott helyet. A halottak élén négy „holdas verse” közül három közvetlenül a világháború kitörésének döbbenetében született (1914. júl. közepe – november). A szerkesztő remek érzékkel tette viszont a prológust követő első helyre a kötet egészét emblematikusan meghatározó remekművet, az Emlékezés egy nyár-éjszakára címűt (első megjelenése: Nyugat, 1917. márc. 1.). Fontosabb elemzéseinek az értékelése vagy csak a felsorolása sem feladatom most.⁷³ Arra viszont utalnom szükséges, hogy – talán a versek megírása között eltelt idő, az érlelődés hozta – az Emlékezés...-ben karakterizált Holdkép nem csak erősebben antropomorf a kötetben másutt megjelenteknél, de a különbség az „emberhez” való viszonyában is nyilvánvaló:

„Csúfolódóbb sohse volt a Hold:
Sohse volt még kisebb az ember”

A halottak élén kötet és a ciklus címét adó vers, valamint a Torony az éjszakában egymás mellett áll a versgyűjteményben (válogatásban). A holdas képek erejével, motivikusan is erősítik a hatását. Az előbbiben megjelenő, az Adynál már jól ismert „éjféli holdfény” most azonban tágabb és mélyebb jelentését kapja az addigi szimbolikus értéknek: „Életes, drága jó fiúk, / Óh, halottakként ébredők, // Fejükön az éjféli holdfény / Eget-verő, fényes sisak”. Király István elemzése jól mutatja be, a korábbi, sokszor egyszerűsítő értelmezésekkel szemben, a vers többszintű szerkezetét.⁷⁴ Magam arra figyelmeztetek, hogy a Hold küldetése is többes: Fehér fényessége a korai halál-versek atmoszféráját eleveníti; glóriát idéző képiségtől nem vitatható a konkrét háborús élményre, a hősi halottakra való utalás, de nyilvánvaló a „holdfény”-nek az alkotásokat, a meg nem született műveket támasztó, „életesítő” funkciója is. Az a töltése éled újra – súlyosabb, asszociatívabb tartalommal –, ami a korábbi művekben, pl. A platán-fa álma, az Özvegy legények tánca, A fehér lóuszok című versekben az alkotáshoz méltó és alkalmas „kondicionáltság” létesíti. Másrészt valóban Az elbocsájtott légió, Az utolsó sereg, az Új, tavaszi sereg-számla stb. versek-katonák szimbolikája is jelen van a műben.

70 Elemzését ld. Székér Endre: Buda Ferenc, Forrás Kiadó, Kecskemét, 1996. 28–32.

71 Király István: Intés... 2., i. m., 387.

72 Schweitzer Pál: Ember az embertelenségben, A háborús évek Ady-ve-

seinek szimbolikus motívum-csoportjairól, Akadémiai, Bp., 1969. 37.

73 Részben ld. P. I. G.: „Legszebb csikónk...” Ady ló/lovas-motívumának szimbólumértékéről, Acta hist. litt. Hung. 28. Szeged, 1992. 32.

74 Király István: Intés... 2. i. m., 31–42.

A torony az éjszakában Hold-szemlélete – a fent jelzett kötődés ellenére – közelebbi rokonságot mutat A Hold megbocsát égitest képével, mint *A halottak élén* című versben megrajzolttal. Tartalmaz ítélező, megközelíthetetlen fölényt és kívülrőlállóságot, amivel a lírai én, a „versi narrátor” (Király I.) azonosul. A Hold megbocsát lunáris motívuma tehát valóban igen ambivalens:

„Savanyun, csonkán, nagy mező fölött,
Talán tizedszer ilyképp, megrabolt,
Balog utasként ballag át a Hold.

Forradásos mező, fukar, kopár,
Rothasztó testét gúnyos, halk, hideg
Fényével a Hold öntözgeti meg.

S mert Földre nézni csókért küldetett,
A Hold ujjongva, bízón kiragyog
S száz halál-bűnért küld bocsánatot.”

Szigeti Lajos Sándor figyelt föl rá, hogy „a Hold műnősítéseként a csonkaság” kiemelése – a kulcsjelentőségű, a *Kocsi-út az éjszakában* című darabon kívül – egyedül itt jelenik meg Ady Endre életművében.⁷⁵ Egyébiránt a „halk, hideg fényű” Hold megfestése erősen emlékeztet az Új versek, a Vér és arany és Az Illés szekerén kötetek halál-verseinek hangulatára. (A Halál lovai stb.) A „Balog utasként ballag át a Hold” alliteráló sor égitestképe pedig a Torony az éjszakában „Csak a Hold fog tovább döcögni,” lassú, nyugodt haladásával közeli rokon. A „gúnyos” jelzőjű Hold pedig jól érzékelhetően előzi az Emlékezés... „csúfolódó” Holdját. A vers gondolati, érzelmi fordulata után („Egy lány csókos férfiára borul.”) megint a korábbi, a Vágtatás a Holdnak reményt sugárzó égitest-képe jelenik meg: „A Hold ujjongva, bízón kiragyog...” Így szemügyre véve már megállapítható, hogy a vers egyfajta összegzése a korábban és ekkor alkotott Hold-szemléletek legtöbbjének, ugyanakkor a romantikus örökség modern folytatását is láthatjuk benne.⁷⁶

A torony-, a Hold- és mindkettő kísérlőjeként a harangmotívum – nézetem szerint is ebben a hierarchikus sorrendben – szorosan kötődik egymáshoz a háború küszöbén („1914. július derekán”) fogant, a *Torony az éjszakában*

című versben.⁷⁷ Király elemzése szembeállítja a torony és a Hold „világát”. Az utóbbiról írja, hogy abban „az idill jelenítődött meg. Felfénylett a kozmosz végtelen nyugalma.”⁷⁸ – Érdemes volna persze Ady torony-képeit is nyomon követni az eddigi, láthatóan több jelentésű kiteljesedésig. (A föl-földobott kő, a Fogoly a váratoronyban, az Ifjú karok kikötőjében, A nagy Hitető versekre gondolok és pl. A *Torony-ember gyilkossága* című novellára.) – Érezhetjük részben idillikusnak is a vers Hold-képét, de mégis jellemzőbben kívülről, „felülről”, fehéren, hidegen szemlélő „e menyeyi, / Bölcs omnibusz”. Nincs részvét a nyugalmában „e kis Föld-csillagon / Elrendelések” láttán. S van a képpel költői azonosulás is, Ady alkotói fölénye, ami ott van A Hold megbocsát idézett indításában is. A költő a másik oldallal, az emberi világgal való azonosulását, majd a „rettenetes éjszaka” döbentő képeivel mutatja meg valójában, és az „elrendelések” változtathatatlan voltát panaszolva írja ugyanekkor „rezignáltan”⁷⁹ a biblikus szavakat: „Vigyázók, hiába vigyáztok, óh, jaj, vigyázók, hiába vigyázunk, mert újra és újra leesik a sárba az Embernek arca.” (Ésaiás könyvének margójára, Világ, 1914. aug. 9.)

A motívum fonalát követő áttekintés végén A Minden hurcolva, a címében oximoronnal élő vers záró sorainak Hold-megjelenítésére kell térnem, jelesül a képre, amit e dolgozat címéhez kölcsönöztem:

„A mindig nyugtalan Mindennek
Bolond, kicsi heroldja, én,
A Nap korán-kelt Holdja, én, (kiemelés: P. I. G.)
Ki holtáig borzonja a Mindent.”

A mű érdemi megközelítésére egyedül Schweitzer Pál vállalkozott két – ellentmondástól nem teljesen mentes – monográfiájában.⁸⁰ Nyomatékkal figyelmeztet, hogy a vers, bár csak a posztumusz kötetben kapott helyet, keletkezési ideje az előbb idézettel közel azonos (Nyugat, 1914. augusztus 1.). Példás, ahogy szót ejt Ady „alkalmi neologizmusáról”, a „borzonja”, ’borzong, borzad’ jelentéstartalmú igéről. Az „ellovan” (A ló kérdez) hapax legomenonhoz hasonlítható ez is; egyike a költő nyelvi leleményeinek.⁸¹ Tagadhatatlan az egész művön végigrezgő konkrét érzet, a háború (a „rendelések”) félelme. De az sem vitatható, hogy az 1910-es, A Minden-Titkok versei, csonkán megjelent prologusában megmutatkozott „Minden-élmény” tér vissza sűrítettebben: „Olyan eggyek ők,

75 Szigeti Lajos Sándor: „Minden Egész eltörött”, i. m., 34.

76 Ld. Eisemann György: „Mégis új...” A romantikus költészet modern retorikája Ady lírájában, Iskolakultúra, 2006/7–8. 11–17., ih. 15.

77 Ld. P. I. G.: „Ha most húznád meg harangját szívednek...” i. m., 24–25.

78 Király István: Intés... 2. i. m., 96.

79 Ld. Kenyeres Zoltán: A rezignáció, Irodalomismeret, 2004/6. megj.: 2005. jan. 92–95.

80 Schweitzer Pál: Ember az embertelenségben, i. m., 120–121.; Schweitzer Pál: Szépség és totalitás, A szép fogalmának tartalma Ady utolsó alkotókorszakában. Akadémiai, Bp., 1980. 281–282.

81 Schweitzer Pál: Szépség és totalitás, i. m., 282. Megemlítem, hogy pl. Eisemann György és az ő tanulmánya nyomán Földes Györgyi is nyomda-, tollhiba folytán a „borzongja” alakban közlik: E. Gy.: A lírai én mitológiája, i. m., 147.; F. Gy.: i. m., 45.

oly nagyszerűek: / Isten és Titok, Élet és Minden.” Itt pedig: „S jelentenem kell mindennek a Mindent.” Fontos a kiemelt képben Ady időszemléletének korábban kialakított, most felidézett mitikus jellege: „Nap s Hold közé beszöve, / Hanyattan az Időbe” (Nyárdélutáni Hold Rómában). Hasonlítható hozzá – ahogy Eisemann megállapítja – a Hiába hideg a Hold időszemlélete is.⁸² Nem árt emlékeztetni, hogy helyet kap a gondolatsorban ismét a korábbi vátesz-tudat újrafogalmazása, a Már előre rendeltetem életérzését visszhangozva: „Testem, ez a kényes szerzőszám, / Mint valami ördögös posta, / A Most-Idők rémületeit / Előre és magával hozta.”⁸³ Megláthatjuk benne a közös vonást a majd az 1916 nyarán, a feleségéhez írt, a Nem feleltem magamnak című, összegző darab el- és leszámoló hangjával is. Egyfajta „hitvesztés” az, a prófétai küldetés feladása, az önmagába vetett, addig látszólag rendíthetetlen bizodalom megingása:

„Bizonyy lelkem,
Én az Életet elejtem,
Én magamat már elrejttem.

Ki nem »fejtem«:
Megint rossz szó. Elfeleltem
Ezt és mindent. Nem feleltem
Magamnak.”

Helyesen tulajdonít kulcsszerepet az idézett műnek *Kulcsár Szabó Ernő*, amikor a „későmodernség” szemléleti fordulatának előképét is látja benne, és Kosztolányi Dezső kései korszakának alkotásával, az Ének a semmiről világlátásával veti össze.⁸⁴

Ady Endre önmitizáló (önstilizáló) Hold-képe *A Mindent hurcolva* című versben mutat – nem előzmények nélkül, mint látjuk – radikális megújulást. A kezdeti romantikus reminiscenciájú, de erősen az alkotáshoz, a létrehozandó műhöz kötődő (alkotói processzus) képzet az azonosulásra, egyben a világ szemlélésére és láttatására alkalmas eszközzé válik a háború előestéjén. Így lesz – a korábbi korszakok Hold-képeivel szoros rokonságban – Ady jellegzetesen építkező mitológiájában – „kozmoszában” önszimbólummá a motívum. Összefogja ekkor az alkotói léthelyzetet és a kívülről szemlélő világlátást. A „Mindenségnek”, vele önmagának is a lényegi egységét tömörítő víziós kép, szimbólum itt a Hold. Megmutatja az egyben Ady akkori

szemléletének egyszerre világnézeti és esztétikai (poétikai) dezilluzióba váltását. – De miként a környező Ady-művek és a magyar költészet későbbi perspektíva-keresései mutatják, nem lezárása ez sem az egyén és a világ összeegyeztettségéért folytatott vívódásnak, különösen pedig nem az egységük formába öntéséért indított újabb küzdelemnek. Schweitzer Pál lényeglátóan fogalmaz Ady törekvését illetően: „*A Mindent hurcolva* az a vers, mely a társadalmi élet extenzív totalitásának teljes értékű belső megélését és művésziileg alakított kifejezését hitvallásszerűen tudatosítja, ami viszont a költőnek önmaga minden egyetemessé történő formálásakor ennek világnézeti és művészi hitelét biztosítja (tehát a verset a lírai reakció hierarchia legmagasabb pontjára állítja) ...” (Kiemelés az eredetiben).⁸⁵

Összegzésül elmondható, hogy a Hold-kép végigkíséri az életművet, és *A Mindent hurcolva* önszimbólumban teljeseedik ki sokértelműen. A formai elem alig változik, „jelentésszerkezete”, „üzenete” azonban döntő mértékben alakul át. A motívum használata annak „statikus és dinamikus” voltát is demonstrálja.⁸⁶ A Hold-kép alkalmazása a költő szemléletében bekövetkezett változásokat is plasztikusan érzékelteti ugyanakkor. Eisemann György szavaival: „...e költészet sok vonatkozásban egyszerre teljesíti ki a romantikus hagyományokat, s nyit horizontot a huszadik századi modernség felé.”⁸⁷

Ady Endre költői életművét lezáró korszakának Hold-képe úgy is beíródik a XX. század vége és az új évezredünk hajnalának poézisébe, ahogy részben *H. Nagy Péter* láttatja az „Ady-palimpszesztek” vizsgálva.⁸⁸ De Ady lunáris motívuma ott élt már előképként, „tartalmi elemként” Csokonai verseiben, így *A tihanyi ekhóhoz* filozofikus soraiban is. És nem hiszem, hogy elrugaskodna a fantáziánk, ha meglátnánk az Adynál megjelenített Hold-képzetnek mint kifejező eszköznek a *József Attila* gondolati költészetébe épült változatát. A nagy verstablókra gondolok: *Külvárosi éj*, *Téli éjszaka*, *Eszmélet-ciklus*. „Ezek a versek, mint némely Ady-korszakéi a válság szülöttei” – írja *Németh G. Béla*.⁸⁹ Hozzáteszem, hogy e művekben a háborús Ady-lírával rokon korélményt sugalló Hold-ábrázolásokat sűrűn lelhetünk. Olyan komplex képre is találunk, ami Ady lunáris motívumának szinte teljes ívét sűríti egy versmondatra. A *Téli éjszaka* két sorát idézem ismét, befejezésül:

„Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.”

82 Eisemann György: *A lírai én mitológiája*, i. m., 141.

83 Értelmezését ld. Halász Előd: *Nietzsche és Ady*, i. m., (1995²) 287–288.

84 Kulcsár Szabó Ernő: *Az „én” utópiája és létesülése*, Ady Endre avagy egy hatástörténeti metalepszis nyomában, *Újraolvasó, Tanulmányok Ady Endréről*, i. m., 23–25.

85 Schweitzer Pál: *Ember az embertelenségben*, i. m., 122.

86 Ld. Tverdota György megfogalmazását. In: *József Attila*, i. m., 15.; Rákos Péter idézett művét.

87 Eisemann György: *A lírai én mitológiája*, i. m., 148.

88 H. Nagy Péter: *Ady palimpszesztek*. In: *Ady-kollázs, Kalligram, Pozsony*, 2003. 123–238.

89 Németh G. Béla: *Petőfi–Ady–József Attila? I. m.*, 364.

KOVÁCS ISTVÁN

A hóhér magányossága

Alig akad kastélypark, fellegráruddvar, óvárosi sétáló utca, ahol ne csalogatna kinzókamrába hóhérnak öltözött diák, szabadnapos pincér, biztonsági őr, kikapcsolódó pénztáros, munkanélküli családapa. Persze spanyolcsizma, nyújtócsigák, szögekkel kivert trón – (a fakírok öröme is) – és rostélyosan kiköpött vastüdő. Alatta pirosra festett hatvanas villanykörte izzik.

A látogató annak rendje és módja szerint együtt érez a fejét tőkére fektető bábuval. És a pallosát sújtásra emelő hóhérnak formált viaszfigura? Részvétellel iránta ki van? Ki érzi át fájdalmas kirekesztettségét amiatt, hogy csak a városfalon túli mező közepén húzhatja fel házát, s építmény a szomszédságában még kripta sem lehet? S a templomban is a neki külön kijelölt helyen, a többiektől félrehúzódva imádkozhat csak. Bezzeg, amikor a bűnössel kell leszámolni, legyen bár akasztani-, égetni-, nyakazni- vagy kerékbetörnivaló pénzhamisító, zsvivány, vajákos banya, gyanús csavargó..., nagyritkán – okoskodó eretnek. Akkor nemcsak hogy tisztelettel övezik, hanem még hízelegnek is neki. Dicsérgetik. Hogy nélkülözhetetlen. A kivégzések közötti gondolatjelnyi szünetekben aztán kezdődik minden előlről, vagyis inkább folytatódik: még a bordélyba settenkedő céhlegények se akarják megismerni, noha a nyilvánosházak működése rajta múlik. Nélküle hová járnának eléggé el nem ítéltető ösztöneiket kiélni? És mi a hála? Még a családtagjait is kerülük a nyikhajok. Ő meg ganézhajta a mocskos utcákat, öldösheti a Holdat földre leugató kóbor kutyákat, úzheti ki a városból a gazdátlan pimaszsággal visszaröfögő keshegt malacokat... Így persze szó se lehet arról, hogy a bakók tiszteletreméltó céhét megalapítsa, s valamelyik bástya védelmét rábízzák.

A városházán nyilvános ítélet-végrehajtásra várakoztában belelapozott egy hatalmas könyvbe. Kódexbe? Krónikába? Legendáriumba? Olvasni nem tudott, legfeljebb csak áldozatai tenyeréből. (Abból is csak annyit, hogy közel a vég.) De metszően éles szemével nemcsak nézett, látott is. Látta, amint Keresztelő Szent János fejét lecsapja a hóhér. Káprázatos ruhában, kalpagján színes struccotollakkal. Ő meg fekete, barna, zöld foltokkal tarkított skarlátban áll ki az emberek elé... Nevetségesebb, mint a felborult kosárból kiguruló bohócfej. A könyv továbblapozgatása még inkább felingerelte. Különösen, hogy Szent Borbála nyakazásánál a hóhérségédek is selyemben pompáztak.

Olyan indulat feszült lelkének izmaiban, hogy belehasadt a tőke. Árát arcátlanul levonták a javadalmazásából.

Aznap azt álmodta, hogy egyszer majd eljön az idő, az a jobb kor, amikor fényes fekete cipőt, pantallót, zakót, nyakkendőket ölthet és elválaszthatja frizuráját... Olyan ember lesz, mint a többi. Egenlő a másikkal. Nem lesz különbség bíró és elítélt, hóhér és áldozat között. Egyformák lesznek az odaadó hivatásérzetben gyökerező tettek is. És amikor már csak a büntelen jövő számít és nem az elfelejtendő múlt, az idő végtelen szalagjának zökkenését neki se kell érzékelnie ott, ahol a kezdet és a végét ítélet napja összeér.

A kisfiú arcképe

Szanatórium.

A háttérben kapu,

drótnégyzetekkel rácsos:

függőleges hálója

tolókocsis artistáknak.

A kiskabát

mint áll alatt összefogott

katonazubbony.

Rangjel nélküli.

Gombja jó lehet csatárnak.

A kötött pamutsapka

fonalszántásai

félkörben ereszkednek alá

a hajhatárig,

s a halántéktól odébb

rátorlódnak a fülcimpára.

A száj

lehet sírós és lehet mosolygós is –

önmagában nézve.

A tekintet is

ilyen, olyan –

önmagában nézve.

A kiszabaduló hajtincs alatt

a homlokon

anyajegy:

csipsze

eljövendő ötven évnek.

A vérző tenyér és önnön lelkiállapotának leírása

a sírt őriző római katona naplójában

félszegség

SZABÓ TIBOR
Ezen a világon

Mintha nem lenne semmi baj. Úgy futott a péntek délelőtt, jelek nélkül, ismerős rendet követve. A hőség ugyan példátlan rekkenő a kisváros utcáin, és bent az olvasótermekben is csak alig viselhetőbb, de különben minden barátságos megszokottan, a maga normális menete szerint. Július vége volt, a szabadságolás előtti utolsó munkanap, Tari Dénes pedig a könyvtár nyári altatását készítette elő. Folyó ügyek zárását bonyolította, számlákat bogarászott, könyvtárközi méleket küldött százfelé, meg határidős szerződéseket igazolt vissza sietség nélkül, haladósan mégis, rengeteg papírt mozgatva meg tizenegyig. Hogy ne kelljen majd kapkodni, ha vége a vakációnak.

Aztán Restás Mojzi állt a kölcsönzőpult elé, hóna alatt összetekert, kockás viaszosvászon, nem szólt, türelmesen nézegette a pult sarkán heverő könyvajánlókat. Tari Dénes telefonnal a kezében várta, hogy a karbantartóknál felvegye valaki a kagylót, Türelem!, jelzett mutatójával a pöttöm barátnak, a vonal másik végéről rekedt férfihang hallózott, az addig képernyővédővel szundikáló gép pedig vidám szignállal üzent, hogy a közkönyvtárost csethez várja egy partnere.

– Ferike, azt a kurva bejárót csak intézni kéne már – mondta Tari Dénes a telefonba, vállal tartotta a készüléket, a képernyőn régi ismerős fényképe vigyorgott, Maradj, jövök azonnal, ütötte be sebtiben a választ, és a karbantartó a hangos fogadkozásnál tartott éppen, hogy délután, nem kettő, de mindjárt három ember jön majd, szétdobálják azokat a betonlapokat semmi perc alatt.

– Tizedszer ígéred, áldjon meg a meleg kalács – sóhajtott rosszkedvűen Tari Dénes, azután Mojzira pillantott biztatón, és akkor látta meg, hogy egy fiatalasszony is álldogál a pult előtt. Széles csípő, kihízott farmer, sokszor mosott blúz, a közkönyvtáros mindig óvakodott az ilyen sokgyerekes, vastag derekú nőktől. Biccentve köszönt neki, Ferike pedig szűnni nem akaróan magyarázta a sístergés mögül, hogy mikor miért nem végeztek el a szükséges munkát.

– Schtiffertné. Az állás ügyében – mondta az asszonyka. Mosolygott. Tari Dénes még egyszer végignézett rajta.

– Remélem, a traktorállomáson van ismerősöd! – vágta el a karbantartóból ömlő szófolyamot. – Ha az őszi esők leesnek, innen csak egy káhétszázás tudja kihúzni a kocsikat.

– Ugyan már, főnök úr – kezdte volna újra a másik, de a közkönyvtáros ráunt a huzakodásra.

– Vagy egy bivalycsorda. Ferike, nincs harag. De legyen meg az a szar, mire visszajövök, különben a testület elé viszem. Írásban. – Letette, a gép ismét zenélni kezdett, jelezve, hogy a barát már türelmetlen.

– Sakkozni tud? – fordult Tari Dénes az asszonyhoz. Nem azonnal válaszolt a széles csípőjű. Pislogott értetlenül.

– Kicsit – mondta aztán.

– Mojzikám, oda üljetek – mutatott a közeli hírlapos asztalra a közkönyvtáros. – Én most nem érek rá, bocsi.

A kisfiú beletörődve bólintott, a fiatalasszony se tiltakozott, Tari Dénes pedig lehuppant a gép előtti székbe.

taridenes@ctv.hu: Vagyok már. Mondhatod.

szasz.zoli@snet.hu: Mi a frászt csinálsz? Elunom itt az életem.

taridenes@ctv.hu: Dolgozom, munkaidő van. Amit nálad keresek, abból nem élek meg. Mi a helyz?

szasz.zoli@snet.hu: Van egy könyv. Meg kellene dicsérni.

taridenes@ctv.hu: Mennyire?

szasz.zoli@snet.hu: Amennyire csak engedi.

taridenes@ctv.hu: És mennyire engedi?

szasz.zoli@snet.hu: ...nem nagyon.

taridenes@ctv.hu: Hehe, kéz kezet mos?

szasz.zoli@snet.hu: Ne röhögj, nem az enyémet moss. Vállalod?

taridenes@ctv.hu: Mikorra?

szasz.zoli@snet.hu: Jövő péntek.

taridenes@ctv.hu: Meg az a hétvége még. Szabira megyek, szusszanásnyi pihi. Hétfőre meglesz. Hm?

szasz.zoli@snet.hu: Megtárgyaltuk. Szusszanás pedig: nehogy gyerek legyen:)

tari@ctv.hu: Aligha. Kihagyogatom a ziccereket újabban. Majd mesélek, most off. Szeva!

szasz.zoli@snet.hu: Ideje volt. Csá!

Tari Dénes félretolta a klaviatúrát, a pultra könyökölt, és álmosan megdörzsölte a szemét. Még mindig volt egy köteg elintézetlen papír az iktatóban, azt akarta folytatni, hogy legyen vége mihamarabb, de a telefon megszólalt, az olvasóterembe pedig egy pattanásos arcú lány lépett, combig hasított, lenge nyári ruhában, gyerekmosollyal, vele a közkönyvtáros egyáltalán nem akart beszélni a mai napon. Más napon se. Csak bólintva köszönt az olvasónak, mert emlékezett az akadozó légzésére jól, de nem szívesen, úgyhogy nem törődött a lenge nyárral, a kagyló után nyúlt, a lányka meg indult hátrafelé, a kézikönyvtár irányába. Ismeretlen férfi kereste az intézményvezetőt, a nevet nem is lehetett rendesen érteni, a többit viszont igen, hogy sajnálja a zavarást meg az idő rablását meg mindent,

és ő tulajdonképpen tűzoltó, az volt régebben, különben pedig itt született, ebben az északi kisvárosban, csak az a baj, hogy nemrég szerelmes lett egy asszonyba, húrok pendültek benne attól, csodás dolog, az élménytől költő lett valóban, szárnyal a lelke, mint kismadár, de nem tudja, szabad-e neki visszajönni a szülővárosába. Hát, szabad. Hogyne lenne, mondta Tari Dénes lassan, figyelmetlenül, és nem esett le neki, mit akar tőle a tűzoltó költő, nem értette meg, miért a dermesztő kitérülése a telefonban, a sakkozó asszony kötötte le, mármint a parti állása, azt nézte a közkönyvtáros egyre elmélyültebben, a láthatót, a nyilvánvalót, hogy alig néhány lépésben meg lehetne oldani a dolgot, Mojzi nagyon félrecsúszott, de mégse így, a nő nem törekszik kivégzésre, miközben azért nem is hagyja magát, a G átlót, a B vonalat lefogja, erősíteti a centrumát, szép az egész, ahogy finoman küzdésre kényszeríti, támadásra ingerli az ügyetlen kisfiút. Mert én, kérem, harmonikán is tudom kísérni a verseket, közölte lelkesen az idegen férfi, amire Tari Dénes visszazökkent az elkeserítő valóságba, tudta már, hogy miért a beszéd a mélységes lelki életről. Olvasni jönne?, kérdezte az idegentől. Egy pillanatra elhallgatott a vonal másik végén lévő, ez elég is volt válasznak. Na, azt azért nem, mondta a közkönyvtáros nyugodtan, majd elköszönt, és letette a kagylót, az ajtóban pedig Zsótér Gabesz vigyorgó feje jelent meg.

– Csákány! – kurjantotta a gimnazista barát. – Vasárnap?

– Ne ordibálj, könyvtárban vagy – intette le Tari Dénes. – Egyébként nem lehet. De el ne menj, kérem, akarok valamit.

Tari Dénes felállt a pult mögül, Gabesznak mutatta, hogy várjon kicsit, aztán a sakkozókhöz lépett.

– Fel van véve – mondta az asszonynak.

A széles csípőjű nő ülve maradt, úgy nézett fel Tari Dénesre. Nem lehetett az arcáról leolvasni semmit.

– A számítógépekhez ért valamennyire? – kérdezte még a közkönyvtáros.

A nő bólogatott némán, Tari Dénes pedig akkor már biztos volt benne, hogy jól döntött.

Félrehívta a gimnazista fiút.

– Gabesz, látod azt a csajszi a szótáraknál?

– Székely Márti. Szeretnéd?

– Szeretném, ha elmenne innen. Mondanál neki valami olyat, hogy vissza se akarjon jönni többet? Nekem most nincs hozzá gyomrom.

A fiú erre még szélesebben vigyorgott, aztán célba vette a hasított ruhás lányt. Tari Dénes az iktató felé fordult, de nem tudta rávenni magát, hogy hozzákezdjen.

– Mikor állok be? – kérdezte a fiatalasszony.

Akkor lépett a könyvtárba Samu bácsi, Tari Dénes öreg szomszédja. Levette a szalmakalapját, mint a filmekben a

jobbágyok. A lány a kézikönyveknél valami furcsát kiáltott-sikított, és már szaladt is, a közkönyvtáros pedig nem értette, mit keres itt az öreg, sose szokott jönni. Aztán még látta az elviharzó diáklány pattanásos arcát. Hogy könyves. Lobogott a lenge nyári ruhácska a hasitéknál.

– Játsszák le a partit. Aztán augusztus 16-án találkozunk – mondta Tari Dénes az asszonynak. Egy pillanatra úgy örült, tényleg úgy az új munkatársnak, mintha nem lenne semmi baj.

– Tanár úr – szólt Samu bácsi.

Folyton tanárurazták, nem szerette. Fáradt volt, rengeteg dolga még, és a kislány megbántásának sem örült igazán, hiába ő akarta, nem volt jó, fázott tőle. Jössz nekem eggyel, vigyorgott Gabesz, az ajtóból már, nyilván szaladt Márti után, vagy csak a dolga végett, ki tudja. Eltűnt ő is, miközben Tari Dénes a szomszéd arcát nézte, a szokott alázatot meg a szokatlan idegességet azon a földszíni arcon, és újra a felismerés, hogy Samu bácsi nem jár könyvtárba egyáltalán, nem olvas, nem is neki való az ilyen hely, mi a frászt keres itt vajon.

– Haza kéne jönni, tanár úr – mondta az öreg.

Az utcáról rohanó emberek, trappoló lábak dobogása hallatszódott be.

– Baj történt – állapította meg Tari Dénes önkéntelenül. Következtetett, műveletet végzett, nem félt akkor még.

Samu bácsi gyűrögette a szalmakalapot.

– A gyerek. Leesett a cseresznyefáru.

– Az enyém? – kérdezte Tari Dénes.

– Az – bólintott Samu bácsi.

Nem a lánya volt Andrea. Csak nála lakott. A közkönyvtáros maga elé nézett valameddig. Pislogott. Aztán a faliórára, hátha mást mutat. De nem. Akkor szakadt rá az ég. Fél tizenkettő volt, és értette, mit jelent ez. Hogy most jön az öreg szomszéd szólni. Tudta, mit jelent, mert délben, negyven fokban senki nem szed cseresznyét, Andrea is reggel csörömpölt a két vödörrel a garázsban, ilyenkor már senki, fél tizenkettő, most szólnak. Nem tudott segítséget hívni, gondolta Tari Dénes, nem tudott kiabálni, gondolta Tari Dénes, órák múlva találtak rá, gondolta Tari Dénes. Tudta, mit jelent. Nem akarta hinni. Kiszáradt a szája, érezte, hogy ragad.

– Elvitték? – kérdezte.

– El.

– Matracba csavarva?

– Felpumpáltak egy paplant – bólogatott az öreg.

Tari Dénes megfordult, hogy a kulcsosmóját, a fiók felől nem volt, a gépnél nézte, ott se, majd a fiók felől, aztán a gépnél megint, papírokat tologatott, Istenem, motyogta, a fiók felől kereste a kulcsokat, utána a gép melletti számlákat emelte fel, Istenem, és megint a fiók felől, aztán újra a gép mellett, a monitor alá nézett, majd

a fiók felől meggyőződés nélkül, és Restás Mojzi rémült arcát látta meg akkor Tari Dénes, halálfejú, sápadt kisfiú nézett rá, Istenem, sóhajtotta a közkönyvtáros. A kulcscsomót a fiatalasszony adta a kezébe.

– Menjünk – mondta Tari Dénes. Szédült.

A kórházi osztály folyosóján mással törődő nővérek bukkantak fel, aztán tűntek el ismeretlen ajtók mögött, suhanó fehér köpenyek, pillanatokra, és töretlen lendülettel a nem tudni, milyen céljuk felé. A pultnál senki, csak gyűrött ruhás hozzátartozók tébláboltak bizonytalanul, a levegőben a fertőtlenítő szaga, édeskés meg szúrós egyszerre. Papírokat tartottak a kezükben a családtagok, fáradtan, lógatva, miközben a gyógyszergyári reklámokat nézegették a falakon, vagy egymással beszéltek suttogva, lemondó hangon, Tari Dénes pedig állt a pult előtt mozdulatlanul.

Később aztán mégiscsak arra fordult az egyik suhanó, pattogósan, gyorsan csinált mindent, a kagylót emelte, számokat diktált valakinek, pecsétet ütött sárga iratokra, és csipogó hangot adott a gép, miközben rövid bejegyzést tett a fiatal nő egy táblázatos programban. Közvetlen hozzátartozó?, kérdezte Tari Dénestől, aki nem tudta hirtelen, mit feleljen. Akkor nem adhatunk felvilágosítást, a fejével is intett, hogy nem lehet, hiába, a közkönyvtáros pedig a mobiljáért nyúlt, bár világeletemben utálta a protekciót. Dénes vagyok, mondta a telefonba. Tudnál nekem segíteni? Igen, a harmadikon. A nővérpultnál, és az egyik sietős nővér hamarosan hozzá sietett éppen, Erre jöjjön!, szólt kedvesen, ez a nő is szép volt, ő is mosolygott, mint az összes többi, aztán más folyosókon vezette végig Tari Dénest, nyitott ajtós vizsgálók előtt, orvosi szobákon keresztül az épület hátsó részébe, ahol nem zöldék voltak a falak, és hófehér csipkefüggönyök lengedeztek a szélesre tárt ablakok előtt, egy párnázott ajtó nyílt végül. Itt várjon a főorvos úrra, mondta a nővér, majd suhant tovább.

Sokáig volt egyedül Tari Dénes az osztályvezetői irodában. Üldögélt valameddig, a dohányzóasztalon heverő magazinok címlapjáról olvasta a fontosabb bulvárhíreket, a fotel mögötti üveges téka könyveit nézegette félrebillentett fejjel, gerincről blattolva a szerzőket. Aztán az íróasztalra állított családi fényképekre mosolygott vissza, és csodálkozóan-meghatottan, hogy Zsófi már kész nő, és a kis Bencét is alig ismerni meg. Csak a szülők nem változtak, nem nagyon. Az asztalon, a szék előtti részen öt-hat papírlap feküdt rendezetlenül, látszott, hogy a másik oldalról csúsztatta őket oda valaki, nyilván az asszisztensek szaladtak be a friss iratokkal, ledobták, és tovább ők is a saját dolguk után. Csak véletlenül tévedt Tari Dénes szeme az epikrizisekre, betegek bajai voltak ott felsorolva, egy percig gondolkodott, majd megkereste Andrea nevét.

„OMSZ szállítja osztályunkra a huszonegy éves nőbeteget alsó végtagi paraplegia, széklet-vizelet inkontinencia tüneteivel. A mentőtiszt elmondása szerint kb. öt méterről esett a hátára. Felvételekor eszméletén volt, térben, időben orientált. Erősen dehidrált. A baleset és a beszállítás között legkevesebb három óra telt el. Fejsérülése nincs. Az elvégzett radiológiai vizsgálatok a 4. és 5. dorsalis csigolyák törését és ehhez társuló gerincvelői harántlaesiót mutattak.” Elég ennyi, bólintott Tari Dénes.

– Mi lesz vele? – kérdezte a régi barától, miután előkerült.

– Most altatjuk néhány napig.

– Mi lesz vele? – kérdezte Tari Dénes.

– A rehabilitáció dönti majd el.

– Te tudod, mi lesz vele – mondta Tari Dénes.

– Két hét múlva már látjuk. Előfordul regenerálódás.

Tari Dénes a régi barát arcát nézte. A szarkalábakat a szeme körül. A hivatalosságot a szemében.

– Őszintén, hány ilyen beteged volt?

A főorvos nyitott köpennyel, az asztalának támaszkodva állt a közkönyvtáros előtt. Nem válaszolt.

– Mennyien járnak közülük? – kérdezte Tari Dénes.

A fejével intett a főorvos. Nem szólt.

– Kurva élet – sóhajtotta Tari Dénes kétségbeesve.

A két tenyerével megdörzsölte a szemét, aztán hátra hajtotta a fejét egészen, hogy egyenesedjen ki a háta végre. Mert húzta össze őt görbébe a tehetetlenség. Nem lehetett felfogni. Ébredni szeretett volna.

– Huszonegy éves. Még nem fürdött az óceánban – mondta Tari Dénes. – Nem látta az Eiffel-tornyot – mondta Tari Dénes. – Nem szült gyereket – mondta Tari Dénes.

A főorvos bólintott, hogy érti.

– Bemehetek hozzá?

– Persze. Úton vannak az anyjáék is, most beszéltem velük. Ők tudják, hogy a szeretőd?

– Nem a szeretőm – mondta Tari Dénes.

– Nem a szeretőm – ismételte csöndesen.

A főorvos felhúzott szemöldökkel nézett rá egy ideig. Álltak egymással szemben. Más már nem hangzott el.

Őt nappal később ruhákat pakolt egy táskába Tari Dénes, fiókokat húzogatót, szekrények tartalmát bogarászta lassan és ügyetlenül, mert otthoni hálóinget, bugyit kért Andrea, huzatot a párnára, a bentieket nem szerette. Alig haladt a dolog, Tari Dénes zavartan hunyorgott a fehérműs kosárka előtt, három kupacban, összehajtogatva pihentek ott mindenfélék, nem ismerte ki magát, találomra vett kézbe egyet-egyét, nézegette, alkalmas-e, aztán vissza mégis, vakarta a fejét, négyöt bugyit mondott neki a lány, végül megunt a tökölést, és az egészséget beleöntötte a táskába, ahogy volt — tangástul, trikóstul, mindenestül. Becsiltingelt egy sms, Szász Zoli üzent

röviden, Elintéztem, Szeptembertől, Tudod otthonról végezni, majd Kéthavonta bejössz az értekezletekre, Papír a szerkesztőségi titkárnál, írd alá mihamarabb.

A nagymama régi hálószobáját lakta Andrea évek óta, albérlőként Tari Dénesnél, egy északi kisvárosban. A Miskolci Egyetemre járt, amikor bejárt éppen, bár többnyire csak a szobájában üldögélt, tanult éjszakánként, a nappalokat pedig átaludta – reggeli után feküdt le többnyire. Vizsgákra készült mindig, szemeszter közepén is. Ezt nem egészen értette a közkönyvtáros, de neki mindegy volt végül is, a lakbért fizette pontosan a lány, az a lényeg. Az volt, sokáig. Az ágyneműket sehogy se találta Tari Dénes, az ablakhoz lépett, feljebb húzta a redőnyöket, hogy hátha úgy könnyebb lesz, a mahagóni szekrényben kotorászott tíz percig, felforgatta az ősrégi tulipános ládát is aztán, de ott se, nézett jobbra-balra tanácstalanul, enyhe savanykás szag volt a szobában, Andrea szaga, érezte, ismerte, biztosan a levetett, szétdobált ruhákból párolgott. Nem szerette, nem utálta ezt a szagot. Megszokta. Otthonos volt, hozzátartozott már a házhoz. Nyugalmat adott Tari Dénesnek, ugyanúgy, ahogy a kislányok szuszogása az ágyában. Később meglelte a huzatokat is, a sarokpolc tetején, a plafon alatt. Amikor onnan föntről végignézett a szobán, az jutott eszébe, hogy ez a forma most mindenképpen fölszámolódik, a nagymama kálvinista hálójának nem lesz többé lakója, kiszellőzik a savanykás szag hamarosan. És az jutott eszébe, hogy ezzel végképp elmúltak a sokat beszélő, girhes gyereklányok is, a kettőnek pedig köze van egymáshoz – a végképphez legalább. És még az jutott eszébe, hogy Andrea évekig fürdött a kádjában, főzte a kakaót a girheseknek reggelente, ott volt mindig, tévét néztek, az előkertben locsolták a virágokat nyaranta, és nem merült fel, nem vétetett észre közben, hogy az albérlő hordja azt, amit a kislányokban nem talált. Furcsa. Eperből főztek lekvárt egy hónapja, az jó volt. Utána már kihagyogatta a ziccereket. És még az jutott eszébe, hogy harminchét éves, és hogy a lelkesedés, ami fűti, már nem a férfié. Nem csak. Az apáé részben. Mert az lesz, férje és apja egyszerre Andreának. Rendben van ez így, gondolta Tari Dénes. Teljesen rendben van. Kiválasztott két párnahuzatot, majd azokat is belerakta a táskába.

A főorvosnak már beszámolt az elképzelésről, előző nap, az osztályvezetői irodában megint, a véleményére volt kíváncsi, meg a részletekre főleg, gondozás ügyében. Bólogatott a régi barát, cseppet sem lepődött meg. Nem szabad, mondta aztán. Mindegy, mit gondolsz most. Fogalmad sincs, milyen élet ez, szétver maga körül mindent. Csak egy anya képes rá. Meg egy képzett ápoló mellé. Te nem. Ám Tari Dénes akkor már lelkes volt. Együtt fogunk élni, mondta jókedvűen. A főorvos figyelte, vizsgálta őt egy ideig. Deréktől lefelé érzéketlen, minden izma emyedt, valószínűleg az is marad. Tudod te, mit jelent ez? Nem számí-

tott, bizakodás volt, új élet reménye volt, másik világ ígérete, Tudom, válaszolta. A régi barát azután már nem győzködte tovább. Dehogy tudod, mondta. Honnan tudnád.

Andrea mosolygott. Sápadtan, beesett szemekkel. Tari Dénes az ablaknál álldogált sokáig, a szülők pátyolgatták a lányt, az ágy mellett tettek-vettek, párnát igazítottak, simogattak. Ő idegen volt, érezte, hogy a szülőket zavarja a közelsége. Nem fogadják, nem értik, miért van itt. Nem sejtik, mi készül. A szobatársak arcát figyelte a közkönyvtáros, az udvaron pizsamában sétálókat utána, hogy manóknak, törpéknek látszanak. Később a fűtőtestnek támaszkodott, mert fárasztó volt egy helyben szobrozni. Az új munkája jutott eszébe, a Szász Zoli szerzete állás, lapnál. Kell majd vigyázni, gondolta Tari Dénes. Diákkorában már egyszer elkapta a szédülés rövid időre, emlékezett rá, nem volt jó. Jó volt. A széttartás: az írás rendje. Amiben nincs az embernek sajátja, egyetlen mozdulat se, egyetlen emlék se, képek, mondatok, a kukás gesztusa, minden szöveggé lesz, keresztülfolyik az élet a testen, fejnél be, kéznél ki, és nem hagy nyomot, alig – de letompít, közömbössé tesz. Érzéketlenné a jó és rossz közötti különbségre. Kialakul ez, behúzza a spirál az óvatlan szerzőket. Vigyázni kell, ismételte magában.

Menni készült Tari Dénes, az ágy végéhez lépett, összenéztek Andreával.

– A jövő héten majd küldenénk egy autót – mondta az édesanya.

Ápolt ötvenes volt, gyógyszerész. Ez az a perc, gondolta a közkönyvtáros. Most fog fordulni. A világ.

– Jó – bólintott.

Aztán újra egymásra a lánnyal.

– De költözködni nem is szükséges – mondta Tari Dénes.

– Andrea nálam maradhat. Ha akar – mondta Tari Dénes. És Andrea akkor igent intett.

– Minek maradna? – kérdezte az anya őszinte értetlenül. A felháborodásig sem jutott.

Beteghordó lépett a szobába, valami vizsgálatot írtak ki Andreának. Fémkeret tartotta már a lány hátát, lehetett mozgatni, óvatosan. A helyiség közepére tolt a mobil ágyat a jókedvű fiatalember, Utazunk, kisasszony, jelentette be, Tari Dénes pedig vállat vont, Élni, mondta az anyának, aztán a sráchoz, Hozzá ne nyúljon. Ölbe vette Andreát, a másik ágy felé fordult. Az anyai szempárt látta közben egy pillanatra, az akadást a tekintetben, bamba ürességet, hogy nem fogja még az adást, nem ocsúdott. A harc majd később. Lassan, vigyázva fektette a lányt a kerek ágyra, ezzel kezdődött. Mert megérezte akkor az újat – hogy Andrea savanykás szaga a bomló vizelet szagával vegyül. És tudott már, értett mindent. Hogy elfogadható. Nem jó, nem rossz: elfogadható. Dolga van mostantól. Miközben ott a nyilvánvaló is. A tény. Hogy senki mása nincs ezen a világon.

CZIGÁNY GYÖRGY

Imádság elveszett imákért

Tornai Józsefnek

Ha van szerencsés vétek, végezhet-e baleset
véttlen imával? Méltatlan fohászaink
hova kerülnek? – halottak kemencéjében
égnék-e, kozmikus szemétegetőben
tisztulnak meg távol az Atyától, vagy
fekete lyuk a sírjuk ürtemetőben?
Zoszima sztarec sejtí, hova vesznek
az imák, talán alapkövei mind Isten
templomának, mert szentek a csalódást
termő várakozások. Van-e meg nem hallgatott
könyörgés? Lehet-e botrány Isten ajándéka, vajon
mi tápláljuk-e a föltámadás energiáit hiábavaló
érzelmelek csődjében, légszomj pillanatával, mikor
fölkel önmaga ellen a visszafordított teremtés? –
kétségbeesésünk láza ragyog benne, létünk
fölöslegei és a legdrágább indulatok hiába, holott
Ozeás szerint megorvosol minket az Úr: hajnal
készül kijövetelére, míg mi oltára tövén
boldog-lelkű udvari bolondként vacogunk
halálfélelemben. Miértünk nem hasad ketté
a templom kárpítja s nem is repednek meg
a sziklák – makacs zene karol belénk az utcán,
virágok lenge közönyében járva nem is halljuk
keresztben haldoklók zihálását, máglya
kötelei közt fuldoklóét: Eli, Eli, lamma sabaktani –
Ő se látta ott halála értelmét?! – vedd el a lét
kicsinyes izgalma, de önzésünk buzgalmának
férceit mégse szánd krematóriumba, – avagy
szennyező füstje tömjén illatává lehet?
Érdemtelen könyörgéseink sarát vedd ujjad
hegyére: adj vele látást, add vissza érzékeink
ízét – mohó félelmük szakított el Tőled: kik
szeretni elszánt akarattal se képesek eléggé,
hihetetlen halálból hihető láthatatlanba néznek
vakon. Ne hagyj magunkra, éleszd föl
a tehetetlen, a mélységekben heverő imákat
és szívünket.

Jelenés

Irigylem a festőt, akinek

portréján könny csurog –

Szűz Mária üzenete.

De miért csak tárgy, festmény

szentelődik ereklyévé s miért

csak a könnyek, soha a boldog

kislány-anyák nevetése?

Egykedvű zenében, hangok

ügyetlen rendje fölé miért nem

magasodik fenséges dallam,

miért nem énekel a Szűz? –

és vershez miért nem szerez

egekből rímeket, hasonlatot

és miért sziklás, erdős táj

szegélyén látomás csak felhő

fényességben, amikor őreá

vigyázzban vár a börtön ívlámpa

merev folyosója és a metro

meleg huzatában is szemek

száradnak ki hiánya miatt és

nem ismernek rá a mozgólépcső

lassan alámerülő figurái –

ami lett, az lesz is, megmarad.

Aki látta, mindég látni fogja.

Ha időnkbe visszalépett ő,

akkor onnan kiszakítja a látót:

emléke nem ábránd, de életveszélyes

kötélhid most történt és egykor volt

között: hiányzó partok közt szívárvány,

vagy pokoli palló, mennyei hajcsat, nap

íve, vasbeton valóság felett

a képzelet kudarca – szív és

elme gyermekének gyöngéd

halála: álom?

BENE ZOLTÁN
...elmaradt...

„Olyan egyedül kezdem a dalt...
Futnak a réten az álmaim!

...
Pazar ez a színpompás halál!”
Kinopuskin

Azt képzeltem hazafelé a buszon, hogy egy rockzenekar tagja vagyok, egyenesen basszusgitáros, és nyomom a színpadon a többiekkel a kőkemény, hajrázós hardrockot, és közben percek teltek el, míg rádöbentem, hogy nem csak képzelem mindezt, mert én tényleg, én valóban, én minden kétséget kizáróan egy rockzenekar tagja voltam valaha, elvégre tagadhatatlanul a Csipa nevű formációnak voltam alapító alaptagja, bár inkább punk jellegű zenét *csináltunk*, és basszusgitározni persze nem tudtam, ma se tudok, ahogy a többiek se játszottak a hangszerükön *valami fényesen*, ezért is lettünk punkzenekar, nem az ideológia miatt, hiszen ma már tudom, hogy a punk eredetileg baloldali és lehetőleg anarchista mozgalom, mint a legtöbb, bár nem minden forradalom, mi viszont akkortájt épp baloldalon éltünk, magától értetődő hát, hogy a jobbra vágytunk, fogalmunk sem volt, hogy egyszer majd világossá válik előttünk: nem az oldal teszi, akkoriban azonban nem bírtunk valódi ideológiával, mert ami a leginkább hasonlított ahhoz a számomra hasonlíthatatlan fogalomhoz, amelyet az ideológia szóval szokás jelölni, az mindössze annyi volt, mikor megalakultunk, hogy koncertezni kéne, meg csajozni is jó lenne, ne csak magunknak fényezzük a bohócot, fényezze más is nekünk, lehetőleg valami nőnemű lény, sőt kizárólag, és nem volna baj az sem, ha fiatal lenne és egy fokkal szebb, mint mi vagyunk, ami nem nehéz, de én úgy igazából ezt sem akartam, mert hinni próbáltam a szerelemben, ami nem illik egy punkzenészhez, én mégis így voltam vele, és részegen néha elszipogtam a szívem fájdalmát Múmájernak vagy Bertinek, és ők bevallották, hogy hasonlóképpen éreznek, de azért Múmájer mindig megjegyezte, hogy azért a pina se kutya, pedig legfeljebb magazinokban meg filmekben látott olyat, s én magam elé motyogva azt feleltem erre, hogy én leginkább mégiscsak koncertezni szeretnék, viszont koncertünk három volt mindösszesen egész pályafutásunk alatt, az első kinn egy KISZ-telepen, afféle amatőr fesztiválon, középiskolás bandák garmadája között kaptunk lehetőséget egy Tetű néven közismert KISZ-kolbásznak köszönhetően, már omladozott a régi rendszer, azt hittük, mi is bontjuk éppen, és én a koncert elején a dobosunk, Múmájer kezére valahogy rácsaptam az öltözőajtót nagy igyekezetemben, amivel a rekesz sört és a rekesz tetején guringáló üveg vodkákat ép-

ségben próbáltam bevinni a helyiségbe, Múmájer keze, jól emlékszem, a kétszeresére dagadt, és alig bírta tartani a dobverőt, sörrrel és vodkával azonban gyógyíthatónak, mindenesetre tünetmentesíthetőnek bizonyult, úgyhogy végül dülöngélve felérkeztünk a színpadra, ahonnan éppen letántorgott három tépett inges, halásznadrágos, hosszúszerű pamutzoknis, csatos cipős srác, az örökös roadunk, a Srófos megigazította a mikrofonokat: lássa mindenki, főleg a közönség soraiban meghúzódó facér csajok, hogy hozzánk tartozik, aztán a húrok közé csaptunk, és mindenki élvezte, bár egy számot, akár a jazz-zenészek, soha nem játszottunk el ugyanúgy, csakhogy mi nem a virtuozitásunkból kifolyólag, pusztán azért, mert nem voltunk rá képesek, de ezt, úgy hittük, csakhogy tévedtünk ebben is, szóval ezt szerintünk senki nem tudhatta rajtunk kívül, mert sosem ismételtünk *nótát* egy koncerten belül, annál inkább dübörögtünk és reszeltünk, és az ittas közönség üvöltözött, és élvezte a hangzavart, és velünk ordított néhány anarchista-színezetű sort a dalszövegeinkből, mert igazság szerint azért mégis akadt a tarsolyunkban kevéske ideológia a már említetten túl is, és ez az anarchia volt, amiről azonban egészen tiszta és világos elképzeléssel nem rendelkezünk, csak annyit tapasztaltunk, hogy korlátok közé szorítanak bennünket, nevezetesen a hatalom teszi ezt velünk, nem a hazánk, amelyhez idegszálaival köt a szél, a korlátokat és a korlátokat fenntartó hatalmat azonban egyszer majd össze kell törnünk, pozdorjává kell zúzunk, mert tűzre való ez az idő, és pocskólok minket az ország, és a színpadra lépve tombolt bennünk a kitörésre vágyó, alig fékezhető lendülettel bíró agresszió, holott egyébiránt csendes gyerekek voltunk, magunk közt hóbörögtünk csupán, és pusztán egymásnak fikáztuk a rendszert, ami megnyomorít és aminek ideje volna véget vetni, és csak ritkán szóltunk be másoknak, kerültük a hiriget, csak részegen köptünk a rendőrök lába elé, józanon soha, és többre nem emlékszem, mert elmúlt már minden nyugalmam, hanem a második koncertünk másfél szám után félbeszakadt, és megverték bennünket, akár a lovat, mert valami kötekedő, brutális barom lefejelt egy fickót a budi-ban, amitől elszabadult a pokol, ütött-vágott mindenki mindenkit, akit ért és ahol érte, míg a biztonsági emberek ki nem hajigálták az egész galériát a hóba, a harmadik koncertet pedig a zsaruk szakították félbe, mert éppen megbukott a rendszer, vagy valami hasonló, mivel ebben a minden-országban még minden lehet, és még örülnék is neki, ha nem látnám, hogy végül mi lett, de amikor az iskolapadban, a próbateremben, vagyis a Hangos nagyapjának garázsában, vagy az ágyamban azt képzeltem, hogy egyszer majd komoly helyeken, valódi arénákban koncertezik a Csipa, akkor csak az egy emberként haját rázó közönséget láttam behunytt szemmel, és boldog voltam, mert azt

hittem, így érezhette magát Johnny Rotten is, és nem tudhattam, hogy hányszor állnak még össze pénzt keresni késsőbb, hogy rászarjanak a saját fejükre meg a miénkre, de most, a buszon hazafelé, már ezzel is tisztában vagyok, ahogy azt is tudom, mitől nem lett soha igazi koncertünk, amilyenről annyit álmodoztam, hát attól nem, basszuk meg, hogy mi soha, egyetlen pillanatig nem kifejezni akarunk, hanem befejezni, vagyis arra vágytunk, hogy utána majd, koncert után és kicsit már alatta is, a lényeg, hogy félistenek leszünk, autogram, csajok, pénz, piafolyamok, de minden szaralakságunk ellenére túl tiszták voltunk ahhoz, hogy befejezzük, ezért hagytuk abba, és leérettségiztünk, mert az osztályfőnök oltári rendes volt, eltusolta a piálásokat a gimnázium emeleti vécéjében, ahová csaknem olyan sűrűn jártunk, mint a folyvást kifigurázott Vécéhuszár, aki minden szünetben megkönnyeztette a gilisztáját, és igazolta az osztályfőnökünk az igazolatlan óráink tömegét is, és megbocsátotta a karikás szemeket, a bűdös szájakat, a tanórák csendjébe belerecsogó rekedtes fingokat, zengzetes bőfögéseket, így aztán érettségi után, valami különös, érthetetlen és értelmetlen, véletlen szerencse folytán egyetemekre meg főiskolákra kerültünk, amelyeket néhány detoxikálás, az egyetemi klubok környezetében és mellékhelyiségeiben esedékes gyakori rókázás, olykor-olykor egy-egy kósza numera, reggelente öt-hat feketekávé, időnként ránk telepedő halálvágy, sekély és mély érzelmi válságok, valamint a megengedhető legtöbb úv mellett el is végeztünk nagy nehezen, többnyire hosszabb idő alatt, mint az átlag, és Múmájer mérnök lett, és Boszniában a háború után hidakat épített újjá, míg aknára nem lépett, és most kinn él egy tanyán a múltábal, szóltanul, és konokul libát tenyészt a májáért, és Berti, a gitáros elment tanítani egy kereskedelmi szakközépbe, csupa lányokat, és nap mint nap annyira felizgatja az a sok miniszoknya alól kivillanó csupahús comb, hogy gyártott öt esztendő alatt négy gyereket a lófogú nejének, akivel misére jár, és szidja neki az összes rendszereket meg a mai fiatalságot, miközben kiszárad a szája, ha kihív felelni valami nagycsöcsű, pírshingés tizenhétévest, és Hangos, a másik gitáros kertészmérnöki diplomával játékkerem-tulajdonossá küzdötte le magát, és minden héten más luvnyát pakol teli, egyetlen szempont szerint válogat: húsz alatt legyen mindegyik életkor és IQ tekintetében egyaránt, és Pityke, az énekes, miután otthagya a nazarénusokat, aztán Jehova Tanúit, majd a Hit Gyülekezetét, végül a krisnásokat, most éppen Londonban keresi önmagát, s közben trógerol lassan inflálódo angol fontért egy futárcégnek, miközben az anyja minden nap bög a falon bekeretezve csüngő *ritae* minősítésű doktorátusa előtt, és Rómeó, a harmadik gitáros, fogalmam sincs, merre van és mit művel, mióta művészettörténet szakon államvizsgát tett, én meg ezen a bu-

szon zötyögök hazafelé, és ahogyan a többiek, úgy én is elfelejtettem már réges-régen gondolkodni, *alkotó módon* elmélkedni, ahogyan régi éjszakákon a kocsmák teraszán, mikor bőszen tagadtuk, hogy a világ megváltása a cél, mégis azon serénykedtünk meddön és haragosan, de befejezetlen történet a vége, elfelejtett ígéretek éve, és ha tudtam valaha is egyáltalán, mára elfelejtettem akarni, és fogalmam sincs, ki a hibásabb abban, hogy elfuserált kriplik lettünk, és már rég nem vagyunk forradalmárok, s mikor azok voltunk is, nevetségesek és szánalmasak voltunk, én már nem tudom, ki a hibásabb, a kor vagy mi magunk, habár hajlok az utóbbi megoldásra, és már tudom, hogy mi nem vagyunk se kis, se nagy generáció, de még csak jelző nélküli generáció sem, mert ahányan, annyifelé, annyiféleképpen és kímélet nélkül, mert a törvényeink farkastörvények, miután láttuk, ahogy semmivé válnak értékeknek mondott eszmék, és semmi-eszmék és minden-eszmék és ordas-eszmék és bárány-eszmék egyszerre, egy súllyal lépnek a helyükbe, és az igazság képlékennyé lesz és lecsordul a borospohár falán, és mindeközben a legbosszantóbb, a leginkább elkeserítő, hogy amit egyedül tudok, tudunk még hébe-korba, hát az nem több és nem kevesebb, mint a múlton merengeni, az elszalasztott lehetőségek fölöött mélézni, az egykor bennünk feszülő titokzatos, mármár zavarba ejtő lendületről ábrándozni, az elmaradt beteljesüléseken zokogni, az elmaradt koncerteken keseregni, például most is, ezen a buszon, amelyiknek pont bámulok ki az ablakán, s látom, ahogy futnak a réten az álmaim, és most is azon jár az eszem, hogy milyen jó lett volna egyszer azért egy olyan vérbeli, nagyszabású koncert, cikázó fényekkel, gitártöréssel, velünk éneklő több ezres tömeggel, zenevégi összeölelkezéssel, és már nem érdekel, hogy mindjárt elém lép az ellenőr és a bérletemet kéri, és ezúttal el se fogom küldeni a jó édes anyjába, mert nosztalgikus hangulatomban rám telepedett a melankólia, s ettől megbocsátó és szelíd lettem, akár egy barlanglakó remete, nem fogom hát szidalmazni, és nem hívom fel a figyelmét arra, hogy rendes ember ilyen munkára nem kapható, hanem flegmán odaadom majd neki a flepnimet, írja bele az adataimat a feljelentőtömbjébe, jegyezze csak fel, ha ettől ő boldogabb, három hónapja van immáron annak, hogy nem veszek én bérletet, kenje a hajára, de ahogy a szemébe nézek, látom, hogy ismerem, és ő is int a fejével alig észrevehetően, ezzel jelzi, hogy rendben, haver, ne fossál, és megy tovább, kéri a jegyeket, bérleteket, nyújtja egyik spiné, mutatja másik spiné, takonypóc kölyök dörgöli az orra alá, egy seggriszáló ribancnak nincs, de röhögve fizeti ki húszezressel a bírságot, az ellenőr, miközben leszámolja a műkörmös karvalymarokba a visszajárót, visszapillant rám, s én intenék, de csak magamban morgom, szivasz, Rómeó, bazmeg, ide jutottunk.

VERES MÁTÉ

Hágárnak

*Én jól tudom, hogy fel kéne nőni
egyszer már a kerek mondatokhoz,
és visszaengedni a sivatagba úzött,
a ki tudja, mire félretett szavakat,
de a rögeszme, hogy csak rendhagyó ígék
alánya lehetsz, amiket ragozni sem tudok,
nem engedi, hogy szólni tudjak végre,
és alig remélem, hogy vágyaimat
a hallgatás emészthetővé teszi.*

*A viláért sem akarom az idődet rabolni
azzal, hogy az elmúltat magamhoz veszem,
hogy leltárba szedem az említésre méltót,
és ráütöm az elfogadás pecsétjét;
mint képtárba, úgy járok közös napjainkhoz,
mint temetőbe megy ki az ember néha,
bár tudom, hogy a néha sokáig nem elég,
és ami nem kell, arról le is mondok,
csak akkor minek is beszélek róla –*

napközi

*a talpad dagad meg a rossz cipőben úgy
ahogy a gondolat az idegnek feszül
csak tolul előre hogy állíthatnád meg
máskor mintha gyurmázni lehetne
az idővel ujjaid között hártvaként feszül
lapátolsz vele a tárgyak áramlatában
amíg fálnak nem sodródsz amiben
vezetékek azokban órák csörgedeznek
hová lesz ilyenkor a sejtek áramvonala
mire tanítanak az évek amikor
az idő mint mosatlan halomban áll
miféle vágyon tompít a lúdtalpbetét
ahogyan hangot hallasz mintha víz alatt
és miért nincs senki aki egyszer végre
megmasszírozná a talpadat*

„A vers olyan, mint a labradorkő”

Interjú Turczi Istvánnal

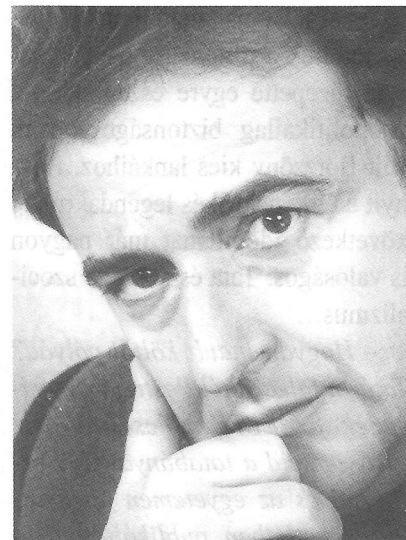
– „Miközben bolygóközi útra készülődsz velem / tenyereden ott kuksol a világegyetem / Hisz a föld csak kalitka látod kisfiam / S körülropkodik kíváncsi emberek / Ultrahang planéták elektromos erőterek / A fantáziánál nincs egyszerűbb szerkezet” (E. T.) – ezt akkor írtad, amikor a fiad még kicsi volt? Mennyi benne a filozófiai üzenet, és mennyi a tudatos rákészülés, az apai rávezetés, fiad érdeklődése? Mert kísérteties, hogy fiad 2004-ben részt vett a NASA Mars-expedíciójának földi irányításában Pasadenában egy csillagászati világpályázat győzteseként. Miként lesz egy költő fia csillagász? Vagy korai még erről beszélni?

– A valóságban ez az egybeesés még különösebb. Ugyanis az *E.T.* című verset egyetemista koromban írtam, amikor Dávid fiam még sehol sem volt: a vers az 1985-ben végre megjelent *Segédműzsák feketé lakkcipőben* című első kötetemben kapott helyet, ő pedig 1987 decemberében született. Elképzelttem, milyen volna, ha lenne egy gyermekem, csak a megérzéseimre hagyatkoztam („fiam lesz”), és hagytam a fantáziámat csapongani térben és időben, vissza a mesék álmovilágába. Azután sok évvel később, úgy a kilencvenes évek közepén vettük észre, hogy ez a kisfickó mennyire vonzódik a bolygók, a sci-fi, a csillagászat iránt. Ennek családi legendáriumát a *Mars poetica* című versemben jegyeztem le – ezúttal utólag tekereselve vissza az eseményeket. Fognak még hallani róla: itthon kezdte el az egyetemet, de a tervek szerint külföldön szerez majd diplomát. Rendkívül céltudatos, kivételes in-

telligenciájú és munkabírási fiatalemberré érett. Inkább az alkalmazott fizika, az informatika felé orientálódik, miközben egyetlen percére sem szakadt el a szép sikereket hozó csillagászatától. Mély barátság köt minket össze.

– „huszonhét éves vagyok / az őszember / ilyen idős korában ejtette el / az utolsó bikát / ezt egy másik ősembertől / tudom aki viszont / néptelen lakótelepek / penészes barlangfalánál / rajzolni tanított / az egyetlen barátom volt” – írod *Evolúció című versedben*. A Szénevázlat anyámról egy gyerekkori hajókirándulás emlékét eleveníti föl. Eredjünk kicsit nyomába a költőnek: mikor született meg benned, illetve mikor döbbsent önmagára, ha volt ilyen pillanat? Mesélj a gyerekkorodról, szüleidről, családi hátteredről, őseidről...

– Induljunk a kályhától, amely: a nők szíve. Meleget ad, óv, a lélegzetem ütemére dobban, amióta az eszemet tudom. Mindent nekik köszönhetek, ők formáltak azzá, amivé lettem, ők a létezésem révkalauzai: a két nagymama és édesanyám. Ők mindig hozzátettek a képhez, családom férfijai jobbára faragtak belőle, belőlem. Ha van rend a dolgok mélyén, akkor így a jó. Hiszek abban, amiről akkor is érzem, hogy ott van, ha nem látható. Varrógép kattogását hallom, terpentinszagot érzek, hátamat húzza a nehéz puttony, passzentes hordók gurulnak új helyükre hunyt szemem mögött: „ők én vagyok már.” Ellentétes irányokból érkezett a családunk, ritkának éppen nem mondható magyar sorsvonal a miénk Kelet-Közép-Európa olvasztótégelyében: az anyai ágat a Vág

völgyéből egészen Mohácsig, majd onnan kissé vissza, Tatára üzte a sajnos megint sokat emlegetett benesi dekrétum. A nagymama, Nagy Ilona, külön csoda. Két évvel volt fiatalabb József Attilánál, akinek nagyon szerette a verseit – kár, hogy nem találkoztak. Rengeteget olvasott, és még többet hallgatott. Hangos szó, káromkodás soha nem hagyta el a száját. Őzbarna szeméből végtelen szelídség áradt, pedig gyötrelmek óceánja jutott neki osztályrészü. Kilencvennégy éve akár egy visszafojtott, fájdalmas hosszúvers. Szinte mindenre ő tanított meg: az óra járására, a betűvetésre, az apró dolgok örömeire, a teljesítmény tiszteletére.

Apai nagyszüleim évszázados vándorlásának utolsó állomása az Ipoly-menti Tésa zsákfalú és környéke. A történeti források azonban sokkal messzebbre és délebbre mutatnak. Azt olvasom a feljegyzésekben, hogy „turci” azaz „török” névmegjelöléssel azokat a kara nemzetiségbeli török zsidó családokat illeték, akik a hódoltság idejében telepedtek meg főként Erdélyben. Erre utal a pálinkájáról elhíresült erdélyi Turc helységneve is. Nagyon el tudom képzelni egyébiránt, hogy néhai nagyapám és később jóapám, akik mindketten kiváló pálinkaszakértők és -készítők voltak, az er-

jedő cefre hamisítatlan illatát követve jutottak a történelmi hányattások közepette egyre északabbra, a geopolitikailag biztonságosabbnak vélt Börzsöny kies lankáihoz. Ennyit a térképekről és legendákról. A következő időpillanat már nagyon is valóságos: Tata és a létező szocializmus...

– *Hogyan indult költői pályád? Tatáról fölkerültél Pestre, mert felvettek az ELTE bölcsészkarára. Első verseid a tatabányai Új Forrásban és az egyetemen újraindított Jelenlétben publikáltad. Huszonnyolc éves korodban jelent meg első önálló könyved, a Segédműzsák fekete lakkcipőben. Kik segítették indulásod? Sokat jártál például Vas Istvánhoz. Meséj a mestereidről.*

– Költői pályám rengeteg olvasással kezdődött. Megzabolázhatatlan tizenéves voltam, utáltam órákra járni, utáltam a kötelező iskolaköpenyt, az iskolai ünnepeket, és szép tavaszi napokon gyakran a tóparton kötöttem ki, egy-egy új könyvvel a hónom alatt. Gyűltek az igazolatlan hiányzások, s csak azért nem rúgtak ki a gimnáziumból, mert, osztályfőnököm szavaival, rontotta volna az osztályátlagot. Ő volt az irodalomtanárom is, Karakas János, a neve ma már fogalom. Évekig jártam hozzá, sokat beszélgettünk, barátok lettünk; egyszer csak fogta magát és meghalt. Olyan tisztán és pontosan megértette velem József Attila mélységeit, hogy emiatt talán a legtöbb pályatársamnál hamarabb sikerült túljutnom a korai verseimen érezhető hatásán.

A budapesti bölcsészkar angol–magyar szakán kezdtem, majd felvettem hozzá a finnugor szakot. Eredetileg arab nyelvi kurzusra jártam, ám közbeszólt a politika – a nyolcvanas évek elején vagyunk –, és egy időre letiltották az arab szakot. Zárójelben: nem bántam meg a

finnugrisztikát, azóta tízszer jártam Finnországban, szorgalmasan felejttem a nyelvet; viszont lett egy antológia, a *Tengeráramok*, a mai finn líra köréből, ami műfordítói pályám korrekt része.

Édesanyjával

Szinte egy időben közölt a Jelenlét, a régi Mozgó Világ és a Kortárs; terjedelmes anyagban bemutatott az Új Forrás és az ÉS hasábjain; bekerültem az *Állóháború* című egyetemi antológiába (furcsamód két novellával, Szilágyi Ákos szerkesztésében); rendszeres meghívásokat kaptam a rádióba és vidéki irodalmi estekre; végül villámgyorsan visszautasította (volna) verskéziratomat a rangos Szépirodalmi Kiadó nagyhatalmú cenzora, Pándi Pál, de egy másik Pál, a Réz, ragaszkodott hozzám, támogatta a könyv kiadását, és a politikailag problémás szövegek kiakolbólítása után vállalta a kötet szerkesztését. Ez 1982-ben volt, soha nem felejttem el, egyszer behívott, ott ült a szobájában Petri György, aki, miután kezét fogtunk, nagyon halkan ennyit mondott: „Figyelem a verseidet. Nehogy kiengedj, nem fogod megbánni!” A könyv az akkori kiadói szokásoknak megfelelően

több év várakoztatás után 1985-ben jelent meg. Addigra én már bejáratos lettem a legtöbb szerkesztőségbe, például a Széchenyi utca 1-be, ahol az ÉS, a Kortárs és a Nagyvilág főhadiszállása volt.

Ahogy kimondom ezt a mondatot, arcok, mosolyok, gesztusok bukkannak fel és tűnnek el... Száraz György beparásodó szemüvege, Thiery Árpád vöröslő feje és reszelős hangja, ahogyan Bata Imre tudta mondani, hogy „Sok jót hallottam felőled, fiatalember”, ahogyan Kardos G. György előredőlve megkérdezte: „Nincs valami erős vicced?”, vagy amikor Bella István először kihajolt asztalára tett verseim mögül, és csak annyit mondott: „Most már szívjunk el együtt egy cigit.” Azután megmaradt Kéry László tanár úr kimért taglejtése, Fodor András mindig szolgálatkész fejbiccentése, Páskándi sörénye és szeretetteljes ordítózása, Zalán azóta lekopott pökhendi bennfenteskedése, Orbán Ottó kimondhatatlanul tiszta érdeklődése, amikor kézbe vette első kötetemet. Közülük ma már csak Zalán Tibor él, igaz, ő akkor nagyon fiatalon került a tűz közelébe...

Van egy csodálatos Pink Floyd-ballada: Wish You Were Here. Bár csak itt lennétek, fiúk! És akkor még Vas Istvánról egy árva szót sem szóltam... Igaz, vele a Kossuth téri Európa Kiadó szobájában találkoztam először, és annyira zavarban voltam, hogy csak pöttyös nyakkendőjét tudnám visszaidézni. Később viszont összebarátkoztunk, legalábbis azt mondta, hogy a barátjának tekint, ezáltal is fiatalodik, de annyit meséltem már a közös szentendrei délutánokról, azzal tiszteltem meg a legjobban az ő soha nem fakuló emlékét, ha nem ismétlem magamat. Kabdebó tanár úr mindenkinél pontosabban megírta, milyen hatással volt Vas István lírá-

ja, gondolkodásmódja és magatartása a verseimre. Ha egyetlen Messtert kellene megneveznem, ő az.

– *Ott voltál a Kossuth-klubban, a Ginsberg-esten. Melyik évben is volt? Mikor ismerkedtél meg a beat költőkkel? Hatásuk leginkább az Amerikai akció című köteteden érződik.*

– Egyszer csak azon kaptam magam, hogy sok ismerős és még több ismeretlen hosszuhajú, csapzott egyetemista közt sodródok a bölcsészkar nagyelőadó felé. Akkoriban az volt az úzus, hogy a vasfüggöny másik oldalát megtisztelő celebritásokat a mi egyetemünk is meghívta. Így adódott, hogy Allen Ginsberg és Lawrence Ferlinghetti a Kossuth-klub után nálunk is megjelentek kitűnő fordítójuk, Eörsi István kíséretében. Nekem már csak a lábuk előtt a padlón egy hatalmas tölgyfaasztal sarkánál maradt hely. 1982 őszén volt, ha jól emlékszem.

„Láttam nemzedékem legjobb elméit az örület romjaiban”, mindenki tudta idézni Ginsberg *Üvöltés* című opuszának első sorát. Megjegyzem, hogy ezt és a legjobb verseket, mint a *Nagyáruház Kaliforniában*, *A leples bitang* vagy az *Apollinaire sírjánál* című legendás szövegeket, Orbán Ottó magyarártotta. Rám a legnagyobb hatással mégsem Ginsberg, hanem Gregory Corso volt. *Az utolsó gengszter* címet viselő válogatáskötetét, emlékszem, nyolc forintért vettem meg, és rongyosra olvastam. De ő messze több, mint sima lázadó, nonkonformista beatköltő. Amerika Rimbaud-

jának nevezném, ha ennek az elnevezésnek volna bármi értelme.

– *Hogyan fogadtad Kabdebó Lóránt idén napvilágot látott monográfiájának meglátásait? Egyet értesz-e megállapításaival?: Turczi „Poétikája szellemében a tragikus tudatában az elégikus megújítása (...) »harc az elégiéért« ”? Generációdban mondhatni a kisebbségbe tartoztál poétikailag, amiért sem a neoavantgárd, sem a posztmodern irányzataiba nem csatlakoztattad be költészetedet. Miként alakult, hogy egy klasszikusabb utat választottál: a hagyományok újraélesztését?*

– Végtelenül megtisztelő, hogy egy olyan kiváló szakember, mint Kabdebó Lóránt vette a fáradságot, és görcső alá vette eddigi viselt dolgaimat. Monografikus igényű esszékötetének alap gondolata, hogy az Auschwitz óta eltelt fél évszázad globális és nemzeti kataklizmáira

vel: az elégia megújítására. De hadd említsem meg két másik, engem mélységben olvasó kritikusom nevét is: Szepes Erika és Vilcek Béla már korábban kimutatták a kérdésedben megfogalmazott tételt, nevezetesen, hogy már a pályám indulásakor is ugyanazt csináltam, amit most, ha van elmozdulás, az nem poétikai, hanem szemléleti jellegű. Ennek „köszönhető”, hogy a neoavantgárd és posztmodern paradigma-vitákban az én szövegeim nem játszottak, kimaradtak az összegző értékelésekből, s csak mostanában, miután az ún. posztmodern is kezd lecsengeni, egyedül üdvözítő módszerből történeti kategóriává szelídülni, indult meg az általam is képviselt költészetfelfogás rehabilitációja.

– *Találó összefoglalása költői alkatodnak Szepes Erika ide citált idézete: „Keres – de nem önmagát keresi, hanem a személyiségét generáló erők eredetét. Őshon-kereső, akinek több őshona van, Jeruzsálemtől és a Holttengertől Tatáig, New Yorktól Lappföldig. Keresi műveltségének és intelligenciájának forrásait Homérosztól és Platóntól Balassziig (...) és Csokonaiig. A zöld rabbi hagyatékától a kortárs költőknek írt sms-ekig, Máté evangéliumától Allen Ginsbergig, a 121. Genfi Zsoltártól Johne Cage-ig” – és Áthalások című kötetedig (folytathatnánk a sort): Tarján Tamás vers- (HÍVÁSRA szól a csönd, 2004) és prózaválogatásai (A többi csak kaland volt, 2005), majd a Turczi István legszebb versei című*

A tatai várnál

az új nemzedékek különféle új esztétikákkal, poétikákkal reflektáltak. A költő, aki egyszerre szenvedélyes résztvevője és tárgyilagos szemlélője a legújabbkori dúlásnak, a tragikus tudatában tesz kísérletet a lét elviselhetővé-lakhatóvá álmodására. Kabdebó professzor kifejezésé-

kötet (vál. Székely Magda, 2006) után az idén új versekkel jelentkezél. Tudom, hogy régóta dolgoztál az anyagon. Mi vitt rá, milyen lelki indíttatásból írtad s állítottad össze *Áthalások könyvedet*? Egyfajta élő emlékezetnek szántad? Több mint negyven huszadik századi költő-előd, pályatárs emléke előtt adózol, játszol el egy-egy gondolatukkal, amelyekből tanultál, építkeztél, erőt merítettél a maguk idejében, s talán azóta is. Melyek a gyökerei e szerteágazó érdeklődési körnek, a szellemi kapcsolódás eme intenzív igényének?

– Különös érzés azt látni, hogy az *Áthalások* című könyvem már röviddel a megjelenése után szinte minden irányzathoz és generációhoz tartozó elméleti szakember figyelmét felkeltette. Egyre-másra születnek róla elemző értékelések, egyre fiatalabb irodalomtörténészek tartják fontosnak, hogy jelezzék: foglalkoznak vele, kialakítják hozzá való poétikai viszonyukat. Nagyon leegyszerűsítve, ez két dolog miatt történhetett így: az első, hogy Kulcsár Szabó Ernő, a mai hazai irodalmi kvázt talán legjobban egybelátó és általam szakmailag, emberileg igen nagyra tartott irodalomtörténész írta hozzá az utószót, és ez indíthatta meg az ún. áttörést. A másik, hogy talán – egyszerű szóval – a hagyomány, a magyar költészet megszüntetve megőrző képessége és a teljesítményében átörökített ember tisztelete talált ebben a könyvben formát, és erre rezonálnak az érzékeny ítések. Az *Áthalások* nem más, mint kézzorítás az elődökkel, a nemrég távozott pá-

lyatársakkal. Tisztelgés a magyar költészet sokszínűsége és vitathatatlan nagysága előtt. Ugyanakkor önmagamra találásom kézzelfogható monumentuma is.

– *A vers, a versírás számodra kicsit meghalás is? Amikor ezeket a verseket írtad, kvázi áthaltál más költők szerepébe, emlékébe, gondolatába? Avagy a kötet cím inkább azt*

Fiaival, Dáviddal

akarja megragadni, hogy számodra nagyon fontos költők elvesztésébe kvázi „belehaltál”?

– Én ugyanabba „halok bele”, amibe ők, a költőelődök: az életbe. De a pusztá fizikai létünknel fontosabbak a verseink. Ha ezek is meghalnak velünk, akkor nincs tovább költészet, vagy legalábbis mi szűnünk meg költőként létezni. De ha „áthalunk” velünk egymásba, ha átörökítődnek velünk az utánunk következő költők nemzedékeibe, ha megőrzi legjobb szavainkat a versidő, akkor megérte „belehalni”, mert ezáltal továbbélünk. Ilyen értelemben a megmaradás feltétele az „áthalások” folyamata.

– *Rögeszmésnek tartod magad? Mert rendíthetetleneséged, fáradhatatlanságod, hogy folyton jössz-mész, szervezkedsz, erre enged következtetni. Az alkotással kapcsolatban vannak-e rögeszméd? „Az írás*

*a halandók bosszúja” – írod például *Írni vs. Inri* című versedben. *Kabdebó professzor nem hiába adta monográfiája címéül egyik összetett szavadat: Rögeszmerend.**

– A rögeszmerend az *Inri vs. írni* című versem – ebből idézel – egyik sora. Telitalálatnak érzem Kabdebó Lóránt címválasztását. Benne van a rám igen jellemző mánia terjeszkedése, a szellemi örökmozgás belső kényszere és az emberre néha jellemző hülyeség eluralkodása is. Nem beszélve arról, hogy több nagy lélegzetű szövegem visszatérő témája, fő motívuma a rögeszmék működési mechanizmusa.

– *Honnan jött az ötlet, hogy olyan folyóiratot indíts, amely kizárólag verseket s később versekről szóló esszéket közöl – egy olyan korban, amelyben erőteljesen kongatták / kongatják a vészharangot a költészet fölött? Egyébként nekem sincsenek illúzióim e tekintetben. Honnan a címötlet? Miképp indult egyáltalán?*

– A Parnasszus eredetileg televíziós irodalmi játék volt 1992–95 között. Amikor megindultak a kereskedelmi adók, hamar parkolópályára tették, de én szerettem volna, ha valamilyen formában tovább él, és eszembe jutott Vas István biztatása 1991 nyaráról, miszerint benne megvan a szervezői többlet egy ilyen lap elindítására. Emlékszem, szentendrei kertjünkben szürcsölgettük Piroska hús teáját, és egy költészeti folyóirat víziója jelent meg előttünk.

– 1995 októberében indult útjára a folyóirat. A név maga egyébként megfelel írói alkatomnak, nem

szerettem volna valami extravagáns, moderneskedő címet adni: ez egyszerű cím, a tévéműsor miatt némileg be is volt már vezetve, aki nem érti, az úgysem olvasná. Már az alapító okiratban megfogalmaztuk, hogy kizárólag elsőközlésű verseket, versfordításokat ill. líratörténeti-költészetesztétikai igényű esszé-tanulmányokat jelentetünk meg benne negyedévi rendszerességgel. Tehát széppróza, napi kritika, drámaközlés nem kap helyet. Ehhez tartjuk magunkat azóta is. Az indulás finanszírozása jó emberek egyéni támogatása, ha úgy tetszik, polgári mecenatura révén történt. Először bizonyítanunk kellett életképességünket és szakmai rátermettségünket, csak azután léphettünk be sok évvel később – már ismert és széles körben elfogadott lapként – a pályázati körbe.

– *Nemrég megújult a Parnasszus. Egy-egy kortárs költővel meglehetősen részletesen foglalkozik számról számra, illetve klasszikusaink életműveinek újra-értékelésére is nagy hangsúlyt fektet. Egyszerűen csak szükségét éreztél egy ilyen fajta megújulásnak több mint tíz év után – avagy konkrét elképzeléseket valósítottál meg?*

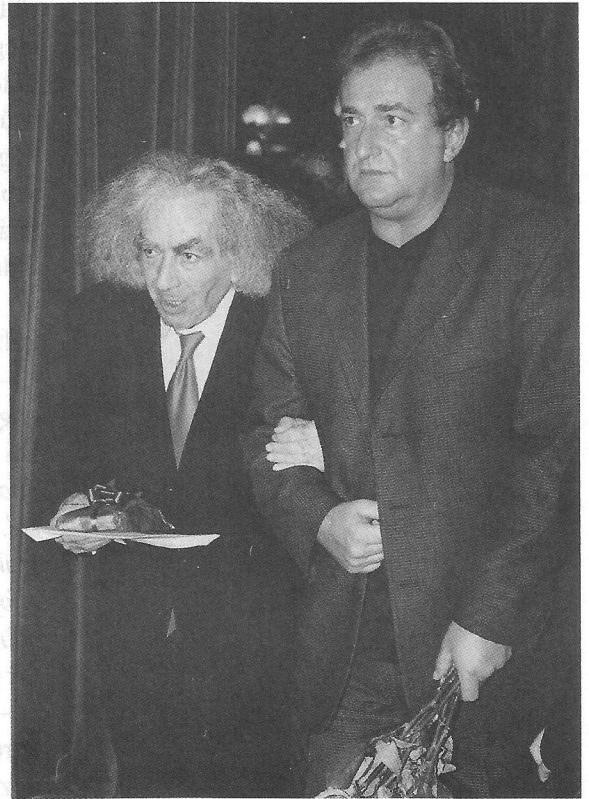
– Tíz év után szükségét éreztem a tartalmi-szerkezeti ill. megjelenésbeli megújulásnak. Egyre több lett a tennivaló, nem is bírtuk „kiszárazni a módszerekkel” ellátni a növekedéssel együtt járó plusz feladatokat. Két társammal, Pálos Anna szerkesztőségi titkárral és Vass Tibor olvasószerkesztővel a bővítés mellett döntöttünk. Bedecs László fiatal kritikus-irodalomtörténész vállalta az esszé-tanulmány rovat gondozását, Kukorelly Endre kiváló író barátom pedig főmunkatársként erősíti társadalmi kapcsolatainkat, szélesíti szerzőink körét. Az internetes megjelenés kialakításán is

dolgozunk. Két vezérszála van a megújulásnak: a Centrum és a Redivivus állandó rovatok. Az előbbi arra szolgál, hogy számról számra vendégül lássunk egy kortárs élő költőt, és új versei, a róla készülő tanulmányok, valamint egy nagy terjedelmű, fényképekkel gazdagított interjú közreadásával hozzájáruljunk egy-egy alakuló életműrangjának megszilárdításához, vagy éppen megemeléséhez. Marno János, Juhász Ferenc, Gergely Ágnes, Bertók László az egyre bővülő, nagyon

rangos névsor első négy tagja. A Redivivus – újravetítés rovatunkban a már lezárt életműveket kívánjuk új szempontokkal gazdagítani, a szövegértelmezés új lehetőségeit felcsillantani az érdeklődő közönségnek. Az első évben Babits, Nagy László, Kassák és Weöres Sándor vannak terítéken.

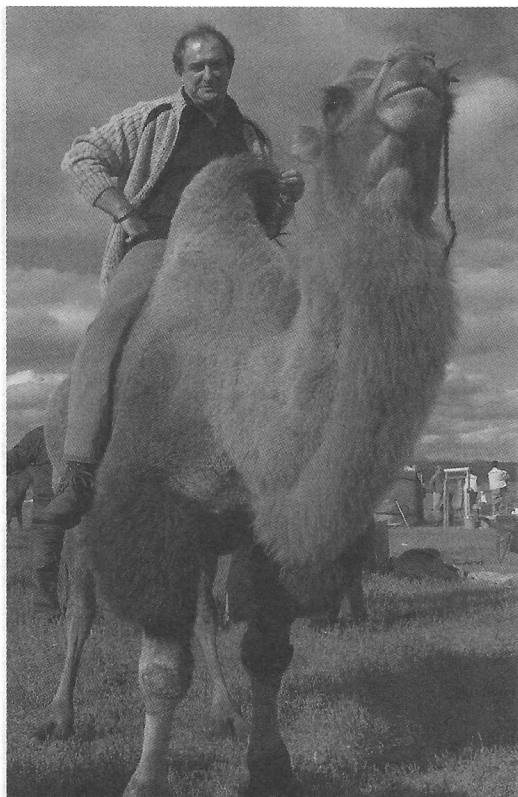
– *Intenzív kapcsolatot ápolsz a pályatársakkal, függetlenül attól, melyik oldalon állnak, melyik székértáborban ügyeskednek, próbálnak érvényesülni. Kezdetől pártfogásodba veszed a pályakezdőket, egyengeted útjukat, kiadod első könyveiket, évente megrendezed számukra a Parnasszus Táborát, ahol irodalmi vetélkedőket vezetsz, díjat osztasz... Mindez alkati kérdés nálad, avagy tudatosan is törekszel egyfajta integrátor szerepre?*

– Nem hiszem, hogy alkalmas lennék az egyetlen hazai költészeti folyóirat szerkesztésére, ha politikai vagy esztétikai irányzatokban gondolkodva, kizárásos alapon vá-

Faludy Györggyel

logatnék. Sokszor elmondtam már: nincs jobb- vagy baloldali vers, jó vagy rossz vers létezik csupán. Ha ennek elfogadása és működtetése a gyakorlatban az, amit az integrátori szerepről mondasz, akkor elfogadom: szerkesztőként „összekötő” vagyok a különböző ízlés- és gondolatvilágú ill. eltérő korosztályú alkotók között. Ennek szellemében indítottam el 2000-ben a Parnasszus Könyvek sorozatot, amely azoknak a pályakezdő fiatal költőknek, fordítóknak és elméleti szakembereknek hivatott megjelentetni az arra érdemes munkáit, akik megtisztelnak bennünket a bizalmukkal. Az ötlet Orbán Ottóé, aki már a kezdetekkor teljes mellszélességgel mellénk állt, és több kiváló szakemberrel együtt (mint Lengyel Balázs, Pomogáts Béla, Tarján Tamás, Tandori Dezső) segített a kiválasztásban. Az évek során természetes szakmai szövetség alakult ki a Parnasszus körül, amelynek következő eredménye a

Teveháton a Góbi-sivatagban

Műhelytalálkozók megindítása lett. Először Egerben, majd az idei évtől kezdve Szentendrén tartjuk nyári táborunkat, amelynek előadásaira és egyéb programjaira az előzetesen kiadott költői feladatok minőségi abszolválása után kapnak meghívást a fiatalok. Külön öröm, hogy minden tábor végén az ő szavazataik alapján Junior Parnasz-szus-díjat is kiadhatunk.

– *Mind a kortársaknak szóló sms-kötettel (Sms 66 kortárs költőnek), mind az elhunyt mesterek szellemét-művészetét fölidéző, játékra hívó Áthalásokkal mintha intézményesülni akarnál. Remélem, nem érted félre, amire gondolok.*

– Intézményesülni akarni nem lehet. Ez minden szempontból kétirányú folyamat, aminek csak akkor van realitása, ha az embert alkotóként és irodalomszervezőként ugyanúgy elfogadják, becsülik. Én sohasem akartam ez vagy az lenni, ezt vagy azt elérni, megkapni. Csínáltam a dolgomat, azután kide-

rült, hogy ez mire lehet elegendő. Mindkét emlegetett könyv a szívem csücske, arról szólnak, hogy egymás nélkül kevesebbek lennénk, hogy jó találkozni, felidézni, feloldódni az emlékezés sátra alatt, amely maga a költészet.

– *Mindmáig egyik legnagyobb versed az Amerikai akció. Izzó látomás apokaliptikus felhangokkal. Olyan, mint egy gátszakadás. Mintha sokáig elfojtott dolgok robbantak volna ki belőled. Mik voltak a forrásai ennek?*

– Az azonos című kötetről és magáról a kompozícióról, amely tulajdonképpen egy belső kamerával végigkövetett

hosszú videovers, Kabdebó Lóránt látleletszerű pontossággal beszél elemzésében. „A vasfüggöny megszűntével hirtelen történelmileg kinyílt térben mintha minden szellemi akarat megbénulna, bezárulna egy videovilágba.” Végigkíséri a szövegben szinte szélsőségesen végigvitt „mindennapi tudatelahalásunk” stációit egészen a konkrét halálig. És felfedez, kimond valamit, ami poétikailag is bekalibrálja az *Akció*t: „Sornyító lesz ez a vers... olyan poétikát jelentet meg ezt követően, amely az élő, tájékozódó, további tudatkinyílásra törekvő elbeszélőt-leíró halott vagy távol lévő személyiséggel szembesít. És vitát sző bele a versbe, műfajt meghatározóan: ez nem a szürrealizmus Breton-féle »szépség-eszménye« definíciójának utánamondása, nem a létezés összefüggéstelen viszonylatainak az abszurdítását hangsúlyozza – épp ellenkezőleg: a viszonylatok nélküliségének opponálása. Láza-

dás a kiszolgáltatottság ellenében. Az elégia elővarázsolása.” Ebben minden benne van.

– *Rendkívül jól szórakoztam a Mennyei egyetem és a ...se nélküled című regényeiden. Egészen más sik oldaladról mutattak meg. Míg az előző a hetvenes évek bölcsészkarára, az utóbbi a nyolcvanas évek – helyüket, boldogulásukat kereső –, kissé rezignált entellektüelei közé kalauzol minket, sziporkázóan, telve fanyar humorral. Az akkori korszak súlyos levegőjét mintha fűszerezné, lazítaná ez az ironia. Valóban ilyen hangulat, életérzés jellemzett titeket akkoriban, vagy csak a nosztalgia szépített a képen, ha érzel egyáltalán nosztalgiát az ifjúság iránt? Mit hozott mindebbe a rendszerváltás? Beszélj a nemzedékedről.*

– A minap kaptam egy e-mailt egy huszonéves fiatal költősráctól, akit nem ismerek személyesen. Arról tudósít, hogy elolvasta a *Mennyei egyetem* című kisregényemet, és idézem: „tökre visszaadja az egyetemi filínget, ugyanaz a kretén mikrovilág, ugyanazok a generális sirámok, pitiáner viszonyok, csak az öltözködésük más, mint a miénk.” Vicces, nem? Ennyire nem változnak a dolgok? Vagy az ember egy adott szituációban, mint az egyetemi diákevek, ugyanúgy reagál az őt körülvevő impulzusokra? Máshonnan hallom, hogy több helyütt kötelező olvasmány lett, bekerült az „egyetemi regény” kategóriába, elég sokan olvassák. Tudom, hogy meg lehetett volna írni a *másik* egyetemi regényt, amely az egyén és a szellem szabadságának mindennapos megnyirbálásáról, megáláztatásainkról és kiskorúsításunkról szól. Talán meg is fogom írni. De az a két könyv, amelyeken olyan jól szórakoztál, nem is akart több lenni annál, aminek készült:

egy-egy fanyar humorral fűszerezett görbe tükör, néhány atmoszférateremtő séta az egyetemi folyosókon és a nagybetűs életben. Hisz ilyenek *is* voltunk. Ha akkor nem ragad el az erotikus verseim megírása körüli hév, akkor talán megírtam volna az „arctalan nemzedék” kálváriájának sötétebb tónusú személyes krónikáját.

– *A Deodatus más: apró, különböző idősikokat őrző, kimerevítő mozaikkockákból épül fel. Meglehetősen lírai, sűrű atmoszférájú. Tatának, szülővárosodnak állítasz benne emléket. Ki volt Deodatus?*

– Deodatus a legenda szerint (!) apuliai tudós nemesember volt, akit Géza fejedelem a gyermek Vajk taníttatására hívatott be az országra, amikor az ifjú immár István néven királlyá emelkedett, a tanító érdekeit azzal ismerték el, hogy szép földet, birtokot adományoztak neki a Gerecse hegység kies vidékén egy lecsapolásra váró tó fölött. És ő megalapította Dotis, Totis, Tata helységet. Az ő személye számomra ösvény képzelet és valóság közt. Átjáró a történeti tényeken alapuló megtörtént múlt és a legenda látomásos világa közt. De ne becsüljük alá a legendákat, amelyek a nemzeti önismertet próbái is egyben. Deodatus ugyanakkor kettős szimbólum is: a nemzeti léptékkal gondolkodó és cselekvő ember és egy város jelképe, amely hol meghúzódik a történelem árnyékában, hol fürdik az idők fényében (Zsigmond, Mátyás uralkodása idején, vagy az Esterházyak alatt).

Tatán születtem, itt jártam iskolába, itt éltem tizenkilenc éves koromig. Közöm van ehhez a vidékhez,

én is a múltjának része vagyok. Alakítója és elszenvetője annak, amit történelemnek hívunk. Közöm van a valaha itt élt emberekhez is, hisz mindnyájan a földijeim, rokonaim, sorstársaim. Viszonyt alakítottam ki a tájhoz, amelyben nem csak én formálom a tájat, hanem az is engem. E meghitt viszony irodalmi megtestesülése ez a könyv.

– *Nem gondolod, hogy tartozol magadnak egy kimondottan önéletrajzi regénnyel is?*

– Nagyon sok mindennel tartozom magamnak, még többel másoknak. Talán ezzel is. Annyit mégis elmondhatok, hogy kötetre való jegyzetanyagom van, ha nem vigyázok, még önéletrajzi regény is lehet belőle.

– *Az Amerikai akció címében és talán építkezési technikájában is, vállaltan Bódy Gábor Amerikai anizárára hajaz. Mit adott neked a filmművészet? Hisz te már ahhoz a*

Pege Aladárrel

generációhoz tartozol, amelynek életében a televíziózás olyan természetes életem, mint szüleiteknek a moziba járás. Verseid látás- és ábrázolásmódja sokszor kimondottan jelenetező, film- és klipszerű.

– Ifjúkoromban időm jó részét vagy moziban vagy zeneközé-

magnó mellett töltöttem a have-
rokkal. A film, a zene és a nők voltak – s talán maradtak – állandó ihletforrásaim. Három alapvető légzőnyílás, amelyek nélkül már rég megfulladtam volna. Gyanítom, ezzel nem vagyok egyedül. Elfogadom: az *Amerikai akció* egész építkezési technikája filmszerű, kritikásaim igen pontosan rá is világítottak erre.

– *Ugyanez a kérdésem a zenével kapcsolatban is. Hisz köztudott, hogy nem csak a rock and rollban, hanem a komolyzenében is igen járatos vagy. Nem akartál régen zenész lenni? Fogadjunk, hogy dobolni szerettél volna, csak szüleid nem engedtek.*

– Megnyertem a fogadást. Nagy lábas- és vödörpüfőlvő voltam már süvölvény koromban is, de szüeim jobbnak látták, ha kajakozni járok. Minden edzésen körbe kellett futni az Öreg-tavat, megnéztem azt, aki ezután nekiáll otthon dobolni. Még a könyv is kiesett a kezemből. Gyakorló szülőknak ajánlom ezt a módszert, be fog válni.

Van olyan verses-kötetem, a *Zene állástalan zongoristáknak*, amelynek ciklusrendje zenei építkezésű, és több zenei tárgyú szöveg található benne. Amúgy igen komoly CD-parcom és bakelit lemezritkaságaim vannak otthon, rock-jazz-klasszikus zene; a barátaim kedvtelve csemegéznek köztük, ha néha lazítunk egyet.

– *„a költészet olyan, mint az ágyba tévedt / szentjánosbogár: akkor is világít / mikor elkelne egy kis sötétség” – az egyik leggyakrabban idézett versed A nők és a költészet.*

Ez alatt a cím alatt egyszer össze is gyűjtöttem külön kötetben a szerelmes verseid.

– Külön cikk témája lehetne az erotikus líra, és nem csak az enyém, hanem a magyar költészet erotikus várvonala Janus Pannoniustól Orbán Ottóig és tovább. Szívesen beszélek róla egy másik alkalommal. Még egyetemi kurzusomban is belefűztem a hallgatók nem kis örömére. Legyen most annyi elég, hogy újabban egy szerelmi ciklus megformálásán mélézom... ismerem magamat, előbb-utóbb lesz belőle valami. Nagyon vonz ismét alámerülni a „gyönyörök sötét kútjába”.

– „minden leégett fűszál / Isten szívébe újabb tördőfés” – *írod Jeruzsálemi tűz című versedben. Milyen a te istenképed voltaképpen? Hiszen ugyanúgy merítesz, táplálkózol az ószövetségi-zsidó, mint a keresztény-krisztusi kultúrkörből – az utóbbi időszakban pedig mintha egyfajta távolkeleti orientációt is észlelnék költészetedben.*

– „Nem ismerek szebb szabadgondolkodást, mint az Istennel való nyugtalan és kritikus foglalkozást” – írja Ady Endre az *Isten az irodalomban* című cikkében. Kabdebó professzor monográfiájának idevágó fejezetében, vagyis az én istenképem rétegeinek beható vizsgálata során gondos kézzel még Szabó Lőrincet is segítségül hívja. Ez tőle egyáltalán nem meglepő, viszont tartalmilag nagyon helyénvaló. A *Mégis isteni?* című szonettjét időről időre előveszem, újraolvasom, s most lám, jön az érzékeny tudós, és ezt a verset az *Egy év* című versciklu-

som közvetlen előzményeként aposztrofálja. Mi több, ő volt az első, aki az ószövetségi-zsidó, illetve újszövetségi-keresztény kultúrkör együttes, sőt egymásra

egyre gyakoribbá váló ázsiai utazásaim és olvasmányaim hatása már poétikailag is tetten érhető. Különösen elfogadom ezt, ha egy költőtárs érzékeli.

– *Elsősorban angolszász és finn nyelvből fordítasz, de kaptál már lengyel kitüntetést is ebbéli munkásságodért. Melyik műfordítói vállalkozásodat tartod a legemlékezetesebb kihívásnak?*

– A műfordítás-irodalom egy világméretű kulturális dzsembori szerkesztett jegyzőkönyv-folyama. Benne van nyitottságunk, kíváncsiságunk, kételyeink és persze küszködésünk is a sokszor megoldhatatlannal. Minél többet járkálok a világban, annál többre becsülöm a fordítókat, mert ők az igazi hídverők. Ők a kultúrák kiskövetei. Ha azt nem is tudják elérni, hogy ne beszéljünk el egymás mellett, azért sokat tettek, hogy tudjuk-értsük, miről kellene beszélünk egymással. Minden egyes fordítás – még egyazon nyelvről is – másféle kondicionálást követel meg. Végtelen alázatot, empátiát és szakmai türelmet igényel, amiből az embernek, ha öregszik, egyre kevesebb van. Ebből is adódik, hogy csak olyan fordítást vállallok el, amelyhez vagy alkatilag vonzódom, vagy egyszerűen tartozom a szerzőnek, magamnak ennyivel. Két élő példával: Thomas Keneally, világhírű ausztrál prózaíró, a Schindler-film alapjául szolgáló regény szerzője. Ha kiadóm szerződést ajánl egyik regényének lefordítására (korábban a *Ballada* című kisregényét fordítottam, mondhatom,

TURCZI ISTVÁN

Kolumbusz befejezte imáját

Szilágyi Domokos Whitman-változatai mögé

„Mondd hát: mire végzi az elme?”

SZD

*Drága hajóimat Terád hagytam.
Templom volt nekem mindegyik hajó.
De a sok halál, fertő, felszentelt bűn
mögöttem már nem leimádkozható.*

*Késő; agyamban sajgó zürzavar van.
Végtelen ég és végtelen föld között
tengerek-harapta, kihűlő testembe
a véges ember árnya költözött.*

*Közel a végső stáció; fejem fölött
a felhő összezárul. Az idő szorít.
Hallgatsz, Uram, pedig csak Te tudod,
mit tartogat számomra Valladolid...*

*Sokáig szót értettünk. Megvédtél
széltől, szegénytől, halálos sebtől.
Most elengedni készülsz, tudom.
Legalább óvj a tökéletesebbtől.*

*Te repítsd árva hajóim tovább.
Legyél Te az utazó türelmes társa.
Legyél a rögeszmém, az utópiám,
elporló vágyaim meghosszabbodása.*

*Legyél tanúja, hogy a genovai takács
fia, ha egyszer elalszik, mint a harmat,
egyházi, világi átkokat semmibe véve
megtartott minden fogadalmat.*

*Hanyatló nap alatt keserves földi
utamra ne mondj sietve áment,
ha már a teremtés képmutató felét
legyűrve egy otthontalan élet ráment.*

*Ha már meztelen lelkeket, a halál
kurváját, egvedül Te látod, Uram,
Te látod a megbékélés paraszát,
s nem tükör által, nem homályosan.*

ható jelenlétét kimutatta szövegeimben. Meglepő viszont, de annál jogosabb a keleti tanok fölemlítése. Úgy látszik, az elmúlt években

kemény feladat volt), nem fogok nemet mondani, mert annyira szeretem a stílusát. A másik egy költő, Edwin Morgan, a skót irodalom nagy öregje, nem mellékesen József Attila és a magyar líra avatott fordítója. Meglátogattam őt egy Glasgow-i öregek otthonában; egyszerűen nem tehetem meg, hogy félreteszem, mondván, nem érek rá. Sok évvel ezelőtt egy műfordítói nagyvállalkozásban vettem részt, amelyben az író személye (I. B. Singer), a mű különlegessége (*A Moszkát család* című negyvennégy íves családregegy) és a szerződésben foglalt honorárium összege (titkos) jó értelemben kényszerítőleg hatottak rám. Ezt a könyvet tartom azóta is fordítói ténykedésem legnagyobb kihívásának.

– *Mai napig járod a világot... Hány országban is fordultál meg? Nemrég tértél haza például Indiából egy nemzetközi költőtálalkozóról. Mesélnél róla?*

– Harmincnégy országba vitt el a jószerecse... Ausztrália kivételével minden földrészen jártam. Indiában szeptember 1–7. között tartották a 27. Költők Világkongresszusát, amelyen tiszteletbeli meghívottként vehettem részt. A World Academy of Arts and Culture nevű UNESCO-világszervezet egyelőre egyetlen magyar tagjaként tavaly Ulánbátorban bátorkodtam előállni azzal a tervvel, hogy Magyarország is megpályázhatná az egyik későbbi kongresszus rendezési jogát. És láss csodát, most Madrasban elnyertük a jogot. Jövőre Acapulco, 2009-ben Szentendre adhat otthont az eseménynek. Büszke vagyok erre a sikerre, amelyet a magyar irodalom nemzetközi sikerének is tekintek. Végre itt lesz az alkalom az összefogásra, a magyar írók félretehik sérelmeiket egy igazán szép ügy érdekében. Harmincöt-negyven országból várunk mintegy háromszáz-négyszáz költőt, kulturális személyiséget, akiktől igazán

van mit tanulnunk, ha mást nem, hát toleranciát, szolidaritást, egymás kulturális értékeinek megbecsülését.

– *Meglehetősen elmosódtak és eltolódtak az értékhatárok az elmúlt tíz-húsz évben, a tempó hihetetlenül gyors, a zaj már-már elviselhetetlenül nagy körülöttünk és az emberben. Egy olyan „pillanatban”, amikor bolygónk is végveszélyben, miben látod a költészet jövőjét? Van-e egyáltalán jövője? S ha lesz, milyen?*

– A vers olyan, mint a labradorkő. Ha messziről nézed, nincs benne semmi különös, szinte jelentéktelen apróság. Ám ha kézbe veszed, kicsit melengeted, és a Nap felé fordítva a megfelelő szögben a fénybe állítod, csodálatos, szikrázó, addig soha nem látott színeket mutat. Vers mindig lesz, amíg van kéz, és van fény. És addig lesz jövő is. A vers tudja. Ebben bízhatunk.

Szentmártoni János

Korteszbeszéd a magyar rendezés jogának elnyeréséért Indiában a Költők Világkongresszusián (mellette Maurus Young kínai-francia költő, a szervezet főtitkára)

Gazdag és félelmetes világ Takács Zsuzsa:
A megtévesztő külsejű vendég
Magvető, Bp., 2007.

Ha csak szövegtér létezne, a nyelv teremtette epikai tér, akkor elég volna feltérképezni pusztán az intertextualitás különböző fajtáinak, szempontjainak követésével Takács Zsuzsa – a könyv alcíme jelölte – „önéletrajzeit”. Az egymásra vonatkozó, a másikkal kapcsolatba hozható szöveg-félékről a kritikusok, persze, már több minden lényegest, fontosat elmondtak. Felfedték: noha a kiadó *A megtévesztő külsejű vendéget* az író első prózakötetként jelöli, a tizenhét elbeszélésből van mégis hét, amelyik – igaz, nem éppen szó szerint így – már megjelent jó néhány esztendővel ezelőtt *A bűnök számbavétele* című könyv részeként, költemények és esszék társaságában. Adva volt tehát a feladat, és neki is veselkedtek páran, hogy ne csak az akkori szövegeket vessék össze a „prózakötet”-beliekkel, hanem annak a három műfaj szervezte terét is a maiéval. Nem utolsósorban pedig az látszott kellemes munkának, amit az „önéletrajzok” és mégiscsak költőként számon tartott szerző verseinek összevetése, azonos vagy hasonló motívumainak kutatása, az eltérő előadói mód, modor vizsgálata jelentett. Mindebben segítségre voltak azok az írói vallomások, beszélgetések is, amelyek rokonszenves nyíltsággal fedték fel az egyes elbeszélések életrajzi, személyes háttérét, az alkotói szándékot. Köztük a legmeglepőbb annak közlése lehet, hogy a könyv elején szereplő, a szülei emlékének szentelt *Ajánlás* a legkevésbé sem önfeltárló vallomás, hiszen a felépítése úgy mond *A kakasülön* című Kafka-novella fordulataira alapozódik. Ez azonban legfeljebb annyiban igaz, hogy a novella egyetlen terepét, a cirkuszt az emlékidéző kitérője, s mintegy a felvillantott valószínű terek, helyszínek fölé emeli, a „világ mutatványos sátrának” kakasülőjére képzelve egy pillanatra magát. Ettől az egyetlenegy mozzanattól, a létezésnek a magányossággal való összekapcsolásától azonban a felülről-kívülről szemlélés még nem válik meghatározóvá, jellegzetessé is alig. Annál inkább az viszont a szülei és így a saját családtörténetében való szereplés, a részesedés belőle. A személyes érdekelttség és érintettség, ami a hangnemet tekintve könnyen maga után vonhatná az érzelmességet, sőt az érzélgősséget is. A Kafkára való hivatkozás talán ennek a veszélynek a tudatos elhárítására szolgál, miként a kötet alcímében jelölt műfaj kifigurázása is. Mindez azzal együtt, hogy az önéletrajzok elmondói hol férfiak, hol nők, vagyis a valóságos szerzővel történő azonosítás mulatságos volna, csakugyan kölcsönöz valamiféle játékosságot a

kötetnek – noha a humor, a derű nem mutatkozik meg sem az előadói modorban, sem a cselekmény bonyolításában, de az egyes helyzetek is távol állnak attól, hogy bármennyű komikum hordozói legyenek.

Ahogy az *Ajánlás*ban a porond és a kakasülő tereihez nem kapcsolódik a „cirkusz az egész világ” keserűen fölényes gondolata, ugyanúgy a kötet többi elbeszélésében is ritkán tűnik föl az irónia formája. Egyetérthet bár a szerző Kertész Imrével, aki szerint korunk realizmusa az irónia, s hiheti is, csak ezzel lehet a mindennapjainkhoz viszonyulni (miként Jósmai Lídiának mondta – *Új Könyvpiac*, 2007. július–augusztus) – mégis, az írások legtöbbszörében az elbeszélői alaphelyzet már eleve kizárja, hogy az „önéletrajzi” személyek ebben a beszédmódban adják elő történeteiket. Mert ott vannak ugyan a mutatványos sátor bohócai, trapézművészei is, ám csak felsorolásszerűen, jelzés értékűen, akik viszont újra és újra említődnek, sorsdöntő helyzeteikben, azok a szülők. Az apa, aki előbb nem engedi a nyilasoknak, hogy kifosszanak egy textilboltot, akit utóbb viszont, miután a fogságot is megjárta, 1957 márciusában ávosok visznek magukkal lefüggönyözött ablakú Pobjedájukban, Az anya, aki előbb testével fogja föl egy belülről ablak szilánkjait, utóbb pedig, feltehetően a népi demokráciának csúfolt korszakban, vért ad, hogy a pénzből cipőt vehessen a fiának. Az effajta életképekből, epizódokból semmiképp sem állhat össze a szörnyűt szépnek, a kedvest szörnyűnek láttató még oly enyhe (ön)gúny alakzata se. A történetmondó érdeme, hogy el tudja fogadtatni: ezekhez a sorsokhoz, pályákhoz csak az a kissé emelkedett hang illik, amelyet az emlékező megüt: „A kisgyerek, akinek a kezét fogtátok ti ketten, szimatolva, mint a kutya az ismerős kapualjat, vékony nyakán egy bölcs talányoktól súlyos fejét tartva tág szemébe itta a gazdag és félelmetes világot”.

Az így jellemzett világnak van néhány visszatérő története és újból felbukkanó motívuma, anélkül, hogy bármelyikük kötetsszervező elemmé válna. Ilyen a régi-régi – nyolcvan évvel ezelőtti – isten háta mögötti tanyán szomjan halt kislányé; a javasasszony tiltotta meg, hogy inni adjanak neki, míg le nem veszi róla a rontást. A *Tanyai történetben* és a *Visszapillantásban* is előadott eset mégsem társadalomkritikai célzatú: a régmúlt vidéki nyomorult, babonás világának külső rajza helyett annak a személynek belső rajzát, tudat- és ösztönvilágában lejátszódo eseményeit nyújtja, aki mintegy örökölte, hallomás után akaratlanul is megőrizte a gyerek történetét. Az emlékek „mindig csapatostul jönnek elő” – a nekik való kiszolgáltatottság mint panasz hangzik föl; a lélek olyan „sötét birodalom”, ahol az álmok nyomasztóak, az ábrándozások pedig lázasak, s ahol muszáj átélni azt is, ami mással esett meg. Hát még aminek szenvedő részese volt az ember,

még hozzá a legkiszolgáltatottabb időben, kisgyermek korában. Nem tudni, persze, de aligha lényeges is, mennyire önéletrajzi elem az a szintén nem egy elbeszélésben felbukkanó esemény, amelyiknek ugyancsak egy tanya a terpe, s amelyiknek a vidékre vitt gyerekek a szereplői. Az ő félelmeik, kínjaik, a vidéki, paraszti életéről szerzett gyötrelmes tapasztalataik. A *Ragyogó trón* elbeszélője mintegy mellékesen közli azt a tényt, hogy a háború után az „éhező Budapestről” a szülei vidékre vitték őket, ám nem a nincstelenséget részletezi, hanem annak a „végzet-szerű váratlanság”-nak a hangulatát idézi fel, ahogy magukra hagyták őket, majd ahogy megjelentek értük. Az édesanya mint idegen tűnt fel, annak a vágyképzetnek a megtestesüléseként, hogy a valódi anya „derékig földbe ásva egy erdőszélen siratja elveszített gyermekeit”. A *Szerdai gyermekben* a „legrettenetesebb mese”, a Jancsi és Juliska egyik fordulatát vonatkoztatják magukra: az éhező gyermekeket ott hagyják egy erdő mélyén a szülei, hogy boldoguljanak maguk. A *Beszélgetések terme* elbeszélőjét egy zsíros kenyér íze emlékezteti gyerekkora „legkeservesebb” hónapjaira, de a tanya óljának rossz, bűdös szaga is örökre az orrában maradt.

Ugyancsak visszatérő motívum és szintén egy család megoldhatatlan helyzeteit, kényszer diktálta döntéseit eleveníti fel az a történet, amelynek két változata van ugyan, ám mindkettő szenvedő alanya a Svájcban felnevelkedett, majd ott autóbalesetben meghalt leány. A *test feltámadása* elbeszélőjét álmában is kísérti, pontosabban ekkor kísérti igazán, hogy felelőtlen volt, főként szülei halála után, a húgával szemben, és hogy már jóvátehetetlen egykori önzése, nemtörődősége. A *Játék a tűzzel* narrátora a múltba utalva a nagynénje történeteként távolítja el magától a baleset bekövetkeztének felelősségét, hogy annál közelebről érzékeltesse, anyja egész életében saját magát okolta a halálért.

Vannak aztán visszatérő helyszínek. A jelentésképzés szempontjából aligha fontos, hogy egy bizonyos el-ksar el Khabir és egy pályázaton elnyert műemlék-felújítási, illetve építési munka nemegyszer említődik. Kevésbé lényeges az a Szabadsághegyi Gyermekszanatórium is, ahol egyik-másik hőst néhány hónapig ápolták annak idején. Ezekről a helyektől függetlenül merül föl két elbeszélésben is az a „rettenetes gyerekkönyv”, *Az anyaszív rejtelvei*, amelynek az olvasása nem a gyógyulást, nem a lélek frissülését szolgálta, hanem ellenkezőleg, a borzalmaival riasztott, félelmet keltett. Azokat a szörnyűségeket erősítette fel, azokat a szorongásokat tette tartóssá, amelyek szinte kitöltötték a történetmondók, illetve a szereplők kiskorának mindennapjait.

Mert ha az olvasó a szövegtéren túl arra a történelmi-társadalmi térre, környezetre is figyel, amelyikben a Ta-

kács Zsuzsa teremtette alakok mozognak, akkor akár meg is lepődhet: mennyire meghatározza e tér pontjait s egész szerkezetét a politika, az állam hatalmi ideológiája, de mindenekelőtt a gyakorlata. A terror, az elnyomás, a szabadság hiánya. Ismétlődő elemekkel, helyzetekkel találkozhatni itt is. Az egyik történet szerint azt írják a végében a falra, hogy „Vesszen Rákosi!” (*Toll Piroska*), a másikban ezt: „Vesszen Kádár!” (*Tanyai történet*). A szemben állásnak, a tiltakozásnak szinte az egyetlen megnyilatkozási formája ez. Vagy a „rendszerellenes versek” írása (*Visszapillantás*), amelyeknek semmi esélyük ugyan a megjelenésre, ám amelyeket a „szüntelen családi félelem” motivál. A második világháború, Budapest ostromának félelmetes eseményei, az orosz katonák garázdálkodása, s a nyomukban támadt „szégyen és veszélyérzet” is fölrémlelenek és kísértenek ugyan, ám ami súlyosabb gyötrelmet okoz, amin „hosszan rágódik” megannyi alak, az elsősorban a kitelepítések, kilakoltatások ideje, a Rákosi-korszaké, másodsorban pedig a Kádár névéhez köthető megtorlásé, esztelen erőszaké. Amikor az irracionálissá nőtt rettegés azt is elképzelhetővé teszi, hogy az ávosok a „rohadt ellenségeket” egy óriási darálón darálják a Dunába (*Visszapillantás*), amikor a szabotázs hamis vádjával börtönbe lehet csukni családapákat, bárkihez be lehet csöngetni, vagy bárkit el lehet kapni az utcán, hogy aztán évekre eltűnjön (*Egy másik kezdés*). Vagy amikor – például a *Találkozások* megjelenítette diktatúra „legsötétebb éveiben, a rettegés, az állandósult kivégzések idején” elegendő ok volt a börtönbe hurcoláshoz, ha valakit feljelentettek, s hiába keresték bár a forradalom emlékeképp őrzött újságokat, a házigazdára mégis letartóztatás várt (*A hóhér leánya*). Amikor a rendőrségen süketre verték, aki illegális hittanórákat tartott, s az „egyenruhás munkásörök” hangoskodása önmagában félelmet keltett (*A kammerni kastélypark*). Amikor „mindenféle képtelenséghez” hozzá kellett és lehetett szokni, a távollatlanságban ahhoz is, hogy a hóhérok gyermekei, az erőszaktevők viszont biztosan haladnak „dinamikus jövőjük felé”.

Mindezek alapján a *Beszélgetések terme* titkosszolgálati embere nemcsak a partneréről, hanem a kötet elbeszéléseinek valamennyi történetmondójáról is okkal jelenthetné: „Az elmúlt rendszerről ellenségesen nyilatkozik”. Az idő nem teremtette meg az otthonosság érzetét, az életpályáknak, sorsoknak nincs olyan fejezetük, amely a meleg otthoniasság, az önfeledtség, a megelégedettség hangulatát árasztaná. A lidérces álmok, félelmek megjelenítése annak a cáfolata (*Játék a tűzzel*), hogy a „gyerekkor életünk legfelhőtlenebb időszaka”. Takács Zsuzsa lírai hitelességgel győz meg az ellenkezőjéről. Ezek fölé az „önéletrajzok” fölé felhős, komor ég borul.

Márkus Béla

Kaleidoszkóp Tolnai Ottó:

és vízililom A pompeji szerelmesek
Alexandra, Pécs, 2007.

„Krisztina új kaleidoszkópjáról semmi információm, ám én már rég azon keresztül nézem a világot, rég abban rázogatam-rendeztetem színes üvegcserepeimet, mert ha jobban meggondolom, nincs is másom. Mint egy marék üvegcserep. Krisztina majd erős keretet készít nekem, s immár biztos pályán forgathatom végtelen a semmis, színes cseréphalmazt.” Ilyen kaleidoszkóp Tolnai Ottó regénye (regénye? elbeszélésfüzére? esszénovella sorozata?), *A pompeji szerelmesek* is. 1999 és 2006 között született tíz fejezete, de nem tíz története, hiszen ezek a történetek egy-egy fejezetben is továbbtagolódnak kisebb jelene-teké, ugyanakkor mind össze is függnék egyetlen egész-
szé. A Tolnai belső kaleidoszkópjában forgatott színes cserepek, töredékek újabb és újabb konstellációkká állnak össze, miközben egyes részeik változatlanok. Állandó részletek felbukkannak, megcsillannak, más és más oldalukat, tulajdonságukat mutatják, így alakulnak újjá az egészek. Bélyegek és bélyegyűjtők, a Tolnai Lexikon, a „Neces uci u moj roman! (vagyis: „Nem kerülsz be a regényembe!”) mondat, a karfiol, Kosztolányi, Csáth Géza, a Vértó és a Homokvár, a lila és az indigó színek stb. bukkannak elő a különböző történetekben. Mintha bűvópatak mellett haladna az olvasó, és ez a folydogáló víz: az író élet-írása. Mert hiába illik a fikciót és valóságot elkülöníteni egymástól: *A pompeji szerelmese*kben nincs szerepe e szétválasztásnak.

Így ír a vízililomról: „Gatyára vetkőzöm, beme-
redem, próbálok gyorsan kicibálni néhányat, de csak hosszú kínlódás után sikerül felszakítanom egy-két szálat az észbontó rizómaszövedékből. Hiszen ez a rizóma (minden filozófiai kategóriát így, a terepen kellene tanulmányozni a filozoptereknek), morfondírozom nyakig vízbe merülve immár, hihetetlenül összefüggő szönyeget képez. Semmi sem tagolja, határolja...” Tolnai Ottó regényében hemzsegnek az ismerősök: a rokonok, a rokonok barátai, a rokonok barátainak rokonai és így tovább. Egy idő után összekeverednek az idézett írók-
kal, felbukkanó festőkkel, kritikusokkal és más művészekkel, ezek pedig a regényszereplőkkel, és így hatalmas arcképcsarnokká nő a szövegfolyam. Bravúrosan, egy-egy tollvonással megrajzolt arcképek ezek, a helyi gesztenyeszedő embertől Ivo Andriçon át Szanitter Tibikéig, az apróságok, a részletek hősei, infaustusok szinte mind. Az elbeszélőt körülvevő milió hősei, a művészet közismert alakjai és a regényszereplők arcai, sorsai keverednek össze, kibogozhatatlan vízililom-

szövedékké. Hiába tagol a szöveg: egyszerre feltűnik egy korábbi történet, szereplő, tárgy vagy fogalom, és összeköti a korábbit a későbbivel, összecsomózza egészé. A sárga vízililom szőnyeg éppoly összefüggő, határtalan és kibogozhatatlan, ahogy Tolnai világa is.

„Gorotva egyszer látta, amint, titokban, Girizd a borbélyollójával kivágta a Magyar Szóából a parlament Dunában tükröződő képét.” Ez a regény nem csupán játszódik valahol, hanem mintha folyton tekintene is valahová, szárnyal a helyszínek között. A nézőpont nincs letűzve, és a tekintet iránya sem. Talán Palicson játszódik, történik „leginkább”, de ugyanúgy Pompejiben is, az Adria mellett, az Anyaországtól délre, a Vajdaságban, magyarok közt, Avignonban, Szarajevóban és Mosztárban, Budapesten, a beszélő lakán: a Homokvárban, Kanizsán, Szabadkán, Horvátországban. Nem hontalan, éppenhogy legyökerezett, de az összes helyszínen, kultúrkörben egyszerre, felettük, rajtuk átívelően. És nem egészet látunk: a helyek árnyát, tükröképét csupán, borbélyollóval körbevágva.

A történetek egy-egy nagyobb fejezet-egységen belül általában szabályos közönként követik egymást, és nehezen találunk kapcsolatot két rész között, legtöbbször még nehezen sem. „Ha rábólintok, maga Klapka úr is fogadott volna, ott székel valahol a Lánchíd körül. Elemér harmadik hete volt gipszben.” Az asszociációs ugrások villanásszerűek, szép feladat elé állítva az olvasót. A megértés nem azonnal, hanem legtöbbször a fogalmak, személyek, tárgyak újra felbukkanásakor történik meg, a cserepek lassan állnak össze egészé. Ahogy azonban haladunk előre a szövegben, ahogy megismerjük ezt az írói világot, már egy félmondat is elég a megértéshez. A szemünk előtt áll össze a történet, a semmis, színes cseréphalmazból, az író szándéka szerint.

Tolnai Ottó elbeszélője gyűjtögető. Gyűjti a bélyegeket, a lepkéket, a lexikonokat, gyűjti az embereket, a sorokat, magába gyűjti a tájakat, hangulatokat, kultúrák ízeit, gyűjti a művészet szerteszóródó darabjait, a képeket, szobrokat, írásokat. És az összegyűjtött halomból felépíti sajátos kaleidoszkópját. „Hallom finom zaját, akárha a csillagok pályáját... Olykor úgy tűnik nekem, az Isten is egy vásári kaleidoszkópban rázogat bennünket.”

Urbán Péter

**A Magyar Napló novemberi számának
bemutatóját 2007. november 14-én,
szerdán 18 órakor tartjuk
a Téma Kávézóban.
(1126 Budapest, Márvány utca 48.)**

**Kalandok valóságon
innen és túl** Prágai Tamás;
Pesti Kornél
Napkút, Bp., 2007.

Prágai Tamást talán a fejére ejtették? – kérdeztem először gyanakodva magamtól. Olyan könyvet ad az olvasó kezébe, melynek (látszólag) semmibe fodrozódó felszíni hullámaint véve csupán szemügyre, parttalan történeteken át botladozunk a konklúzió és katarzis nélküli végkifejletig, jobban mondva befejezésig. Addig a pillanatig tehát, amikor a szerző pontot tesz történet-folyamainak végére. Zavaros, olykor szinte kibogozhatatlanul tetsző, nehezen követhető események, kapcsolatok, sorsok és sorsnélküliségek.

Vagy mégsem ennyi volna csupán? Az író halkán szól hozzánk, titokzatosságában sem akarja titkokba beavatni olvasóját, mégis sejtjük, többről van szó „hétköznapi kalandoknál”. Persze csak akkor, ha vesszük a fáradságot, hogy a hullámos felszín alá búvárként merülve szemügyre vegyük, kitapogassuk a víz alatti világ különféle létformáit. Vagy ez is csak látszat? S a mélyben hitt világ sokkal inkább a felszínen innen létezik? Pesti Kornél, a lyukas zsebű kortárs író a *mi* reménytelenül sivár hétköznapijainkat éli. A senkinek sem kellő irodalom nem haladhat át pompás menetben diadalívek alatt, még csak nem is vágyként jelenik meg, hanem a *hiány* maga. A nincs.

A kortárs írók, költők semmirekellő, díszes társasága fölött még ott lebeg Kosztolányi kocsmába tévedt szelleme: „a szomszéd asztalnál, ahol legkevésbé jár a levegő, először jellegzetes fejtartás, asztalra könyöklő alak jelenik meg sötétben, utóbb kiderül, sötét szalonkabátot visel; a vakító fehér ingmellen sötét csokornyakkendőt. Egyre fehérebben vakít az arca is, az a jól ismert arc, mely legtöbbet szerepel középiskolai irodalomkönyvekben és lexikonokban”. De mit akar ez a nagyon is élő alak a hullaszagú jelenben, ahol a szebb napokat megélt irodalom bomló teteme fölött lakmároznak épp gúny és nevetség tárgyaivá tett irodalmárok? Talán közéjük ülni? Éjszakába nyúló heves vitákat folytatni élet és halál kérdéseiről? Vagy lejátszani velük néhány kártyapartit (épp mint a Cézanne-alakok Prágai könyvének borítóján) dohányfüstbe burkolózva, rossz boroktól mámorosan? – Szó sincs róla.

„Azt akarom elmondani nektek, hogy kik vagytok” – közli higgadtan a „nagy ember”. „Persze mind azt gondoljátok, hogy tudjátok, kik vagytok... vagy legalább, hogy a legjobban ti tudjátok... azt hiszitek, hogy ti vagytok a győzedelmes típus, az új ember. (...) Hát nem. (...) Nézzetek végig magatokon. (...) Melyőtök gondolja magát például sikeresnek? (...) hova tűntetek a napilapokból? Hol vannak az írásaitok? Hol a véleményetek? Hol

vagytok *egyáltalán?!*” Végsősoron a lényeg nem is a „kik vagytok”, a van, a lét lehetőségeiben rejlő formák felmutatása, sokkal inkább szembesítés a nemlét, vagy a megtúrt lét állapotával. Írók, költők *valakik* voltak egykor, évszázadokon át egymásból kinöve többek lehettek volna – s e *valakik* (értékkörzők, értékkeremtők) nemhogy többek: kevesebbek lettek végül. Zagyvaság? Sajnos nem az; sőt, Prágai már itt, kötetének első oldalain kimondja a leglényegesebbet: a nincstelenné vált irodalom bukását éljük. Nem tagadom, lehet ezt finomabban is érteni, félig befogott füllel, félig csukott szemmel olvasva a sorokat. Csak hát mi értelme? – Ahogy szembesülünk a szereplők kicsinységével: tükröt tartunk önmagunk elé. „Tudjátok, mi fáj a legjobban...? Hogy a vágyaitok is annyira szerények” – így Kosztolányi szelleme. – „Díjak és ösztöndíjak, megélhetés... Folyamatos »publikációk«... (...) Szánalmas és nevetséges.”

Név nélkül végiggondolom kortársaimat (beleértve saját magam, mért tennék kivételt), és tényleg nem látok mást, mint az önnön gyarlóságunk ásta gödör feneketlen mélyét. Talán túlzok, persze, finomitsunk: ha a szerző szándéka szerint nem is akarta fekete monokrómra festeni a vásznat, az eredmény mégis sugallja a sötétben látást. Vagyis annak veszélyét, hogy korunk egyre inkább tornyosuló viharfellegei alatt az irodalom önmaga hóhérra lesz: készségesen húzza saját fejére a csuklyát, s puhán nyakára illeszti a kötelet. A „nagy idők” iránti nosztalgia, elvagyódás a szebb napokat megélt (irodalmi) múltba is önáltatás csupán. Ha léteznek egyáltalán ilyen vágyak, ha van még olyan, aki visszatekintve nem letűnt, porosodó bőrkötésbe foglalt, sárguló könyvlapok közül kitekintő alakokat lát csupán a voltból.

Világos: itt nem a történet a lényeg; amikor a történet érdektelenné válik, belépünk a szürreálisba, olyan valóságban túli világba, ahol a dolgok megesnek, végtelenül természetesen, s épp túlzott egyszerűségük, nyilvánvalóságuk által válnak különössé, mint *A lány teste* című novellában. Hősünk egy parki padon épp Paul Ricoeur metafora-elméletébe merül, mikor egy hangtalan léptű lány kerül mögé – vászontáskájában ugyanezzel a kötettel –, mintha a semmiből tűnne elő, megfoghatatlansága ijesztő és csábító egyben: „rémülten vette észre, hogy a lány bőre halvány, csaknem áttetsző, mintha *üres lenne* a teste – ez a szó jutott eszébe, hogy *üres*. Az a különös érzés fogta el, hogy pontosan tudja, mi következik most; meg fogja kapni a lányt (...), de riasztotta, hogy ezt előre tudni lehet. (...) Nem a lány látványa vagy jelenléte, hanem az eset szokatlansága ébresztett benne vágyat.” Ami szürreális, ami hihetetlen: az természetes. Ami véletlenek sorozatának tűnhet: felsőbb akarat irányította szándékolt történés. „Ez a lány nem lehet valóságos,

gondolta, hanem képzelete mellékterméke, a látvány és az olvasás interferenciája révén keletkezett. (...) Kiszámíthatatlan valószínűsége az események szükségszerűen bekövetkező láncolatát sugallta.”

A szerző által teremtett világban épp e „melléktermékek” tűnnek lényegesnek. Kevesebb, amit az események miértjéről szemünket a sorokon futtatva megtudunk, s több (lehet), ami fantáziánk egyéni és egyedi síkjain mutatja meg magát. S ez az, ami Prágai könyvét olvasva bennünk, egyénekben születik meg – itt nincsenek kérdések, nincsenek válaszok. Az olvasónak – néhány konkrétan megfogalmazott kivételtől eltekintve (amilyen például a fent említett Kosztolányi-monológ) – magának kell felkutatnia a lényeges csomópontokat, megfejtenie a szerző korántsem egyértelmű szándékát. A kívül aranykötésű, belül WC-papírra nyomott regények azonban lustává teszik szellemét, lelkét szemetesekükének használva hulladékkal töltik meg. Prágai Tamás nem konyhai hulladékkal kívánja megtölteni lelkünk, de ránk bízva, mit választunk a felkínált holmiból, rábukkanunk-e az értékekre, választásunkat nem feltétlenül segíti, csupán egy kor lenyomatát adja: döntsük el magunk, mennyire akarunk, vagy nem akarunk azonosulni vele. S vajon kik vagyunk e világban mi? Talán azok, akikkel az események maguktól történnek, vagy a szabad akarat (képzelt) bajnokai, vagy az a Pesti Kornél, aki névváltoztatásért folyamodva kicserélné személyiségét, eltörölve ezzel családjának évszázadokra visszatekintő múltját, esetleg a záró novella csótányból emberré lett Gregor Samsája? Lehetetlen nem gondolni: mind mi vagyunk.

„A világot meg kell alapozni, hogy lakható lehessen. A világ nem a *van*, hanem a *lehet*. (...) Ha csak *elfogadjuk* a világot, ha nem állunk a történések útjába, életünk *elfolyik*: régi medrében, gátak közt, földkupacokat kerülget” – olvassuk a kötet utolsó lapjain – „Hivatásunk az árterek és magaslatok művelése, belakása. Nem azért van ez, mert a világ ilyen, nem azért ilyen a sorsunk; hanem azért, mert *mi magunk* ezt a feladatot szántuk *magunknak*. Nem csak maradandót nem: *jelentőset* sem tudunk alkotni (...)” Sem maradandót, sem jelentőset... Ahogy Prágai regényhősei sem tesznek jelentős dolgokat, csupán élnek hétköznapijait, néha szokatlan eseményekbe csöppennek, de többnyire ez sem lendíti ki őket a magabiztos semmittevésből; ahogy az élet lassan elfolyik mellettük, részesei csupán, nem alakító tényezői. Pesti Kornél a ma embere, keze között szétfolyanak a napok, a ma írója: reménytelenül kudarcara ítélte.

Az írás legmélyebb rétege, amelynek felfedezése csak a kitartó figyelmű, elszánt olvasónak adatik meg: megrendítő. Szembesítés egy olyan korról, mely mindinkább kiüríti belőlünk valaha volt vágyainkat s az élet kiolthatatlannak hitt szeretetét. Az idősíkok kuszasága, a történetek olykor

zavaros folyama csak arra hivatott, hogy elterelje figyelmünket a lényegről. Aki ezt nem veszi észre, csak sorokat olvas, csak a megértés nélküli megismerés birtokosa lehet Prágai Tamás könyvének kalandjaiban. Hangok szólnak hozzánk, személyek mutatkoznak be, sorsok futnak semmibe előttünk, s közülük ki megért valamit a mindenség üzenetéből, ki egész életében süket fülekkel jár-kelel a világban. Itt-ott felbukkan egy új arc, ugrunk az időben, kavarg a történet. – Míg az utolsó oldalakon a zaklatottság megnyugodni látszik: „Életemen tapasztalom: mindig a lehető legjobb történik. Az is a lehető legjobb, hogy kiderül: rákos vagyok. Együtt kell élnem a tudattal, hogy hamarosan meghalok; egyelőre nincsenek fájdalmaim. Mindig félttem a haláltól; a Magasságos kegyelme munkálkodik abban, hogy hosszan elnyúló haláltusával ajándékozott meg. Időt enged, hogy szembenézzek a félelemmel.”

Veszélyes technikát választott az író. Ha olvasójának alaposan a felszín alá kell merülnie, hogy eljusson hozzá az üzenet, s a történet olykor nagy nehézségek árán kibogozott szálaiból megfonja a maga fonalát, és megalkossa a maga Pesti Kornélját, a szerzői szerep ennél még sokkal nagyobb elmélyülést kíván, mert a palló meginoghat, a talaj ingoványossá válhat, könnyűszerrel átfordulhatunk a totális káoszba. (S van-e onnan visszatérés?) Ez itt (egyelőre) a határ vonal; zöldhatár, az átjárás illegális, de ha elfogadjuk az utat, amelyre a szerző invitál, izgalmas kalandokban lehet részünk. S e keskeny határterületen mozogni mindig a legnagyobb kihívás. Írói, emberi próba.

Rózsássy Barbara

**Feliratkozás
a Magyar Napló elektronikus levelezőlistájára**

KEDVES BARÁTUNK!

Ha szeretne csatlakozni virtuális hírlevelünk népes olvasótáborához és a jövőben rendszeresebb, közvetlen tájékoztatást kapni legújabb kiadványainkról, programjainkról, kérjük, küldjön egy e-mailt alábbi címünkre:

info@magyarnaplo.hu

Így nevét és e-mail címét felvehetjük elektronikus levelezőlistánkra.

Kérjük, ajánlja a Magyar Napló hírlevelét barátainak, ismerőseinek is!

Elérhetőségünk a világhálón: **www.magyarnaplo.hu**

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelésnél a postaköltséget kiadónk állja.

Megálmodott lengyel történetek

Huszadik századi lengyel novellák
Vál. és szerk.:
Pálfalvi Lajos,
Noran, Bp., 2007.

Klasszikus, azaz XIX. századi lengyel elbeszélők műveiből 1953-ban jelent meg magyar nyelvű válogatás. Egy évvel korábban mainak nevezett lengyel elbeszélések láttak napvilágot nyelvünkön Budapesten: olyan művek, amelyek néhány kivételtől eltekintve a II. világháború után vagy a világegés éveiben keletkeztek.

Azóta bő fél évszázad telt el, teljesen átalakult a lengyelországi valóság, és vele együtt változott és irigylésre méltóan gazdagodott a Visztula menti és a külföldi lengyel irodalom. Ideje volt új keresztmetszetet készíteni lengyel szerzők rövid prózájából, olyan irodaloméből, amely a XX. században négy Nobel-díjassal dicsekedhetett, akik közül hárman novellákat, illetve elbeszéléseket is írtak. A kötet elkészülte és kiadása önmagában nagy érték, főleg ha megjegyezzük: benne az eddigieknél több, harmincöt mű olvasható. A kiváló műfordító és érdemes polonista irodalomkutató Pálfalvi Lajosnak köszönhető könyv tartalma mind eszmei, mind formai (poétikai és esztétikai) szempontból olyan változatos, igényes és szórakoztató, hogy sok kritikusi gondolatot, ám korántsem elsősorban kifogást ébreszt.

Azt sem igazán bíráló észrevételnek szánjuk, hogy a cím novellákat ígér, mert a Noran kiadó sorozatának címeről van szó. A köznyelvben szinonimaként szokás *elbeszélést* és *novellát* emlegetni, ezért nehéz, ha nem lehetetlen, eldönteni, melyik esetben indokolt a két szó mint irodalomtudományi szakkifejezés használata manapság, amikor a műfajok közötti határok egybemosódnak. A válogatás több darabját illethetnének az *elbeszélés* elnevezéssel, de ha elolvassuk például a „modernizmus” kezdetén, a XIX. század végén alkotni kezdő Stefan Żeromski kötetnyitóját, 1920-as írását, amely a szovjet–orosz kommunista támadás lengyelek általi, Európát védő visszaveréséről a tényirodalom tárgyilagos eszközeivel, ám személyes hangon tudósít, félre kell tennünk a terminológiai vitát.

Az I. világháború előtt egyetlen könyvbéli novella (és most már maradjunk ennél a szónál) keletkezett, a sorrendben második lengyel Nobel-díjas Władysław Stanisław Reymonté, a nem realista *Megálmodott történet*. Itt jegyezzük meg, hogy a kötet szerzőiről többnyire lényegét láttató tömörséggel, frappánsan tájékoztató jegyzetekben szívesen olvastunk volna kicsit több információt. A lengyel írók magyar nyelvű novellásköteteiről

azért is, mert számuk elismerésre méltó: Reymonton kívül Bruno Schulz, Jarosław Iwaszkiewicz, Jerzy Andrzejewski, az 1981-ben Nobel-díjjal jutalmazott Czesław Miłosz, Tadeusz Różewicz és Edward Stachura rövid prózájának több darabja került be külön köteteikbe. (Néhány szerző ilyen elbeszélés-válogatásáról Pálfalvi tájékoztat.)

Tisztában vagyunk azonban a terjedelmi korlátokkal, azzal, hogy így is hatszázötven oldalnyi szöveget vehetünk kezünkbe. Ezért sincs értelme hiányolnunk a novellák létrejötte idejének feltüntetését. Az évszámok feltüntetése azért lett volna mégis szerencsés, mert a lengyel nemzet és irodalom múltjában kevésbé járatos magyar olvasó is mindjárt megértené, miért szerepel példának okáért a XIX. század utolsó évtizedében született Zofia Nałkowskának a II. világháború elembertelenítő hatását dokumentum modorában elbeszélő alkotása a kötet elején.

Indokoltan magas, nyolc az olyan alkotások száma, amelyek szerzői 1900-ban, illetve a múlt század első évtizedében látták meg a napvilágot. Ők az 1920-as vagy 1930-as években váltak érett alkotókká. Megtapasztalták a világháborúk közötti lengyel valóságot, annak elmentmondásait, kivették részüket az akkori irodalom újíto törekvéseiből, megélték a II. világháború alatti, tömegirtó német és szovjet megszállást, aminek következtében többségük, kényszerből vagy szabad választás nyomán hosszú éveket, sőt évtizedeket töltött más országokban, emigrációban. Olyan kiválóságok voltak közöttük, mint a nyelvünkön is legalább egyszer kiadott, témaival és eszközeivel mindig kísérletező Michał Choromański és Witold Gombrowicz, aki drámaíróként lett világhírű, vagy a témáit a távoli és nem lengyel múltból választó Teodor Parnicki. Andrzejewski, a néhány évtizede nálunk igen népszerű prózaíró, aki 1939 és 1945 között a megszállt és elpusztított Varsó lakója volt, a háború végén a németekkel szembeni ellenállás lengyel résztvevői között a groteszk humor eszközeivel olyanokat ábrázolt, akik a zavarosban halászva hasznot húztak a konspirációból.

A XX. század második évtizedében született írók közül Miłosz csak néhány évvel a Szovjetunió által a lengyelekre ráerőszakolt „felszabadulás” után választotta az emigrációt. A válogatásban szereplő, alighanem igaz történetének francia hősét véletlenül Lengyelországban éri 1939 szeptembere, és élete szovjet börtönben ér véget. A szocializmus vezető hatalmában lengyelek tömegei tapasztalták meg a fogolysorsot, a kényszermunkatáborokat, szereztek tudomást lengyel tiszték ezreinek – az értelmiség javának – legyilkolásáról. Ez olvasható ki az ifjúkorában kommunista szimpatizáns, majd nyugati

emigráns Aleksander Wat, valamint Józef Mackiewicz, Leo Lipski, továbbá a már említett Parnicki és Herling Grudziński itt közölt vagy más alkotásaiból.

Pálfalvi Lajos a II. világháború utáni lengyel sorsot a legáltalában meghatározó címet adott szerkesztői jegyzetének: *Száműzöttek, emigránsok, túlélők*. Ők teszik ki a kötet szerzőinek több mint a felét. Mert a németek által Lengyelország területén működtetett haláltáborokban nemcsak zsidók raboskodtak és vesztették életüket, hanem keresztény lengyelek is. Ez nemcsak a 20-as években született zsidó Ida Fink vagy a fiatalabb Henryk Grynberg és a kevésbé ismert Irit Amiel e válogatásban olvasható novellájának, hanem Tadeusz Borowski *Hölgyeim és uraim, parancsoljanak a gázba fáradni* című elbeszélésének is témája. (Nem lennék meglepve, ha írásmódját tekintve sokat tanult volna tőle Kertész Imre.) Évekkel később a személyes élmények szerzésétől megkímélt Tadeusz Rózewicz bizonyította itt is közölt művével: lehetetlen szabadulni az auschwitzi halálgár emlékeitől.

Időben és térben eltávolodik a lengyelországi területtől, de nem szakad tőlük végleg a zsidó származású Wat és Lipski. A katonatisztként Magyarországon át nyugatra menekült, ott harcoló, majd 1945 után végleg az emigrációt választó Zygmunt Hauptot e nagy létszámú kisebbség múltja foglalkoztatta. Leszek Kołakowski, az 1956-ig marxista ideológus, majd 1968 után külföldre kényszerített filozófus bölcsen humoros írása ószövegségi ihletésű példabeszéd.

A kötet alapján azt gondolhatnánk, hogy az 1945 utáni lengyel irodalomban rendkívül gyakori a zsidóság, elsősorban mártírsorsa ábrázolása. Természetesen, akárcsak a II. világháború előtt, ekkor is főleg a lengyel társadalom jelenségei és egyéni lelki problémák, köztük a szerelem kínáltak sűrűn témát a szerzőknek, mindekelőtt azoknak, akik az 1930-as években vagy később születtek, és csupán kisgyerekként vagy egyáltalán nem volt életüket meghatározó élményük a háború. A drámaíróként hazánkban talán még népszerűbb, mindenben nevetni és nevetetni tudó Sławomir Mrożeket a szocialista táborból való embernek a nyugati világhoz fűződő viszonya érdekli, a látszólag szenttelen Marek Hłaskót varsói melósok kilátástalan élete, a prózájában lírikus Edward Stachurát az igaz szerelem.

Meglepőnek tűnhet, hogy a válogatásból hiányoznak olyan írók művei, akik az 1940-es években látták meg a napvilágot, de ők valóban kevés értékes és érdekes novellát vetettek papírra. Annál inkább érdemesek figyelmünkre a következő két évtizedben született szerzők, akiknek regényeit magyarul is olvashatjuk. Paweł Huellét, a Szolidaritás egykori publicistáját a tenger-

melléki lengyel–német együttélés kérdése izgatja, Andrzej Stasiukot ezúttal a magány kínozta fővárosi kisemberek sorsa, Olga Tokarczukot egy betlehem-i járszol-múzeum időben távoli és közeli története. A posztmodern irodalmat inkább csak Manuela Gretkowska képviseli a kötetben. Talán mert az igényesen válogató Pálfalvi Lajos osztja a nagy íróvá válást témájául választó, a kötetet záró Marek Kochan (szül. 1969) világhírű hősnék elutasító véleményét: „A pezsgő a posztmodern irodalom. Minden kis trükk, játék, amitől csak megfájdul a fejem, de nem kavar fel igazán.”

A fordítások színvonalával általában szintén elégedettek lehetünk. Azoknak a nevet említem, akik legalább három alkotást ültettek át magyarra: a szerkesztőn kívül Körner Gábort, Nánay Fannit és Pályi Andrást. Örvendetes, hogy a sok, tizenhét fordító között csaknem fele arányban vannak olyanok, akik életkorukat vagy műfordítói tapasztalataikat tekintetve fiatalnak nevezhetők.

Számukra is szolgálhatnak okulásul következő megjegyzéseim. A Reymont-novellában találjuk: „aludtam, mint a kő”; magyarul így szoktuk mondani: mint a bunda. Iwaszkiewicznél litván (nem pedig helyesen: litvániai) jogról és hosszúdad tőről olvasunk; nem a legsikerültebb a következő két mondat együttese sem: „Igen káros dolog görcsösen ragaszkodni a magasabb rendű erkölcsiség szabályaihoz. Egyszerűen destruktív.” Andrzejewski novellájában egyszer „idős”, másszor „öreg” zeneszerzőként kerül szóba Mikołaj Gomółka, akiről utcát neveztek el. A komponista „rég”, mert a XVI. században alkotott. Jacek Bocheński művében „Diego nem sajnálta a szamarakat”. Helyesebb lenne a „kímélte”.

Említettem már a terjedelmi korlátokat, mégis akadáhat, akinek hiányzik Maria Dąbrowska világháborúk közötti vagy Kazimierz Brandys későbbi novelláinak egyike, esetleg Marek Nowakowski egyik írása, például az 1981-ben bevezetett rendkívüli állapotot bemutató, önéletrajzi ihletésű ciklusának valamelyik darabja. Az országaink kapcsolatainak tényeit megörökítő műveket nem hiányoljuk, hiszen Grynberg *Magyar történetének* színhelye a Felvidék, szereplői pedig magyar zsidó rokonok. (A nyelvünkre többször fordított Jan Józef Szczepański és Jerzy Stefan Stawiński egy-egy háborús elbeszélése egy magyar tárgyú lengyel elbeszélés-antológiába férnének bele.)

„Remélem, a válogatás meggyőzi arról az olvasót, hogy a lengyel próza nemrég felfedezett tehetségei semmivel sem kevésbé izgalmasak, mint az elődeik” – fejeződik be a kötet szerkesztői jegyzete. Egyetérték – bizonyára sokakkal.

D. Molnár István

EURÓPAI FIGYELŐ

Mario Luzi

Luzi helye a világirodalomban

Szembeszökő ellentét: a 2005-ben, kilencvenegy éves korában elhunyt Mario Luzinak az ezredfordulóig tizenöt nyelven harmincnegyzöt önálló kötete jelent meg külföldön, magyarul azonban – elszórtan és észrevétlenül – alig tízhúsz verse. Versfordító hagyományaink tükrében meghökkenítő ez az aránytalanság, még akkor is, ha olasz kortárs költészetéről van szó, amely fordításirodalmunkban és tájékozódásunkban kevesbé van jelen az angolnál, a franciánál vagy a németnél. Hiszen Montalénak, Sabának, Quasimodónak, Ungarettinek mégiscsak megjelent többé vagy kevésbé sikeres magyar kötete. A feltűnően elmaradt befogadást tehát aligha tulajdoníthatjuk csupán a közvetítés gyakorlati nehézségeinek – kevés versfordító és még kevesebb rokon hangú költő tudott olaszul, a fordítóra ezúttal a szokásosnál több filológiai munka várt és így tovább –, sokkal inkább kiadói idegenkedésből kell eredeztetnünk. Ennek oka pedig minden bizonnyal az volt, hogy a XX. század közepén a késve közvetítő hazai könyvkiadás az egyidejű olasz eszmeáramlatokkal rokonszenvezett, s előbb a neorealizmus, majd pedig a neoavantgárd ítéletét osztva alábecsülte mind a hermetista, mind a maga külön útján járó Luzit. Nehezebben magyarázható, hogy az utólagos korrekció is elmaradt: a bizonyára hasonló tartózkodás után megszülető román, bolgár, orosz, cseh, lengyel, albán Luzi-köteteket mindmáig nem követte magyar.

Pedig azóta már az olasz irodalomkritika is elvégezte a maga korrekcióját. Luzit az idők során mindinkább a két költőóriás, Ungaretti és Montale mellé emelte, s a firenzei hermetista iskola legjelentősebb alakjaként és a Montale utáni olasz költőnemzedék legnagyobbjaként határozta meg. Világirodalmi helyét tehát ma már az olasz kritika és az európai könyvkiadás egyező értékítélete alapján jelölhetjük ki: világirodalmi jelentőségű áramlat világirodalmi rangú képviselője, aki éppoly jelentős egyéni hangú költészetet is teremtett.

Életútja

Luzi egy Firenze melletti kis településen, Castellóban született, vasutas család második gyermekeként. Apja szolgálati helye gyakran változott, ezért gyermekkorá-

ban sokfelé kellett lagnia, s az otthon adó helyek közül Siena hagyta benne a legmélyebb nyomot. Itt ismerte meg a barátság és a szerelem érzését, s az itteni festészet emlékei keltették föl benne a művészi alkotás vágyát. Irodalmi érdeklődése korán föltámadt, már kisdíakként Dantét és Manzont olvasta, kilencévesen verseket írt. Gimnazista korában már a filozófia is magával ragadta, elsősorban Szent Ágoston, Nietzsche és a görögök. S amikor választania kellett a két vonzalom között, az döntött, hogy korának filozófiáját is inkább az irodalomban: Thomas Mann, Proust és Joyce műveiben vélte megtalálni. Tizenhét éves volt, amikor egy fiataloknak szánt folyóiratban közreadhatta verseit, s alig telt el egy év, máris a korszak olasz költészetének egyik védjegyversét, a *Toccatát* vetette papírra. 1935-ben, huszonegy évesen publikálta első kötetét.

Egyetemi tanulmányait Firenzében végezte. Francia szakon végzett, s frankofón érdeklődése nemcsak költői pályájára hatott, gyakorlati életére is döntő befolyással volt: alkotó munkája mellett később hazai egyetemeken francia irodalmat tanított, az olasz irodalom vendégtanáraként pedig fél évig Svájc francia nyelvterületén dolgozott.

Az egyetem elvégzése után bekapcsolódott az akkori országos jelentőségű firenzei irodalmi életbe, személyes barátságokat kötött, folyóiratok munkatársa lett, rendszeresen publikálta műveit. Pályája a 40-es évektől egyenes vonalú volt, alkotói korszaka egészen a haláláig tartott. Hét évtizedes munkásságát vers- és tanulmánykötetek, drámai művek, műfordítások hosszú sora jelzi.

1942-ben megnősült, egy év múlva fia született. Családjával Firenzében élt, az anyagiakat pedig sokáig gimnáziumi tanárként teremtette elő. Harminc évi együttélés után 1972-ben különvált feleségétől: „azért döntöttünk így, hogy megmentsük barátságunkat, meghitt kapcsolatunkat, amelyet éppen az együttélés veszélyeztetett, tőlünk független, de a kapcsolatunkat felörlő problémák miatt”.

1959-ben bekövetkezett számára „a legnagyobb fájdalom, amely embert érhet”: meghalt életének és költészetének meghatározó szereplője, az anyja. Fájdalmára vallásos hitének elmélyítésével válaszolt.

Nagyívű pályáját külföldi meghívások, hivatalos utak kísérték; számos európai országban járt, s eljutott az Egyesült Államokba, a Szovjetunióba, Indiába és Kínába is. Egy költőtálalkozó alkalmával Magyarorszá-

gon is megfordult, ennek emlékére *Nero (Fekete)* című versének *Nagyvilág*beli magyar fordítása őrzi.

Idős korában egyre több társadalmi és szakmai elismerésben volt része. A legnagyobb múltú olasz tudóstársaság, az Accademia dei Lincei szerette volna elérni számára a legjelentősebbet is: 1991-ben hivatalosan Nobel-díjra jelölte, s a jelölést 1997-ig, Dario Fo díjazásáig minden évben megismételte.

Költői világképe

Luzi költészetét leginkább verssé érlelődő megismerés-folyamatként lehet meghatározni. E folyamatban a költő empirikus jelenség, olyan „írnok”, aki tökéletesen beleépül a szüntelenül kutatott világba („vagy talán ez a teremtés? / aki ír maga?”), ám nemcsak tapasztalati leírást, hanem újragondoló elemzést is ad róla („újrajárja az időtlen írást”). A tudat és a tapasztalat állandó együttes munkájával, a „totális szembesítéssel” – vallotta Luzi – a valóság folyamatosan felfedi önmagát.

Az első kötet írnok-alteregója még a harmónia ígéretét látja a világban, s ennek elérésére az emberi közösség többes számában, a „mi” első személyében biztat („Barátaim, egy bárka vár ránk”; „mi itt vagyunk a földön, / de egyszer fölszállhatunk majd”), ám a későbbiekben már a lét fájdalmát érzékeli inkább, s az ezt viselő „én” nevében, tépelődve szól („De én miből merítsek életet most”; „belém nyilall magasztos, pusztá létem”). Olykor névvel is azonosítja lírai énjét („hogy önmagamnak is elérhetetlen / Mario lehessen”), máskor név szerinti lírikusként drámai párbeszédet is folytat („Ó Mario – mondja, s mellém szegődik”). Végül pedig egy sokszereplős poémában hangja a szereplőkét is magában foglalja, és korálissá válik („egy kicsit mindegyikük, de különösképpen egyikük sem”).

A *bárka* harmóniát ígérő univerzuma Szent Ágoston-i, újplatonista ihletésű tagozódást mutat: fönt fényes égbolt, alább misztikusan körvonalazatlan szárnyas lények („bódult teremtmények röpködnek fel-le”), lenn pedig a „mi” tudatában élő ember. A fölfelé vágyó tekintet e világban etikai rendet feltételez és történelemszemléletet remél („a bárkából a világot jól / belátni, s benne rendületlenül / haladó igazságát, egy torkolatoktól / forrásokig futó mély sóhajt”), s a mindennapi létet is a világrenddel egybeolvadónak látja („A szobákban forrása-nincs anyai hang szól, / nem-mélyen, nem-sóhajtón, / a föld csendjével váltakozva: / szép, s mintha minden belőle született volna”). A második kiadás előszavában Luzi „tökéletes fizikának” nevezte ezt az egybeolvadást.

A költői látásmód később erősen elkomorul, s a második kötettől már az ugyancsak kedvelt Jaspers, Heidegger

és a többi egzisztencialista bölcselelő hatása is jól érzékelhető. A világ rendező elve itt már a szenvedés („mi maradhat még, ami ne jutna / a kintől tökélyre?”), a nemrég még Mária-jelkép rózsza immár a fájdalom képzetét kelti („A láthatárt fölsértették a rózsák”), a szem nyájas csillog-metáforaként is negatívumot lát („szemek morzsaraja gyászos / mindenségre ragyog”), a fényvel szemben megjelenik és eluralkodik a sötétség, a barátságtalan vagy egyenesen kietlen tájakon jeges szél fúj. A kötetcikmek ennek megfelelően fenyegető és sivár világot sürítenek képbe: az *Éjszakai várakozás (Avvento notturno)* cím még csak balsejtelmű, még hermetista talányosságba rejti, hogy a háborús elsötétítés első próbái adták valóság-alapját, *A sivatag primőrjei (Primizie del deserto)* már nyíltan balvégzetre utaló, a képtelen ellentét, az oximoron stilisztikai figurájával költészettől idegennek, nehezen élhetőnek láttatja a világot. S megmarad ez a keserű világlátás akkor is, amikor a költő-én egyre tárgyyszerűbben szól a valóságról, minthogy egyre közvetlenebbül forog benne: a valós helyszínek is kietlenek („Vadorzó fordulhat meg itt, aligha / járhat más ezen a sivár vidéken”), alkalmatlanok az életre („a fészkelő madár is / nyomát veszi az ágak sűrűjében”), eseménytelenek és kilátástalanok („Kevés ez; jeleit nem látni másnak”). A lét alapvető érzése továbbra is a szenvedés („éjből és káoszról öröklött / fájdalom”; „mindenütt-kéreg magány”). A lírai én minderre az erkölcsi ellenállás magatartásával válaszol („múlt és jövő köztesébe fogódzom, / ahogy kell, vagy viselhető a szívnek”; „Hű gondolataimat hívom egybe, / [...] / s küzdök”), és bízik az ellenállás hatékonyságában („Kevés kell, / az a kevés úgy vág, akár a szablya”). Megnyugvást, derűt csak a „csöndes és egyszerű / munkálkodásban” talál (*Év, Jókívánság*).

Ezt az illúziótlanul egzisztencialista világképet azonban mélyen vallásos hit járja át. De már nem az első kötet áhítata, amely a bárka-jelképpel az üdvösséget sejteti, az oda vezető utat pedig teológiai pontossággal meg is nevezi („Isten remény-melegű orcájára vágynak”; „az átlátszó szemű Szűzanya a haldoklókat / lassan leszállva bevárja”); igaz, nem is az egyik mintaadó, Mauriac kiábrándultsága, akinél a jó csak a viperafészkek-világon túl található meg: Pascal gyötrődve kereső és Teilhard de Chardin egyetemes vallásossága sejlik itt föl inkább, melyben a szenvedéssel a pietas, a szenvedés vállalása helyeződik szembe („mert van, és kell is szenvedés, hogy / javadra és a másokéra váljon”). Teológiai közvetlenséggel már nagyon ritkán nyilatkozik meg ez a hit (*Vízkereszt*), Isten immár névtelen marad (*Las animas*), vagy a kisbetűs „ő” személyes névmás mögé rejtőzik (*Töredékeink keresztelőjére*), vagy még mélyebben megbúvik egyegy kérdőjel mögött („útra fel!, / így szólt – s kitől jött

vajon? – a parancs”). A két utolsó kötet már csak bibliai metaforákkal és átszellemült töprengéssel jelzi, hogy a versbúcsú, az „üdvözítő ének” nemcsak üdvös földi hatást, hanem mennyei üdvözülést is remél (*Egy üdvözítő ének félmondatai és közbeszúrásai*), s hogy a festő-hasonmás elképzelt utazása a túlvilágot fürkésző végső zárandoklat is (*Simone Martini földi és égi utazása*).

A képekbe öntött ismeretelmélet szintén örökdedik a nyílt teológiától, sőt immár világiasan egyetemes. A kezdetben még erősen spirituális fény a természetbe simul és állandó jelképpé, az emberiség ősi toposzává válik, ellentétpárja, a sötétség is afféle „tárgyi megfelelője” lesz a balsejtelemnek, a szorongásnak, a lélek borújának. Legtöbbit a tűz őriz meg metafizikai természetéből, valós változatát is gyakran ellenpontozza természetfölötti formája („hogya a tűz a láng után tovább tart”; „Ilyen csöndes-szelíd tűz épp csak arra / elég, ha elég, hogy világot adjon, / míg tart ez a haraszt-lét. Csak egy újabb, / egy másik végezhetné el a többbit” és így tovább). Az idő és a mozgás versnyelvi megfogalmazásaiban tökéletesen azonosul a vallásbölcselet és a világi filozófia. A Szent Ágoston szavával kifejezett örök változásban, a „vicissitudiné”-ban ott van a hérakleitoszi „panta rhei” szinonima is, csakúgy, mint Teilhard de Chardin állandó személyiségfejlesztő kívánalmában az indiai Sri Aurobindo Ghose hasonló tézise. A világ és az ember folytonos átalakulása alaptémája Luzinak, a metamorfózis filozófiai fogalmát újra meg újra költői képen bontja ki („örök változással / poraiból újraéled a mindig / éretlen holnap”; „aki vagyok, azzá válok szünetlen” és még sok hasonló). A folytonos változás a Bergson megfogalmazta tagolhatatlan időben, a *tartamban* zajlik, ott, ahol a jelen nem érzékelhető („múlt és jövő köztesébe fogódom”; „két örvény közt, múlt s jövő között jársz”; „az idő, melynek ő fiaként meghódol, / a tartam, melynek ráhagyatkozik sodrára”). A pillanat érzékelhetlenségét fogalmazzák meg a gyakori mozgásparadoxonok is („nézem a sors vesztglő fordulását”; „A szobában / megül a csend, a néma tanu csendje, / a hó, eső és pára tanujáé, / a mozdulatlan átalakulásé”).

A megismerés versmondatokká transzponálása az állításoktól a kérdések és a kételyek felé tart. A második kötettől megszorodnak a kérdőjelek, később a „vagy” kötőszók, a megválaszolhatatlant feszegető költői kérdések és az eldönthetlent méregető ellentétpárok. A kifejezésmód eközben erősen fogalmivá válik, s a két folyamat eredményeképpen a világértelmezés végül a minden és a semmi határvonaláig jut, tautologikus meghatározássá egyszerűsödik: „A lét van. / [...] önnön valójában. / Amilyen, / olyanná alakul. / [...] Amilyen, / olyannak látszik.”

Hermetista korszaka

A „hermetista” stílusmegjelölést a magyar irodalomtörténet-írás a fogalom tágabb jelentésében használja, nehezen megfejthető, áttételes közlésformát jelöl vele, s többnyire e tágabb jelentéssel jellemzi az olasz líra 1910-es évek közepén induló és a második világháborúig tartó korszakát. Az olasz irodalomkritika is gyakran megteszi ezt, ám eközben pontosan megkülönbözteti és leírja a szűkebb értelemben vett hermetizmus harmincas évekbeli, firenzei irányzatát. Mario Luzi ennek a saját poétikát követő, saját közlésnyelvet kidolgozó irányzatnak volt meghatározó alakja.

A firenzei hermetisták – Luzin kívül Quasimodo, Gatto, Bigongiari és a nálunk ismeretlen többiek – a költészetet *keresésként* fogták fel; a világegyetem titokzatos, végtelen, legtöbbjük szerint isteni eredetű igazságát keresték, s ennek legfőbb eszközét az abszolútummal kapcsolatot tartó, homályos jelentésű, szuggesztív erejű, sokértelmű költői szóban látták. Ahhoz, hogy a szó ilyenné válhasson, jelentésében, hangzásában és mondatbeli szerepében is egyedivé, eredetivé kívánták formálni. A főneveket szimbólumokká lényegítették át, névelőjüket elhagyva jelentéstartományukat elvonttá tágították, az elvont főneveket többes számba tették, s ezzel tovább absztrahálták, asszociációkat keltő, talányos vagy többjelentésű szavakat használtak, homályos jelentésátviteleket hoztak létre, gyakran alkalmazták a hangszimbolikát, bizarr jelzős szerkezeteket komponáltak, hogy a jelzővel elváltoztassák a főnév valóság tartalmát.

„Újrahódítani a szót: ez a költő munkája. [...] Hagyományos jeltől a *beszélő* szóig: ez a költői írásmód eszményi útvonala” – vallotta Luzi is, és e mallarméi program alapján, amelyet Rimbaud hasonló gyakorlatából különösen közelinek érzett, s amelyet előtte már Ungaretti is követett, hamarosan maga is a hermetizmus szó-laboratóriuma felé indult. Már a tizennyolc évesen írt *Toccatában* is felsorakoztatta a hermetizmus jellegzetes formajegyeit: mehökkentő névszókapcsolások („porvíz égbolt”, „hamufolyók”), homályos jelentésátvitel („seb”), nominális mondatszerkesztés, elvonatkoztatott helyszín. Valódi hermetista korszakát azonban az *Éjszakai várakozás* versei nyitották meg.

A kötet versszövegei tudatos és következetes munkáról vallanak, amely a titokzatosság – a *beszélő* titokzatosság – eléréséért folyt. A „hagyományos jel” újáteremtésének, a közlő nyelv sejtető nyelvvé alakításának minden lényeges hermetista eszköze felvonul itt. Közöttük is kitüntetett helyet kap a többértelműség. Ennek megteremtésében – különös módon – éppen egy klasszicista stíluselem, az inverzió játszik fontos szerepet. Luzi úgy teszi úttörően új-

ja a fordított szórendet, hogy nagy mértékben, olykor végletesen megnöveli a távolságot a fölcserélt elemek között. Hosszú mondatainak alanyát több sorral is hátraveti, hogy az olvasói gondolat sokáig keresse és várja, s közben öntudatlanul is több lehetőség között csapongjon. A *Bor és okker* című versben ez a feszültségteremtő távolság három sornyi: „És mindegyiktek érződő csapást váj / az ártalmatlanná tett szél fagyába, / fák”; ám egy időskori költeményben, amely megőrizte ezt a hermetista vonást, az alany már csak huszonnégy sor után bukkan fel (*Nyaram, hetvenedik*). Még erősebb az inverzió keltette többértelműség ott, ahol a tárgy, amely az olasz nyelvben jelöletlen, s éppen mondatbeli helye különbözteti meg az alanytól, korábban előjön, s így az olvasó először önkéntelenül alanynak érzékeli. De nemcsak a mondatok alanya kerülhet hátra, megesik az is, hogy a logikai közlés összetartozó két mondata távolodik el messzire egymástól. Ez történik a hermetizmus mintaversének tekinthető *Elefántcsontban*, ahol az első sor közlését a két zárósor, a tizenhetedik és a tizennyolcadik folytatja: „Beszél a napforduló-fája ciprus, / [...] / s a levegőben mint kopár s virággal / betölthetetlen kötömb szólt a hangja”. S mivel a közbülső sorok merőben új közléseket tartalmaznak, itt a várakozás feszültsége helyett a mondattani űr sokkja mozgósítja az olvasói gondolatot: kinek/minek a hangja?, hol lehet a birtokos szerkezetből hiányzó birtokos? Akár Luzi titokteremtő szándékával is összeillőnek tarthatjuk, hogy egyes versmagyarázatok a vers nyelvtanán kívül, rejtett képzetársításokban keresték.

A többértelműség megteremtésének másik jellegzetes eszköze a központosítás. Luzi úgy ritkítja meg verseiben a vesszőket, hogy eközben nem tér el – vagy csak kivételesen tér el – az olasz helyesírás szabályaitól. Az olasz mondatokban nem formai szabályok kívánják meg, hanem a közlés logikai tagolása hívja elő a vesszőt. Luzi nem tesz egyebet, mint hogy nagyon sokszor nem ad gondolati útjelzőt: tapogassa ki a helyes utat maga az olvasó. A fordító itt nehezen lehet hű, a szabálykövető magyar központosítást csak akkor hagyhatja el az eredeti szellemében, hogyha az ott is teljességgel hiányzik (*Nyaram hetvenedik*), vagy ha a magyarhoz hasonló feltűnőséggel marad el, rejtegetve például az inverziót is: „Fénylő város mely tükörbe merülsz le / medreidet most a naponta újra / haló lélek alvilága s fagy-ülte / közserszámát is faladnak kigyújtja”.

Bizarr szókapcsolataival Luzi olyan analógiákat vagy gondolatsorokat állít fel, melyekben a hasonlóság vagy a gondolat két végpontja ugyancsak végletesen – azaz ismét csak titokzatosan – távol áll egymástól. Más szóval ugyanazt a feszültségkeltő távolságot teremti meg velük, amelyet más helyeken az inverzióival. A *Toccata*

már említett példáin kívül hermetista korszakának ilyen társításai a „kopár szemháj”, a „gyötrelmes kertek”, a „hamu- és napfelhő”, a kútmély-fény”, a „félíg kialvó kéz”, a „vörös források”. Olvasóit ezekkel gondolati összekötő utak végigjárására készíti, hogy így jussanak el a szavak „titkáig” (pillák nélküli halott szemháj, fáradtsággal megművelt kertek, hamuszínű felhő és felhőtlen ég, sötétség, kihunyó nap megvilágította kéz, vörös égboltot tükröző forrásvíz). Analógiás típusú távolságot tart nagyon jellemző szinesztéziáival is: „Vörös kiáltás hull alá / a fecskék sűrűjéből”, „már csak a bánat fénye maradt”, „kiáradt egy hang élénk homálya”, „vak áramát a nap, míg újra felkel, / vérünkbe oltja”. Kihagyásaival pedig afféle megszakadó távolságot, azaz betöltendő gondolati űrt: a *Folytonosság* két sorában – „mikor a gazdag égbolt még a házak, / az átfagyott tanúk felett rikoltoz” – az „égbolt” után odaértendő a „madáraraja”, a későbbi *Ahogy te döntesz* cselekménysorába pedig a „jöttére az ember” logikai következtetést kell beillesztenünk: „A hegyi szél az agyagba törést váj, / [...] / földbe vágott kapát, tétlen ekéket / hagy kinn a szántón”. Ezt a sokféle távolságteremtést Luzi azzal tetézi be, hogy olykor a nyelv grammatikai szabályaitól is eltávolodik. Tárgyatlan igéket deformál tárgyassá: „Szél járta lányok futják majd a lármás / keleti utcákat”, határozói vonzatuk nélkül használja őket: „hág fel a csillagszekér”, vagy szelídebb változtatással régies jelentésüket újítja fel: „domb formán szökik az őzbak” (ahol a magyar „szökik” az 'exsulata' értelmű „esulta” megfelelője).

A hermetista Luzi verseinek különösen gazdag a képi és nyelvi világa. A külön-külön is sűrűn jelentkező szóképek gyakran bonyolult képsorokká szövődnek („a gyöngyraktár fölött, nyugalmas / felhő mélyén kedvesem városának / felizzik teljesebbé gyűlt keserve”), s a leíró képek is hasonlóképpen mozgalmassak: áradnak bennük a színek (bor, okker, kék, zöld, vörös, fehér, szürke, mélyfekete), nyüzsgönek az állatok (galamb, holló, őzbak, kanca, paripa, fecské, macska, kígyó), tenyésznek a gyűjtőnéven emlegetett fák, erdők, virágok, bokrok. Okkal nevezhette ezt a képi világot egy kritikus „középkorban látomásgazdag”-nak. A szóképzés is igen változatos. Alapját a köznyelv felső regisztere képezi, amelyben rendszeresen előjönnek kulturális rétegnyelvi elemek: szakszavak (oromdíz), idegenszerűségek (karavella, oriflamme), mitológiai nevek és fogalmak (Vénusz, nimfa, kiméra, Heszperosz), latinizmusok (exsulata–esulta, discurrere–discorrere), olasz költő-elődök lexikai megidézései.

A jelentős formai újítások közepette a versformák hagyományörzők maradnak. A két fő metrum a klasszikus tizenegyes és hetes (endecasillabo és settenario), ritkán vegyül köztük kilences (novenario) vagy sza-

bálytalan sor, s egyelőre alig bukkan fel a később gyakoribbá váló dupla hetes (téves olasz nevén alessandrino). Gyakoriak a rímek és a szabályos strófászerkezetek is, még a sokszáz éves szonettforma is előfordul.

Hangváltás: műfajfelújító szerelmi líra

„Vágy, hogy kilépjek a szubjektivitásból [...] ezt segítette elő ez a szerelmi fellángolás” – mondja visszatekintve Luzi arról a különös szerelmi daloskönyvről, amelyet 1947-ben adott közre, *Gótikus füzet* címmel. Filológiai háttérvallomása elemző értékű, mert a vékonyka kötet egyik különlegessége éppen abban áll, hogy a hermetista keresés folytatódik benne, az abszolútumé után egy világiasabb, ámde továbbra is erősen spirituális keresés: egy elvont *másik*, sőt sokkal inkább egy *szerelimmel szimbolizált másvalami* keresése. A hermetizmus rendkívül tudatos költője érzelmek hatására sem engedte át magát az élmény közvetlenségének, intellektualizálta és költészeti apóptót formált belőle, korábbi poétikájába illő lírai valóságértelmezést. S meglehet, oly korán, hogy már alakuló érzelmeit is a költészet vezette („nem tudom, valódi szerelem volt-e vagy sem”). Mindenesetre szerelem-élménye egy gondosan megtervezett és kidolgozott közlésformában, a mű másik különlegességeként a dolce stil nuovo modernizált stílusában szólal meg.

Az elsődleges minta ehhez Cavalcanti költészete volt, de benne rejlik a dantei *Új élet*, a petrarcai *Daloskönyv* és a montalei *Motetták* öröksége is. A ciklus névtelen, második személyben megszólított nőalakja sokat őriz a dolce stil nuovo lélekke légiesített, jelképpé emelt, eszménnyé magasztosított Hölgyéből. Ahogyan ott – és még Danténál is – a nő összekötő kapocs volt a gyarló földi lét és az égi Jó között, s azonosult az Erény fogalmával, úgy Luzinál is kivételes értékhordozó: ő a kivetített jobbik én, a követendő cél az ágostoni örök változásban („Menni annyi, mint elébed sietni, / élni, mint feléd haladni”). Természetes megjelenítője annak az érzésnek, amely a legerősebb módot kínálja az „én”-nek, hogy kilépjen a szubjektivitásból („A szerelem segít élni, s továbbvisz”). Ám egy újítás folytán elődeinél is spirituálisabb: nem hús-vér lényből elvont eszmény, hanem egy eszmény várt megtestesülése („alakod ma még rejtő ismeretlen, / kit annyiszor kerestem vágyakozva”). Így hát a hozzá intézett szó voltaképpen hangozó monológ, s ha később, a kötethez utólag csatolt versben válaszol is, válasza belső felismerés („más utakon jön el a béke, fénylőbb / és megszenvedettebb utakon ér el, / [...] / A hit benned van, a hit az ember”). Ez az éteri lény a *Gótikus füzet* után is sokszor visszatér majd Luzi verseiben, s az üde, jövődövrő vagy korán elhalt lányok és a

teremtő-gondoskodó anya figurája mellett a Luzi-költészet emblematikus nőalakja lesz. Olykor megidézett emlékként tűnik fel („Te hol vagy?”; „Te mit csinálsz?”), máskor elképzelt beszélgetőtársként („Kérde, mit hozott nékem ez a nappal?”), megint máskor félig valóságos, félig „alakját még rejtő” szerelmesként („Ha, mint ígérted, / eljössz, s a szenvedések / helyét elfoglalod”). S bár esetenként testet is ölthet, mindvégig a metamorfózis törvényén fölül álló lény marad, állandóság a teilhard-i örök átalakulásban („Te tezel, én fokról fokra lettem”).

A cím „gótikus” jelzője a dolce stil nuovo történelmi korára és ég felé törekvő poétikájára utal. A nyitó vers első sora azonnal meg is erősíti ezt a jelképet: a szerelem lángja is magasra lobban, a valóságos és a metafizikai térben egyaránt: „Reád hull vissza ez a fenn égő, sötét láng”. Régi képzet érlelődött itt jelképpé, Luzinak már az előző kötetekben is visszatérő kifejezése volt a „föl-emelkedni”, „szállni” ige és a „fölnyúló” jelző („párálló erdők rengetegéből / hosszan vonulnak fölnyúlt városokba / a folyók”; „nyúlt alakokkal bontottatok hajatokat”).

Ebben a kötetben kezd formálódni Luzi talán legsajátabb jelképe, a tűz. Régi toposzként jelenik meg: láng mint szerelem lángja, tűz mint élet tüze („a nem szűnő lét / égő tüze, mely maga szítja lángját”), hogy később mindinkább metafizikai tartalommal teljen meg, s a *Las animas* című versben kiteljesítse teljes jelentésvilágát.

Újítás után felújítás: a hermetista Luzi formai újító láza lecsillapodott, a *Gótikus füzet* versei a klasszikus nyelv emelkedett stílusában és a klasszikus verselés századok óta fülbe-lélekbe ivódott formanyelvén szólnak.

A hangváltás másik iránya: közlő nyelv klasszikus versformákkal

A világháború után kibontakozó neorealizmust Luzi távolinak érezte alkatától, ám egy másféle, a hermetizmusától immár eltérő irodalom–valóság kapcsolatra erősen vágyott (vö: „Vágy, hogy kilépjek a szubjektivitásból”), s alighanem ennek mintáját kereste már 1945-ös rövid, de igen elmélyült tanulmányában is (*A pokol és a limbus*). A tanulmányban az olasz irodalom dantei, illetve petrarcai jellegét vizsgálva úgy ítélte meg, hogy az olasz költészet a petrarcai hatás nyomán alapvetően spirituális természetű maradt, messzire szakadt Dante valóságközeli, materiálisan pontos látásmódjától és képi világától. Az érzékelhető rokonszenv, mellyel tanulmányíróként ez utóbbiról szól, és még inkább a sok-sok Dante-utalás, melyet következő pályaszakaszának verseibe foglal, egyértelműen arra vall, hogy a keresett mintát éppen a dantei realizmusban találta meg.

Az új pályaszakasz kötet- és cikluscímei – *Az igaz becsülete (Onore del vero)*, *Ahol igazi az élet (Nel giusto della vita)*, *Ahol munkál a világ (Nell'opera del mondo)* – híven jelzik, hogy a költő-én immár a tevékeny élet mindennapjaiban jár. A valós helyszínek már nem alakulnak át elvont képi világgá (*Lombard város; Küimé*), s nem is korlátozódnak gondolatindító funkcióra (*Leánytemető*), földrajzi tájakká válnak („e szikkadt földön, melyet a szögnél / alig többet érő eke kapargál”), vagy az emberi együttélés terepei lesznek („megbolydulnak a szikkadt konyhakertek, / utcákon hallik a macskák nyögése, / csapódik a lengő zsalu”). Megjelennek és megszaporodnak bennük a tárgyak. Ezek nemcsak a környezethez tartozhatnak, hanem események, történések hiteles kellékei is lehetnek (kocsmái pad, kandalló, zsalu, köpeny, viharkabát), sőt mindennapi munkaeszközök is (kapa, eke, kas, korszó, padlófényesítő kefe, törőrongy). Életképek tárulnak elébünk („Számol, / s márványra ír a kocsmáros: csü-törtök, / a kocsmárosné a tűznél sűrögve / lesi az ajtót, jön-e már a vendég”), munkafolyamatokat követhetünk végig („Gondoskodón, de nem sietve / helyezik ki a kast, a korszót, / aggatják a szőlőt”; „vázát tölt, vízbe teszi a virágot, / a hosszú szárazakat eligazítja, / a száraz levelet letépi, / a csírát szabaddá teszi esőnek”), vagy éppen véres összetűzés tanúi lehetünk („Elrohannak / páran; egy-két lövés, egy-két üvöltés / hallik”).

A valóságos világ megjelenítéséhez Luzi a hermetizmusnál sokkal közvetlenebb nyelvi közlésformát dolgozott ki. A sokféleképpen elvonatkoztatott jelentéseket visszaterelte a szótári jelentések felé, az analógiás kifejezésmódtól az alapvetően fogalmi kifejezésmódhoz tért meg. Új nyelvének legkézenfekvőbb eszköze a megújított szókincs. Tárgyjelölő főnevei nemcsak konkrétak, hanem aprólékosan szabatosak is (csuklyás köpeny, szöges bakancs, szerpentinút, dűne, völgytorok, venyige, lótalp láb), a korábban csak gyűjtőnévvel emlegetett fák egyedi nevet kapnak (lilaakác), a jelkép-szél meteorológiai változataiban jelenik meg (hegyi szél, síkföldi szél). Mindamellert olykor a régi szóképfőnevek is felbukkannak (kő mint a kandalló metonimikus neve, hamukarima, a tenger papirosa). A mondattani eszközök közül legszembeötlőbb a századelő olasz költészetének jól bevált formáló stílmája, az ismétlés. Megegyik, hogy szabálytalan verstani sort képezve, önismétlésként, mintegy a szavát kereső embert imitálva jelenik meg a versben („Egy ilyen éjjelen történt, / ilyen éjjelen történt, hogy a lelkem, / [...]).” Vagy bővítménnyel, ugyancsak az élő beszédet idézve, de már szabályos sorban („Egy nap, egy falura szakadt dühödő nap”). Az önismétlés azonban a gondolatot is megerősítheti („Itt, itt, ahol árnyat érlelünk életünkkel, / [...] / itt kell, nem másutt fénynek gyűlnia”; „Véges-

végig kavargott a sok ember / és a nagy por. A nagy por”), főként akkor, ha bölcselmet, afféle görög dráma-gnómát hoz ismét elő, már a feledés tíz soros távolából („Ami jön, e küszködésből jöhet csak”). De hathat a fohász litániaszerű visszatéréseként is („Adj békét, örök békét nekik, [...] / [...] halálnak add a halált, semmi másnak, / ne legyen benne harc, ne legyen élet. / Békét, örök békét adj nekik, enyhet”). Szintén a próza, de már nem a beszélt nyelvi, hanem a szónoki próza felé mutat a parallelizmusként előforduló ismétlés („Idő, mely szenved és gyötör, / idő, mely / fényes örvényben egyszerre virágot / s kegyetlen látomásokat hoz”; „A szerelem segít élni, s továbbvisz, / a szerelem megszüntet és elindít”). Az egyszerű felsorolás is szónoki rendbe, retorikai körmondatba rendeződhet („Maholnap negyven év sodrát: szorongást, / rosszkedvet, egy-egy futó örömet, [...] / [...] sok üres kívárást, / [...] évek hirtelen szűnt / szokásait: ezt kell megértenem most”). A retorikai körmondat pedig a klasszikus latin minták sokszorososan tagolt, terjedelmes vátozatainak hosszát is elérheti: az *És a farkas* „és” kezdetű bővített mellékmondatai hatszor sorakoznak fel, amíg előbukkan a versszöveg főmondata. S rövidebb formában megismétlődik ez a poliszindetonos szerkesztés a „mint” kötőszóval is („Üzötten, mint nélkülözők, szegények, / s éppúgy, mint az, ki gyöngeségből / vagy áradó szívvel a többiekhez / szalad, mert nem tud meglenni enélkül, / vagy mint ki nem leli nyugalját, / bátorságot meríték”). Retorikai elem a választ nem váró, vagy éppen felkiáltásként ható kérdés is („Te mit vársz odakintről?”; „Miben bizakodsz, mit remélsz, barátom?”; „Milyen fáradt vizek mossák a lanyha partot, / milyen szürke hullámok a cölöpsort. / [...] / Mily kósza esőkön, mily fényeken hajózol”).

A cselekvéssorok olykor mégiscsak elemelkednek a valóság síkjától. S nemcsak azért, mert itt-ott továbbra is analógiák kísérik („A külvilág kicsiny darabja, / melyet érzékek lőrés-ablakából, / az elme kémlelőiből belátni”), hanem azért is, mert a gépiesen végzett mozdulatok maguk is jelképpé, az üresség jelképévé válnak („Egy asszony / kenyeret tördel a kicsiknek, őrzi / a tüzet, a nap gazdagon telik vagy / lehangolón, idegen jön, továbbmegy”), miképpen a természet monoton történései is jelkép erejűek („Aminek lennie kell még, az itt van, / a folyó folyik, változnak a tájak, / jégeső hull, eláll; kutyák csaholnak, / a hold alászáll”). S ha ez a hiány-monotónia egy egész versen végigvonul, az események már nemcsak önmagukat, hanem a mögöttük megbúvó és másutt néven nevezett szorongást is jelentik, „tárgyi megfelelővé”, modern allegóriává válnak (*A kocsmá*). Másképpen szólva: a lét fájdalma a tárgyi világ asszociatív erejével szólal meg bennük. Végősoron tehát a közlő nyelvvel is a mallarméi elv érvényesül: „nem a dolgot, hanem a dolog keltette hatást festeni”.

A teljes fordulat: prózaversek

A magmában című vékonyka kötet, amely 1963-as első kiadásában mindössze tizenegy versből állt, s később is csak újabb héttel bővült, Luzi a lehető legmeszszebbre távolodott hermetista korszakától: a szabad versnél is lazább szövetű prózavers műfajjal jelentkezett. Hogy a modell továbbra is Dante volt, azt immár a versek állandó szerkezete is mutatja: a valóság legmélyén, a földi lét magmájában járó költő-én párbeszédet folytat az itteni halandókkal.

A versműfaj határát jócskán feszegető beszélgetések a modellhez illően etikai töltésűek; harcról, szerelemről, házasságról, emberi kapcsolatokról szólnak, s konfliktusokkal vannak tele. A modern kor mélyébe leszáll Luzi azonban nem vitázik, és nem ítélkezik. Versbeli Mario-önmaga sohasem az igazság külső szószólója, nem egy dantei erkölcsi világrend követője, sokkal inkább benti, szenvedő fél. Leginkább őt éri a vádak – kortársak történelmi, személyes vádjai, vagy az önvád kivetítései –, s válasza irodalmi: a leírás, az érzékeltetés, a sejtetés eszközeivel jelzi, hogy a vád igaztalan-e avagy helyénvaló.

Ez a magma-világ azonban nagyon is földfelszíni, térségei minden eddiginél valóságosabbak és materiálisabbak, lakói minden eddiginél köznapibbak. A párbeszéd „bőrpác csatornaárok” partján, „töltés átázott földjén” vagy éppenséggel „presszóban” zajlanak; a szereplők sokszor naturálsan nyers vonásokkal vagy egyenesen torzítva tűnnek föl előttünk: az egyiknek „petyhüdt, bágyatag szeme” van, a másik „távollátó pillantással” néz, a harmadik „csákján rugózva” ácsorog. Az élővilág az előzőeknél is aprólékosabban néven van nevezve („a kontyvirágot, az árok nyálkát cseppentő, kövér vadnövényét”), jelentéktelen tárgyak is megjelennek, hogy szerepet kapjanak a jellemzésben („gumijukat rágják és bámulnak, rám vagy a semmibe”), s belép az időbeli valóságelem is: a történelem.

A szerkesztésmód prózai műre vallóan epikus. A versek avagy kis poémák legfőbb építőkövei a párbeszéd túl a cselekmény, a jellemzés, a helyszínrajz, a narrátori kísérőszöveg, az elbeszélői időkezelés. A költő-én narrátorrá válik, s az elemző próza elbeszélői magatartását veszi fel („észreveszem, hogy”, „méricskélem a keveset, mit mondtam”). A vers formanyelvéből csak néhány eszköz maradt. Olykor megismétlődik a jellegzetes, nyitó lírai kép („A fagyos köd befüstöli a bőrpác csatornaárkát”), viszonylagos gyakorisággal visszatér az analógiás közlés-mód („sziklák közt rojtozó tenger”; „az utca kőlapról kőlapra felizzik”), a párbeszédekben is előfordulnak metaforák („Nem perzselődöttél a harc tüzeiben, mint mi, / amikor fellángolt”; „elméd óramutatóit [...] / egy örök jelen-

hez igazítod”), s a szöveg sem tagolatlan prózaszöveg: szó- és mondathangsúlyok ütemszerű egységekre osztják.

A prózaversek időszaka az 1971-es, *Láthatatlan alapokon* című kötet három hosszú, ám töredékes szerkesztésű poémájával zárul.

Az utolsó forma: dikciós gondolatvers

A prózaverskorszak vissza-visszatérő szóképei arra vallanak, hogy ez a versnyelv nem annyira az analógiás közlés-mód ellenében, mint inkább a klasszikus prozódia és a klasszikus mondattani stíluseszközök elhagyására született. *A metafora igájában* című későbbi ars poetica is azt igazolja, hogy a szóképek elhagyásának költői igénye később merült fel, akkor, amikor Luzi számára már a versben is a tisztán fogalmi, „álarc nélküli” nyelv volt a cél („Fölösleges / ez a nyelvtan. / [...] / az életet önmagán belül kell keresni”). Pályaképének eddigi vizsgálata azt mutatta, hogy amint megismerésvágya az abszolútumtól egyre inkább a tapasztalati világ felé fordult, verseinek világa is egyre anyagszerűbbé vált. Természetes tehát a végeredmény: amint erősödött benne a tárgyi világgal szembeni szimbiózis-érzés, úgy vált mind szükségesebbé a legközvetlenebb nyelvi kapcsolat is. Márpedig a metafora – mint a tézisvershez fűzött, későbbi magyarázatában írta – „már-már elvont helyzetbe állítja a dolgot: nem a mienk többé, nem tartozik hozzánk, nem felel meg valaminek, amit tulajdonképpen akarunk”. Túllépett hát a prózavers műfaján is, és egy máshogyan fogalmi nyelvezetű, tagoltabb prozodiájú versműfajt kísérletezett ki, amelyet leginkább dikciós gondolatversnek nevezhetünk.

Ennek kidolgozása már poétikai meghirdetése előtt elkezdődött. *A vita tüzeiben* című kötet már kísérleti műhelye volt annak a rövid, töredékes, naplóbejegyzésszerű verses közlésformának, amely azután a *Töredékeink keresztelőjére* című kötetben tovább finomodott és uralkodóvá vált, s végül meg is maradt a költői pálya végéig. A naplójelleg eleinte inkább a közvetlen történések versgondolatáá érlelt regisztrálásában mutatkozott meg (*Szégyenteljesen kiszenved a köztársaság; Teljes és hiányával határos itt a hatalom*), később – és poétikailag is kidolgozottabban – az elvont töprengések hasonlóan friss megfogalmazásában (*Visszavonják árnyékukat a dolgok; Auctor*). A töprengés azonban érezhetően hosszsan tartóbb is lehet, s ilyenkor a verseredmény is teljesebb kompozíciójú, és nemcsak kezdősorával emlegethető, hanem címet is kap (*Fecske lét; Pisztráng a vízben*).

Kiforrott, végső változatában ez a versnyelv erősen tagolt, szaggatott versmondatokból épül fel. Luzi, aki egyik cikluscímének tanúsága szerint ekkoriban „a természet

kódját” próbálta megfejteni, úgy találta, hogy a természet szava a csend és a csendben meg-megnyilatkozó teremtfői üzenet („Nem mindig hallgat, időnként / felbuzog az ige”), az emberi szó tehát a csend szavával váltakozik, következképp a költő akkor jár el a természet kódja szerint, ha beszédébe – versnyelvébe – a csendet is beépíti („visszaszállt a szó, vissza a szó csendje, / létének világos és rettentő / egyszerűségébe”). Ezt a meg-megtörő csend–szó beszéd folyamatot képezheti le új versmondattainak erős tagolása és a hézagosan tördelt sorok írásképe. Ugyanakkor hű tükre a gondolkodás szaggatott folyamatának is. A költői naplójegyzet nem marad meg egytömb töredékversnek, még tovább töredezik, egymás után felöltő gondolatok alkotják még kisebb töredékeit. A gondolatok sűrűbb ritmusa és a gyakori csend-szünetek azután együttesen megteremtik a prózaverssorok szaporább ütemelosztását, kisebb egységeken alapuló dikcióját.

Az erős gondolatiság intellektuális stílusesszözökre támaszkodik. Latin és görög szavak, szófordulatok tűnnek fel („Perficiunt: / jobbitgatják a szívet”; „omega vagy alfa felé tartva”). Ezekből olykor sajátos szóképzések születnek („rálép a lógia útjára, / bebarangolja a gráfiát”). Gazdag szinonimasorból olyan ritka szóra esik a választás, amely hangzásában erősen örzi latin eredetét („firmamento”: a magyar változatban firmamentum). Újabb kori és más nyelvből vett kölcsönszavak is bekerülnek a szövegekbe („equipe” – a magyarban „stáb” –; szatrapa-világ). Megisméltódnak a retorikai paralleliz-

musok („Tud is, meg nem is a pizstráng. / Tud is meg nem is a folyó”), olykor az ellentét stílmájával kiegészítve („Szállj magasra szó, növekedj a mélybe”). És minden eddiginél jobban elszaporodnak a költői kérdések. A bölcséleti hipotézisek is ekként fogalmazódnak meg („Dolog és lelke?, vagy a dolog és a magam szenvedése?”), s a csend-és-szó vers szinonimája is a „tétova kérdés” lehet („Vagy talán minden a tudáson belül van, / tudás minden, / még a nem-tudás is: / e tétova kérdésé, / mely megtöri a csendet, avagy felfogja énekét”). Luzi szerint „az élet végtelen kérdezés, [...] olyasmi, ami jelentősen túlmutat a megállapítások varázsán”. Különös módon a hosszú idő után visszatérő rím is a gondolatiság stílusesszöke lesz: jelentésmegerősítő funkcióban, erősen kihangzó formákban csendül fel („avagy perc állította / kelepce / rejlik a függönyön túl, melyet észre se venni, / üregek félhomálya – vagy semmi”).

Az végső számvetést készítő idős Luzi megvalósított még egy utolsó újítást. Naplójegyzet-verseit történetmondóvá igazította át, s a gondolatvers műfaját megtartva lazán összefüggő, hosszú poémát komponált. A *Simone Martini földi és égi utazása* összegzés, elmélkedés az emberi létről és a művészetről, s utolsó megfogalmazása annak a megannyiszor képbe öntött gondolatnak, hogy a megismerés útja kétirányú, két végpontja azonos: kezdet avagy vég.

Szénási Ferenc

MARIO LUZI

És a farkas

*Mikor recseg a jég, és
riadt állatok bámulják a sarki táblán
a széthullt tengereket, jéghegyek futását,*

*és szigony döfte cápák verdeső tusái
tombolnak-csillapulnak, és a nemzés
mohó vágásával pusztulásba tartó
lazac fölúszik a sziklás folyókon,*

*és a farkas,
élte minden kinyját cipelve,
s atyáit, kölykeiét is,
e nagy kavargással szívében*

*nekiindul a hegynek, s újra érzi,
hogy öreg lába füрге, és az ősi
szelek vándorutat, zsákmányt, szerelmet
zengő hívószava készen találja,*

*te, nem-sajátom élet,
éjből és káoszól öröklött
fájdalom,
egyszer csak magadra eszmélsz a mélyben,
s szorítva vívsz-vergődsz a súly alatt.*

*Élek, ahogyan élhet az, ki híven
szolgál, mert nincs más választása. Minden,
a sötét állatlét öröke is, mely
bennünk szűköl, szentté lehet. Kevés kell,
az a kevés úgy vág, akár a szablya.*

Az élethez

Barátaim, egy bárka vár ránk, és ringatózik
a fényben, ahol az ég meghajtja hátát,
s leér a tengerre;
bódult teremtmények röpködnek fel-le,
Isten remény-melegű orcájára vágynak,
meghittség után kutatva
minden titkos távolságot bejárnak,
és sírnak; mi itt vagyunk a földön,
de egyszer fölszállhatunk majd, s akkor
gyöngye rostjainkkal az Úr keblére hajlunk,
mint illatos utcák falairól a rózsza
a gyermekre, ha kéri szót se szólva.

Barátaim, a bárkából a világot jól
belátni, s benne rendületlenül
haladó igazságát, egy torkolatoktól
forrásokig futó mély sóhajt;
az átlátszó szemű Szűzanya a haldoklókat
lassan leszállva bevarja, évekig rakódnak
nedves orcájára az élet hordalékai,
a kínok, a titkos vágyak.
A lányok az elszürkült ablakoknál állnak,
s hegyekre vetett pillantásaikkal
vég nélkül lesik-várják a jövőndőt.
A szobákban forrása-nincs anyai hang szól,
nem-mélyen, nem-sóhajtón,
a föld csendjével váltakozva:
szép, s mintha minden belőle született volna.

Bor és okker

A szenvedély-csillag kifényesedve
mozdul, s a gyöngyraktár fölött, nyugalmas
felhő mélyén kedvesem városának
felizzik teljesebbé gyúlt keserve.

És mindegyiktek érződő csapást váj
az ártalmatlanná tett szél fagyába,
fák, kik által régmúlt históriáknak
meghitt csöndjében kedves volt a márvány.

Az ég új mosolyra gyúl, ám a sápadt
mezőkön már a mindörökkön-özvegy
borítja be a sírokat, s a fenti
sikon, hol megreked a hold, vadászat

kürtjele szól. S ti fenséges, ti zsenge
élet-hordozói! Páráitoknak
éjmelegében meginog a szél is,
s a régvolt, hunyt Göncöl után eredve

próbál magára lelni. S láthatatlan
mezőkön, patakok pompája mentén
szédült paripák nyargalásznak, és a
hullámokban a felhőket szagolják.

Toccata

Ím április, a porvíz
égbolt egyhangúsága,
az ablakon a gyékény,
a nád nem-moccanása,
könnyű szélrezenés, seb,
idegen jelei a létezésnek,
a kapumélyeinkben,
halvány hamufolyókban,
boltívek alatt kongó lépteidben.

Elefántcsont

Beszél a napforduló-fája ciprus,
sötétén, domb formán szökik az őzbak,
sörényükről vörös forrásvizekben
a csókokat tisztogatják a kancák.
Nagy, párálló erdők rengetegéből
hosszan vonulnak fölnyúlt városokba
a folyók; álmukban gyöngéd vitorlás
hajók szállingóznak Olimpiába.
Szél járta lányok futják majd a lármás
keleti utcákat, s a sós piacról
kacagva nézegetik a világot.
De én miből merítsek életet most,
mikor a remegő szerelem elhalt?
A láthatárt fölsértették a rózsák,
az égen tétovázó városok
álltak, gyötrelmes kertekkel behintve,
és a levegőben kopár, virággal
boríthatatlan kötömb volt a hangja.

Év

Gondoskodón, de nem sietve
helyezik ki a kast, a korsót,
aggatják a szőlőt. A többi rejtély,
a többit elzárta, zárja e sűrű
égbolt, melyen a fény borszínbe dermed,
s a pintyek kiáltása is fagyos már.

Itt, e csöndes és egyszerű
munkálkodásban átvillan s fölizzik,
mi nem enyém és mégis elveszítem.
Múlt és jövő idő együtt lebeg...
Én, így vagy úgy, ide vetődtem, éve
nincs időktől megyek, megállok, égek;
aki vagyok, azzá válok szünetlen,
s e kihalt fényben találok nyugalmat.

Diana-jel, ébresztő

A kósza szél meg-megcsillan a síkság
párái közt; a hegy, mint rég, nevetget
földerülve; a vízről enyhe pír száll
a magasba; ki üzenhetne szebbet?

Ébredni kell, vár ránk egy tiszta élet,
a tükrökben mosoly jár-kelet suhanva,
a tárt ablakok üvegén didergés,
egy régi hang fülünket megzavarja.

S te idefutsz, ellentmondasz sietve,
vígán a halálnak. S amint egy otthon
kítáruul, boldogan özönlének be
a színek, kiárad, hogy szétoszoljon,

a homály. Derűs képek bomlanak ki,
vak áramát a nap, míg újra felkel,
vérünkbe oltja, friss szellők ragadnak
magukkal: élni, és elmúlni egyszer.

Leánytemető

Voltatok;
 a szóltan erdők széles mellüket
 rétnék, napnak kitarják:
 itt játszottatok, ezen a kaszálón.
 S a lenti falvak ünnepi harangja
 most is hegy-völgyön át szól,
 mint mikor emberöröm gyűlt szavától
 ablak mögötti, volt-nincs arcokra.
 De kopár szemhéját s kiméra-karját
 ki vonja, emeli, nevét ha hallja,
 az elcsendesült utcákon magasra,
 mint rég, mikor a hold égi hajakra
 firenzei rózsaillatot öntött?
 S a szerelem?, és az erkélyek este?;
 a kart, melyet a kertre
 leszálló mélyfekete fénynek enged
 át a nap, ott, ahonnét
 a falu sápadtan, titkon terül szét,
 ki csókolja-szorítja meg? Kietlen
 szél kel a messzi úrból,
 s rólatok szól a tetőknek, ti holtak.

A kocsmá

Nyesi a hegyeket az ősz, a szélben
 a zsírfogta, öreg kövek zenélnek,
 a tűzhely rőzsefüstje gomolyogva
 terjeng a házak és egértanyák közt.
 A kocsmablak mögött üldögélek,
 tünékeny névvel alig megjelölt lény,
 és nézelődöm. Folydogál a nappal,
 odúkat apránként betölti. Számol,
 s márványra ír a kocsmáros: csütörtök,
 a kocsmárosné a tűznél sűrögve
 lesi az ajtót, jön-e már a vendég.

A kúszó fényre figyelek, a szélre;
 várom, hogy benyit végre egy halandó,
 bekukkant vagy letelepszik a padra.

De én vagyok: ember-voltom, hitem van,
 földi időm a végső
 létezőktől alkudhat még szerelmet,
 a nappal étellel zsúfoltan itt jár
 körös-körül, miközben árnyaitok
 tengere szomorúan és igéző
 valóságával hallgat lábaimnál.
 Az est bágyad a dombokon, az égbolt
 velem húzza meg világai végét,
 hogy meddő pillantásaim idézzék
 a figyelő csillag-emberiséget;
 a hegyi paplakokban
 kihunynak a cellák, a nap, a rétek;
 odébb a végtelen sík
 elhamvadt lángjaitokra telepszik,
 halott lánykák; átlépnek rajtatok
 korok és asszonyok, mint parttalan szél,
 ha tengerről tengerre száll, s utólér
 egy-egy hullámot; s itt, közöttetek,
 belém nyilall magasztos, pusztá létem.

Vadorzó fordulhat meg itt, aligha
 járhat más ezen a sivár vidéken,
 ahol időnként megvillan a vadnyúl;
 vagy egy vándoráros vetődhet erre,
 néha, mikor a környékbeli falvak
 piacára, vásárnapjára indul.
 Mást hiába váránk. Aki betéved,
 hírt hoz és hírt vár, csillapítja éhét,
 az orkánban továbbmegy, messze tűnik.

Ami marad: kés, villa koccanása;
 a lombok felé s még messzebbre nézek,
 arra, ahol csak birkák vetnek árnyat,
 múlt és jövő köztesébe fogódom,
 ahogy kell, vagy viselhető a szívnek.

Las animas*

Tűz mindenütt, csöndes-szelíd tűz a bozótban,
tűz a házfalakon, melyekre fölcsap
egy gyöngye árny, de nem tud megtapadni,
tűz odébb, a domb hamukarimáján,
cérnaszál-csíkokban kúszik föl és le,
tűzgolyócskák a fákon, a lugasban.

Itt, nem korán s nem is megkésve, jókor,
midőn a vidám és szomorú völgyben
végig kihuny a tűz, kihuny az élet,
visszanézek halottaim sorára,
és a rendet most hosszabbnak találom,
áganként rezdül, míg leér a törzsig.

Adj békét, örök békét nekik, óvd meg
őket e hamu- és lángforgatagtól,
amely elfojtva megsűrűsödik sok
völgytorokban, és ösvényekre árad,
bizonytalanul terjeng és elillan;
halálnak add a halált, semmi másnak,
ne legyen benne harc, ne legyen élet.
Békét, örök békét adj nekik, enyhét.

Jókívánság

Szobáról szobára, a kergetőző
reggellel nyomában dalol az asszony,
s ahogy csak bírja-győzi,
fényesíti a padlót,
keni viasszal. Föláll, s teli hangja,
új asszonyé, ki szül majd,
s gondot visel a házra,
kefecsattogatással,
rongycsúszással vegyülve
végigjárja a méhkest, és bezengi
a levegőt tavasszal.

Most, hogy minden erkélyen minden asszony
rítust végezve áldoz
termékenységnek és halálnak,

Arrébb, ahol a pusztítás erősebb,
szántanak, dézsákat tolnak a kúthoz,
a nyugodtabbra forduló időkben
szót váltanak. A kertben, egy sarokban,
a kölyökkutya elnyúlik, szunyókál.

Ilyen csöndes-szelíd tűz épp csak arra
elég, ha elég, hogy világot adjon,
míg tart ez a haraszt-lét. Csak egy újabb,
egy másik végezhetné el a többit
és a többet: gyűjthetná föl a cserjét,
s formálhatná romlatlan, tiszta fénné.

Örök nyugalmat: élőnek halottól,
lánggal halottnak-élőnek. Hevítsd fel:
az est leszállt, az est terjed, kihúzza
pókháló-sugarait a hegyek közt,
a szem mindjárt kevés lesz, csak a hőség
vagy a homály segít eligazodni.

* Jorge Guilléntől azt hallottam, hogy Spanyolországban így hívják a
halottak napját. (A szerző jegyzete.)

vázát tölt, vízbe teszi a virágot,
a hosszú száracat eligazítja,
a száraz levelet letépi,
a csírákat szabaddá teszi esőnek
és langyos napsütésnek,
feleim, izmos ifjak
és mulékony idősök,
szavam, fohászom ez: kísérje áldás
e létet, s azt is, ki kulcsolt kezekkel
imát mond, vagy szemét lesütve hallgat,
mintha itéletére várna.
Áldás legyen velünk itt,
hol igazi az élet,
s hol munkál a világ. Úgy legyen.

Szénási Ferenc fordításai

A Pier Paolo Vergerio Olasz–Magyar Kulturális Egyesület

(Duino Aurisina, Friuli Venezia Giulia tartomány, Olaszország)

A Trieszt közelében fekvő Duino Aurisina-ban 2003. szeptember 5-én alapított egyesület az isztriai születésű idősebb Pier Paolo Vergerio nevét vette fel. Pier Paolo Vergerio (1370–1444), humanista, pedagógus, jogtudós a konstanzi zsinat után Luxemburgi Zsigmond szolgálatába lépett, és véglegesen Budára költözött. Magyarországon folytatott irodalmi munkásságával jelentős mértékben hatott a magyar humanizmusra.

Az egyesületet két történész, Gizella Nemeth Papo és Adriano Papo alapította, akik számos tanulmányt és több könyvet publikáltak a magyar–olasz történelmi és kulturális kapcsolatokról. (2001-ben a *Storia e cultura dell'Ungheria* – Magyarország története és kultúrája – című kötetük elnyerte a „Premio Internazionale di Saggistica Salvatore Valitutti” első díját.)

Az egyesület célja, hogy konferenciák, szakmai és baráti találkozók, koncertek, kiállítások szervezésével, periodikák, könyvek kiadásával és együttműködve más, hasonló célú társaságokkal erősítse a két nemzet kapcsolatait és közös hagyományait. Hatvanöt tagja között több jeles tudós és közéleti személyiség van, pl.: Hubay Miklós, Szénási Ferenc, Amedeo Di Francesco, Arnaldo Dante Marianacci, Federigo Argentieri, Andrea Csillaghy, Pál József, Szörényi László, Csorba László, stb. Rendezvényei közül kiemelkedik az a 2004 januárjában a velencei és a magyar reneszánszról tartott konferencia, amelynek a budapesti Olasz Kultúrintézet adott otthont. Ugyanebben az évben Magyarország Európai Unióba történő belépése alkalmából az Udinei Egyetemmel közösen megrendezte Udinében az *Aquileiától a Baltikumig az új Európa országain*

keresztül című tanácskozást, amelyen többek között részt vett Hubay Miklós, Bessenyei József, Amedeo Di Francesco, Giuseppe Trebbi, Fulvio Senardi, Edda Serra, Ioan-Aurel Pop. A következő évek sikeres programjai közül érdemes megemlíteni Bibó István *A magyar függetlenség történelmi problematikája* (Marsilio Editore, Venezia; fordította és szerkesztette F. Argentieri és S. Bottoni) című könyvének bemutatóját, valamint azt *A latin nyelvű humanizmus Magyarországon* című tudományos ülésszakot, amelynek társszervezői a trevisói Cassamarca Alapítvány, az MTA Irodalomtudományi Intézete és a budapesti Olasz Kultúrintézet volt, s amelyen többek mellett Szörényi László, Havas László, Köpeczi Béla, Ritoókné Szalay Ágnes és Pajorin Klára tartott előadást). *A Mazzini és a mazzinianizmus közép-európai történelmi háttérrel és a József Attila száz éve* című tanácskozásokra a Trieszti Állami Könyvtárban, valamint a szombathelyi Muzsika Házában került sor. E tanácskozások társszervezői az Istituto per la storia del Risorgimento italiano, illetve a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola voltak.

Az *Egy vereség diadala* címmel a Trieszti Állami Könyvtárban 2006-ban megrendezett 1956-os konferencia előadói között ott volt Federigo Argentieri, Francesco Leoncini, J. Nagy László, Alessandro Rosselli, Francesco Guida, Kabdebó Tamás és Stefano Bottoni. Szócs Gézát az egyesület San Marcóban az Antico Caffèban fogadta. A magyar forradalom európai visszhangjáról és a kontinens szellemi életére gyakorolt hatásáról Duinóban és Triesztben is volt egy-egy kerekasztal-beszélgetés. Bugninsben (Pordenone) és Torinóban 2006-ban, Triesztben, Aurisina-ban, Goriziában pedig 2007-

ben fotókiállításokkal emlékeztek a magyar 56-ra. 2006 októberében sikeres volt az a trieszti kiállítás is, amelyen budapesti képző- és iparművészek mutatták be ötvösműveiket (körülbelül kilencven darabot).

Az idén *A törökök, a Habsburgok és az Adria* címmel rendezett konferenciát az egyesület Triesztben, az Állami Könyvtárban (többek között Franco Cardini, Maria Pia Pedani, Bianca Valota, Italo Costante Fortino, Puskás István, Teke Zsuzsa, Kristjan Knez, Szvoboda Dománszky Gabriella részvételével), de megemlékezett az olasz egység hősről, Giuseppe Garibaldiról, valamint a kétszáz éve született Batthyány Lajosról, Magyarország első alkotmányos miniszterelnökéről is. Triesztben, a Caffè Tommaseóban Tomaso Kemény *Erdély aranypora* című poémáját hallgathatta meg a közönség.

A Vergerio Egyesület évkönyve a *Quaderni Vergeriani. A Civiltà della Mitteleuropa* (Közép-Európa kultúrája) című sorozat dokumentumokat és tanulmányokat, elsősorban az egyesület által szervezett konferenciák írott anyagait adja közre, hasonlóan az *Italia–Ungheria. Studi e documenti* (Itália–Magyarország. Tanulmányok és dokumentumok) című, az Edizioni della Laguna (Gorizia) kiadó sorozatához. Mindkettőt Gizella Nemeth és Adriano Papo szerkeszti.

Az Egyesület 2008-as tervei között két konferencia szerepel: egy trieszti (*Mátyás király és Itália: történelmi és kulturális kapcsolatok*) és egy szegedi (*Itália és Magyarország a korvini humanizmus háttérében*).

A rádióban és a televízióban is rendszeresen szereplő egyesület jelentős könyvgyűjteménnyel járult hozzá a Trieszti Állami Könyvtár olasz–magyar állományának létesítéséhez.

A HunCro, a horvátországi magyarok kiadója

Az egyetlen horvátországi magyar lap- és könyvkiadó, a HunCro 1997-ben alakult meg a horvát kormány kisebbségi hivatalának ösztönzésére. Az eszéki kiadót azóta is ez a hivatal tartja fenn, de ma-

Segota Márta

Csúzai anekdoták és életképek

Hercegszöllősi Kánonok

Öt évszázad öröksége négy nyelven

gyarországi pályázatokon (pl. Szülőföld Alap) elnyert összegeknek is köszönhető folyamatos működése.

A HunCro gondozásában eddig tíz könyv látott napvilágot. Közülük a legtöbb e kis nemzet rész szellemi és tárgyi hagyatékával, településeinek történetével és földrajzi neveivel, múltjának nevezetes eseményeivel foglalkozik. A kiadónak néhány magyarra átültetett, a horvátországi magyar általános iskolai tanulóknak készült tankönyvet is sikerült megjelentetnie. Baranyai Júlia *Vízbe vesző nyomokon (Fejezetek a Dráva-szög történetéből)* című

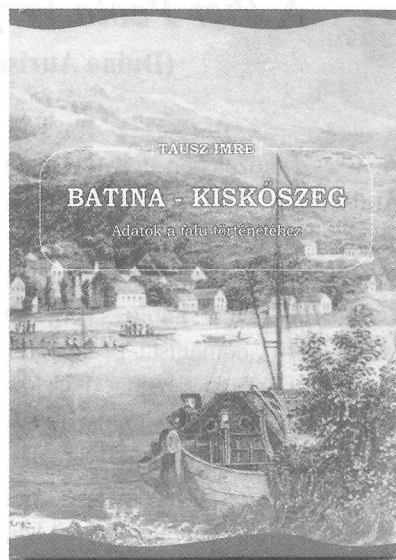
munkája az újvidéki Fórum Könyvkiadóval kialakított együttműködés eredményeként jelenhetett meg 2004-ben újra.

Az *Új Magyar Képes Újság* című hetilap (képes magazin) ugyancsak a HunCro kiadónak köszönhetően kerül az olvasókhoz. A lap a horvátországi magyarság életének kulturális esemé-

nyeiről, rendezvényeiről tudósít, és rendszeresen foglalkozik a nemzeti jogokkal kapcsolatos kérdésekkel, valamint a többségében mezőgazdaságból élő magyar népesség gondjaival, a helyi vállalkozói nehézségeivel, a horvátországi magyar lét mindennapjaival.

A *Horvátországi Magyarság* című folyóirat szépirodalom mellett a horvátországi magyarság által lakott területek múltjával és jelenével, a magyar és a horvát történelem érintkezési pontjaival kapcsolatos írásokat, tudományos igényű dolgozatokat közöl, és bepillantást nyújt a Kárpát-medence más magyar régióiban élő nemzetársak életébe.

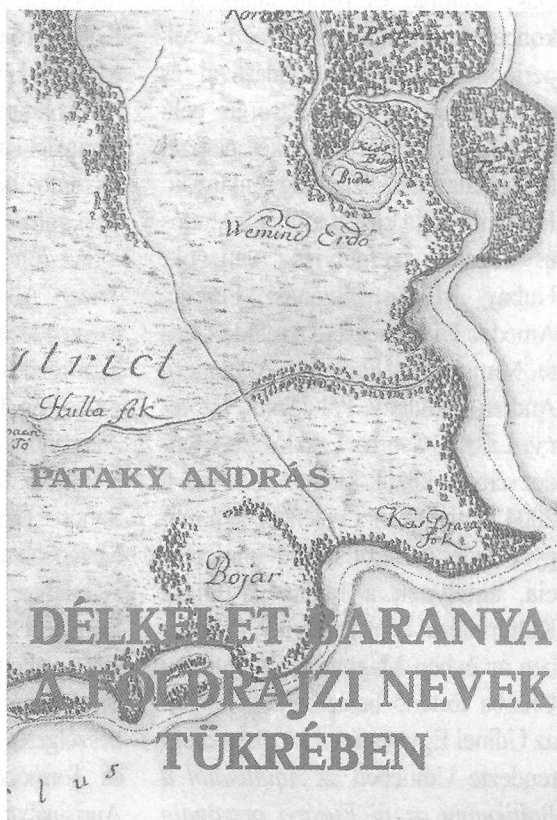
A kiadónál hatan dolgoznak munkaviszonyban: hárman a

szerkesztőségben, egy munkatárs a titkári (adminisztrációs) feladatokat látja el, ketten pedig a HunCro keretein belül működő tévétúdiót működtetik.

A HunCro kiadó igazgatója Pasza Árpád, ügyvezető igazgatója és a hetilap főszerkesztője Kriják Krisztina. A *Horvátországi Magyarságot* Andócsi János szerkeszti.

www.huncro.hr

LYDIA SCHEUERMANN HODAK

Kígyóbőrnyakék*Részlet*

Egy vastag öreg akácfa tövében találtak alkalmas helyet, közvetlenül a kukoricagóré meg a pajta mögött. László gondosan viaszos vászonba bugyolálta a hegedűt, majd a batyuval az ölében az egyik fagyökrére telepedett hallgatagon. Az alkony még ritkásan ereszkedett, s ha nincs az a talaj menti ködfátyol, olybá tűnhetnék, még messze az este. A góré, a pajta, a lakóház azonban lassacskán homályba burkolózott.

Eszti néni sebtében egy csomag fényképet dugott a hegedű mellé a batyuba, és szótlanul maga is, megállt a fánál. Marko ismerte az egész történetet, mármint hogy valamikor régen, a háború után, ők ketten éppen ez alatt az akácfa alatt találkoztak, csakúgy, mint az öregapjuk, meg az öreganyjuk. Eszter, most anélkül, hogy a fához támaszkodott volna, görnyedten, megapadva, csak állt ott, mint vetési varjú a szélben, aztán a tenyerével hátrasímítva ősz haját a kendő alatt és egyet húzva a fejkendő két csücskén, bocsánatkérő hangon megszólalt:

– Van, aki Zepter-edényeket, vagy iratokat meg pénzt ásott el. Az én Lászlóm a hegedűjét menti. A hegedűt meg a fényképeket. Hát, talán így a legjobb.

Ott állt még egy darabig némán, s mivel a többiek is elszótlanodtak, befordult a kamrába, hogy egy kis hulladékot kaparjon össze a tüzelőfa utolsó forgácsaiból. Enni kék valamit, egy kis meleget, kanalasat, mert az éjszaka hűvös, a föld hideg, és mindenki elfáradt már. De hát rendes fa sincs többé, legalábbis nem lehet hozzájutni, zsörtölődött így egymagában, horvátmagyar keveréknyelven. Hamarosan eltűnt a pajta mélyén, ahonnan kiszáratva egypár bizonytalan fejsze-csapás, reccsenések és az ilyenkor megszokott más neszek hallatszottak.

Marko letette fegyverét a mezsgyére, s megragadta az irtókapát. Már napok óta reggeli fagyok jártak, a föld csontkeményre fagyott. Nappal felengedett valamelyest, estefelé azonban jeges kérget fogott újra. Az apósának igaza volt: kapa, ásólapát nem, itt egyedül az irtókapa segít. A fagyos felszín alatt néhány centiméternyire puhább földréteg mutatkozott, az a réteg, amely napközben fölenged, éjszaka pedig megfagy. Egy arasznyival mélyebben aztán kemény, tömör, fekete hantba vágott újból a szerszám.

Ásás közben az irtókapa vastag gyökeret ért, szét-hasította, s az akácnak, a nedves földnek meg a rotha-

dó avarnak ez az alig-alig érezhető fanyarkás illatkeveréke gyermekkorára, Boszniára emlékeztette Markót. A Száva mellékén, Visoviban ilyen fekete a termőföld. A legnagyobb parcella végében pedig: forrás. S amikor tavasszal eljött a kukoricakapálás ideje, márpedig mindig kapált valaki, mert harmadában művelték a földet, napáldozatkor a kapáslányok a forrásnál mostak lábat nótaszóval. Igaza van László bácsinak, haza kell mennünk a falunkba. Mindenki menjen haza a falujába.

Miközben hol az irtókapát, hol meg az ásólapátot forgatva kitartóan dolgozott, a kamra felől már nem hallatszott hang. A talaj menti köd lassan megritkult, elfoszlott, a látóhatár alján pedig felkelt s mind magasabba hágott a derült éjszakai égbolton a fényes holdvilág.

Amikor egy szusszanásnyi időre felegyenesedett, Marko megpillantotta Eszti nénit, amint egy nyaláb fával ott áll a kamra előtt, s tétovázva forgolódik. Nézi, merre lépjen, nehogy besározza a cipőjét, ámbar pusztá megszokásból vigyázott, hiszen sár borított mindent, senki sem tudta többé, hol végződik az utca, s hol kezdődik az óvóhely, és már réges-rég nem rúgták le a lábbelit a tornácon. Kétségeskedett mégis. Marko a munkája fölé hajolt, folytatta az árkolást.

Ezután váratlanul, szinte egyetlen szempillantás alatt játszódott le minden: Eszti anyó fojtottan felsikoltott, magyarul szólt, röviden, zaklatottan. Marko mindössze két szót értett belőle, azt, hogy Lászlót hívta, meg a sokszor hallott Istenem, Istenemet, s akkor a nyaláb száraz fatörmelék zizegve szóródott szét a földön. Marko ösztönösen a fegyvere után vetette magát, közben László bácsit is magával rántotta. Alighogy földet értek, lövés dördült. Egyetlenegy. Utána csend.

Marko fölemelte fejét a földhányásról. Eszti néni még a kamra félárnyékában állt, akkor lassan, tévetegeen mindkét kezét a mellkasához emelte, hirtelen előre görnyedt, úgy, mintha a fáskamra falánál, annak árnyékában keresne menedéket, de megtántorodva a földre rogyott.

– Istenem, Istenem – vélte hallani Marko, vagy amit hallott, halálhördülés volt? László bácsi feje a mellére bukott, arcát a frissen kiásott földbe fúrta.

A pajta homályából szakállas alak óvakodott elő. Fürkésző pillantásokat vetett a ház irányába, lábbal arrább hengerítette a halott öregasszonyt, lehajolt, majd sorra kikutatta a zsebeit. Mivel, kétségkívül az ellenkező oldalról, a szomszédos udvar felől jött, és – feltehetően – a ledöntött kerítésen lépett át, Marko arra a következtetésre jutott, a betolakodó nem vette észre őket. Körülnézett, megkísérelte elérni a gép-

karabélyt. Kúszás közben László bácsi az ásólapát nyelével amúgy istenesen oldalba bökte, s a ház irán-nyába mutatott.

A szénapajta széles bejáratában, az eresz félárnyékában hirtelen fölegyenesedett, és szegény Eszti néni fölé magasodott a puskás ember sötét alakja. A küszöbön, a háta mögött lévő lámpás fénykörében Krsto állt. Kiszaladt a dörrenésre, hunyorgott, a szeme még nem szokott hozzá az esthomályhoz; egyébként hajadonfőtt volt, fekete haja borzasan meredezett, mintha álmából pattant volna föl. A puskát a jobb kezében tartotta ugyan, de a közepe táján fogta, tehát azonnal nem tudta volna használni, a baljával a szemét árnyékolva bámult a sötétbe.

A csetnik ekkor már észrevette. Behúzódtott az árnyékba, ott lapult csendben várva, megjelenik-e még valaki. A pillanat örökkévalóságnak tetszett. Sehol senki, sebezhetően és tehetetlenül csupán Krsto állt az ajtónyílásban.

A támadó vérszemet kapott, s fegyverrel a kézben megindult Krsto felé. Tárt karokkal, mint a jó házigazda, amikor ajtót nyit a kedves vendégnek.

Hatalmas, bikaerős ember volt, olyan könnyedén fogta a fegyvert, mint egy játékszert. Amikor kilépett a félhomályból, a gyér holdfényben megcsillant vágott csövű puskája. Akár egy rossz vadnyugati film szereplője, szétvetett lábbal kacszózott, majd hatalmas hahotában tört ki. Úgy tíz méterre lehetett Krstótól,

megállt, elégedetten körbepillantott, majd tele szájjal harsogta:

– Na, mi van, te usztasa! Te álkatoná! Horvátország kéne, ugye? – Gyakorlott mozdulattal a tarkójára billentette a prémkucsmát, picit megemelintette a puskacsövet, aztán nyájaskodó hangon folytatta:

– No és mondd, kisöcsém, hogy képzelitek ti azt a „szép hazátokat”? – Krárogott egyet, s hegyesen kikö-pött. Még közelebb lépett Krstóhoz, az egyik lábával kilépett, a másikkal lecövekelt, és kéjes örömmel lőál-lásba helyezkedett. Várt egy kicsit, élvezte a pillana-tot. Hanyag nyugalommal kigombolta a vastag kato-naköpenyt, majd alig észrevehetően feljebb emelve a fegyvert lassan megindult Krsto felé. Miközben félol-dalasan közelített, a köpeny elnyílt. A sorozat abban a szempillantásban steppelte végig a testét a kabát széle mentén a nyakától az alhas tájékáig. A csetnik megle-petten hőkölt vissza, megtántorodott, tátogott, mint a szárazra vetett hal, majd amikor a száján kibuggyant a vér, hétrét görnyedt, és ferdén Krsto lábához zuhant. Vére a fagyos földre freccsent, szaga láthatatlan pára-ként terjengett a levegőben. Krsto elejtette a fegyvert, és az ajtófélfá mellett öklendezett.

Marko közelített a leeresztett gépkarabéllyal.

– Már itt vannak a házunk küszöbén – mondta. – Csakhogy be nem léptek.

Borbély János fordítása

Lydia Scheuermann Hodak író. A Vrbe-
k névű szlavóniai pusztán nőtt fel, közgazda-
sági egyetemet végzett, dolgozott informa-
tikusként, középiskolai tanárként, ma né-
met fordító és bírósági tolmács. Eszéken él.
Több drámát, forgatókönyvet, regényt írt.
Mária a festőállvány előtt (Slike Marijine)

című monodramáját többek között német, spanyol, angol és francia nyelvre fordították le. A most közölt részletet néme-tül is megjelent *Kígyóbőrnyakék I-II. (Zmija oko vrata I-II.)* című regényéből választottuk. Az író „a pusztán nevelkedett emberek kikökkenthetetlen nyugalmával és megfellebezhetetlen logikájával beszél egy értelmetlen há-ború borzalmairól...” – írja Csordás Mihály a regény előszá-vában.

Zvonimir Mrkonjić (1938, Split)
költő, esszéista és műfordító, napja-
ink horvát költészetének egyik meg-
határozó alakja. Egyetemi tanulmá-
nyait Zágrábban végezte. Első ver-
seskötete 1962-ben látott napvilágot.
Lírai munkássága mellett jelentősek
irodalmi esszéi és tanulmányai.
Nagyszabású válogatást készített a
francia költészetből, 2004-ben pedig
a XX. század horvát költőiből jelen-

tetett meg antológiát. Számos díjjal ismerték el hazájában iro-dalmi teljesítményét. Néhány irodalmi antológiában magya-rul is olvashatók a versei. 2004-ben Bethlen Gábor díjat vehe-tett át Budapesten.

ZVONIMIR MRKONJIC

A szonett kibomlása

*De arról, hogy horvát hazánkon harapás van,
nem a sarló- és nem a félholdforma fogsor
jutott eszembe most, s nem is a harci dobszó,
mit nekem a bukás-dicsőség tölgyfaága.*

*Csak arra gondolok, hogy magunk marcangoljuk
csipasznyivá, de nincs ki kintről megsegítsen,
kötözködik velünk az ördög és az Isten,
a nyár hevében is régről maradt hó hull.*

*Nem érdekel ma itt semmilyen gondolat már.
Papírlapom mintjén koromló én a semmi,
s a semmi mondatát leírni hogy akarnám.*

*Mi érthetetlen, azt nem magyarázza senki
az önemésztő tűz költői kép-salakján.
A versnek is ilyen pórén kell megszületni.*

Ó, azok a hetvenes évek, poétika

*Nincs kitérés,
szembetalálkoztok
és már húsz lépésről foghegyről odakiáltja:
hé, te ott, a jóédesanyád,
te, te,
állj csak meg ott, de rögtön, vagy átírom személyleírásodat,
mit játszod az eszed, ordít rólad, kicsoda vagy,
ne tégy úgy, mintha észre sem vettél volna engem,
csak ne hordd fenn annyira az orrod, jól ismerjük egymást,
azt hiszed, terajta kívül nincs más,
hová úgy, mintha úznének,
próbálj meg egyszer emberként viselkedni,
ha szólnak hozzád, legalább illendően figyelj oda,
mire vársz, csinálj már valamit,
ha embermód nem megy,
rúgj hát legalább úgy istenesen valagba,
nézd öregem, adj már egy cigit,
egyszer majd füledbe súgom,
nekik miket mondtam rólad.*

Kovács István fordításai

ZELNIK JÓZSEF
Hajósok az Adrián

Volt, egyszer, hol nem volt, volt az Adriai Festők Társasága, de nem jöhetett volna létre, ha előtte már nem lett volna a magyar adriai hajósok hosszú sora, ha nem lettek volna olyan vakmerő Adria-szerelmesek, akik kisebb-nagyobb sajkákön kísértették az Adria bórás tengerét, s a mindezek felett örökös Mindenhatót. Olyanok, mint Andrassy Géza, a „Sportgróf”, akinek a hajója, a „Taormina” ugyanúgy, mint az írófejedelem Herczeg Ferenc Hajnal nevű hajója Southamptonban épült. Ez a 46 tonnás, 23 méteres hajó rendkívül tengerálló volt, állítólag végül pilóthajó lett belőle a New-York-i kikötőben. Legalábbis így véli Leidenfroszt Gyula, akit a kék Adria, a szép hajók és a tengerfestők nagy híveként kellene a mai napig ismernünk és éltetnünk, ha az elmúlt fél évszázadban nem ájultunk volna oda a vasfüggönyös öreg ördög ülepe alá, oda, a közösségnek hazudott ember alatti ügyekbe. Biedermann Rezső bárónak például egész kis flottillája volt a tengeren, ő maga alapító tagja volt a császári és királyi jacht-rajnak, az úgynevezett K.u.K. Yachtgeschwadernek. A „Red Eagle”, a legnagyobb hajója 1888-ban Leithben épült, 203 tonnás volt, a hossza pedig 45,66 méter, ami igazán lenyűgöző méret, de nem ez volt az igazi meglepetés, hanem a kapitány neve, akit úgy hívtak, hogy Giurkovich Giacinti, és biztosan úgy nézett ki, mint a Pizskos Fredre, a kapitányra hasonlító Gyurkovics Tibor.

Különben a Taormina, az Andrassy gróf hajója majdnem megváltoztatta a magyar történelmet, ugyanis a pulai kikötőben egy esti vitorlásverseny alkalmával összeütközött, és átszágulott a Bravo nevű hajón, ami el is süllyedt. Nehezen tudták a hullámokból kimenteni Horthy Miklós sorhajóhadnagyot. De az is csak egy paraszthajszálon (egyestés korzói kalandon) múlt, hogy Fiumében megszületett Csermanek János, aki később a mi Kádárunk lett, vagy inkább a szovjeteké. Ha lenne magyar Plutarkhosz, micsoda párhuzamos életrajzot tudna írni erről a két emberről és a magyar sors lehetőségeiről és lehetetlenségeiről. Vajon milyen burkolt indulatok nem engedik, milyen elfedett célok akadályozzák meg ma is, hogy pontos és a magyar kérdés lényegét feltáró gondolatokkal közelítsük meg akár ennek a két embernek az életét? Talán Kis János, a filozófus utalt rá valahol, hogy Magyarországon nem a zsidó kérdés a lényeges, hanem a magyar kérdés. Látom közben a történészek felháborodott arcát – már ha ők olvasnak ilyen csicska belletrisztikát –, amint mondják: milyen nevetséges gondolatok ezek, hiszen a tudomány már nagyjából-egészből feltárta ezeket az életműveket, ezeket a korokat.

Ám amikor egy budapesti nemzetközi kulturális értekezleten egy hirtelen gondolattól vezérelve nyilvánosan, levezető elnökként megköszöntem az ott lévő portugál nagykövetnek, hogy befogadták Horthy Miklós kormányzót, abból másnap a Népszabadságban címdoldali hír lett. A tanácskozáson jelen lévő magas rangú állami hivatalnok el is határolódott. Még jobban meglepődött, mikor elmondtam neki, hogy az orosz népnek is szeretném valahogy megköszönni, hogy kénytelen volt befogadni Rákosit, és vélhetőleg emiatt Gorkij városa lélekszenyvezett területté vált, olyan hosszantartóan fertőzötté, amihez képest a stroncium lebomlása gyerekidő. Bizony igaz, végig (végig?) kellene gondolni, mi az a magyar kérdés. Például miért lehet megbocsátani Ferenc Józsefnek, és miért nem Kádárnak az események után ugyanannyi idővel? Csak azért, mert az előző saját jogon volt gyilkos? Vagy mert annyi még a titok? Vagy a tizenkilencedik század csacska szabadművés titkai eltörpülnek a huszadik század százfedelű okkult titkai mögött? Így vált az információrobbanás az atomrobbanásnál veszélyesebb hazugság- és titokfelhalmozódássá. Amikor az egyik televíziós műsorban megkérdezték Huszár Tibort, van-e még egyáltalán titok a Kádár-jelenség környékén, azt válaszolta: kilencven százaléka még titok. Ugyanúgy, mint annak az elmúlt armageddonos huszadik századnak is – főleg a lényegnek – kilencven százaléka titok.

Csoda-e, ha az ember a múlt lelkiileg könnyebben művelhető tájaira menekül, még akkor is, ha ott is talál bizarr dolgokat. Például így tett az a tengerfestő Edvi Illés Aladár, aki fiatalon végigjárta a bujdosó kurucok nyomait Bulgáriában és Törökországban, megfestve Mikes Kelemen leveleinek színhelyeit, Zágont, Vidint, Gallipolit, Rodostót, és ő illusztrálta a talán legszebb magyar könyvvé Malonyai *A magyar nép művészetét*. Ez az ember büszke volt arra, hogy Ferenc József tulajdonában van az ő *Segesvári oratorony* című képe. Segesvár. Petőfi vajon hol forog a sírjában, amikor ezt „hallja”? És Ferenc József? Vagy neki a cári Ohranába beépült zseniális mesterkéme jelentette, hogy ki a C27-es fogoly ott távol, Szibériában...

A rendkívüli műveltségű, hét nyelven olvasó Edvi Illés Aladár finom lírai kedéllyel megalkotott tenger-festményei azért engem mindig provokálnak, a legjobb értelemben. Például arra, hogy abba kellene hagyni a művészet protagonistáinak áhítatos, valójában sznob dicsőítését. Már csak azért is, mert nemcsak a titok halmozódott fel leginkább a művészetben. Annyi zavaros, hamis kánon nem volt az egész művészettörténetben, mint az elmúlt században. Persze most el kellene kezdenem sorolni, ha lennék oly bátor vagy botor. Na, mindegy; egy már nagyon rég a begyemben van, barátságosan fenékbe rúgom, feledve most, hogy ki vagyok én ehhez. Például Picasso-gólem. Nála zavarosabb szélhámos tehetség nem volt a művészettörténetben.

Egy olyan tehetség, mint ő, hogy merészelte ezt a Guernicát, ezt a rossz festészeti publicisztikát megkreatálni (kell ide ez a csúnya szó)? Mindenért felment a téma?

Vissza a szent együgyűekhez, vissza a tájképhez, vissza Mendlik Oszkár tengerszerelmes totális realizmusában is misztikus hullám-hús festészetéhez. De hogyan alakíthatjuk ki azt a szépségszerelmes nyelvet és gondolati tartalmat, amely nem rántható le a modernizmus-konzervativizmus vita zavaros szellemi posványába? Egyik oldal sem használhatja alibi nyelvként saját üressége vagy saját unalma védelmére.

A két világháború között Márait is elvarázsolta az adriai tengerszerelme: *Számomra a tenger, Fiume és Abbázia között, még mindig a „magyar tenger”, akkor is, ha tudom, hogy a történelem időközben odaadta az olaszoknak a Szentkorona Gyöngyét. De más a szárazföld és más a tenger. Ez az öböl mélykék vizével az én külön, szerény irredentám. Az egész világból ez az öböl az a hely, ahol a magyarnak közvetlen köze volt a tengerhez. Visszajárok ide, örülök, ha valamelyik fiumei őslakó magyarul felel kérdéseimre...*

Tehát a két háború között már örülni kellett annak, hogy valaki a Quarnero-öböl partján magyarul beszél. Hát még mi hogy örültünk, amikor Bakarban, a régi Buccariban (a római Valcerában), a Frangepán-vár alatti téren egy öreg paszulyhámozó anyóka, hallva magyar beszédünket, magyarul köszönt és elmesélte, hogy ő még akkor született itt, mikor a magyar is természetes beszéd volt.

De milyen nyelven beszélt egymással IV. Béla és Veglia ura, a Frangepán, mikor itt bujdosott a magyar király, a fiatal, büszke nagy király, akinek jelenlétében a kormányzótanácsban nem ülhetek le a magyar urak. Utálták is ezért, és a muhi csata előestéjén azt kívánták, hogy nem ártana, ha a mongolok ennek a rátarti királynak az orrára koppintának. Na, ez sikerült, majdnem belepusztult az ország, és a király is majdnem fogságba került. Több mint valószínű, hogy ez meg is történt volna, ha a templomosok nem menekítik árkon-bokron és bújtatják el ide, az adriai szigetekre, valamint Pósa, a gyermekkori barát meg nem szerzezi a tökéletes rejtőzést, elhitetve, hogy Trau környékén bujkál a király. A magyar történetírás máig is ezt hiszi. Szegény dalmátoknak azért nem volt alkalmuk feladni, mert nem is volt ott. Ráadásul a királynő gyermeket várt, és a rovásírásos krónika szerint 1242. január 18-án Veglia szigetén szülte meg az egyik legcsodálatosabb magyar szentet, a későbbi Szent Margitot.

Ismét itt vagyunk, Veglián és a Cres, Cerso szigeti Beliben, ahol a népi mondákban tudatosult, hogy itt bujdosott a magyar királya, aki ellenállt, aki nem kötött szövetséget a mongolokkal, pedig ha megteszi, az biztos, hogy Európa is és a világ is másképp nézne ki.

A tenger itt alattam háborog, olyan most, mint egy konzervatív történész, csak azt az agyontaposott ösvényt szereti, és hözöng, ha valami mást hall. Mindegy, számunkra elképzelhetetlen egy másik Európa, és akármennyit ártott is nekünk ez a vén boszorkány, szinte többet, mint az összes országoknak együttvéve – azért nem csüng szerelmetesebb kulturális vágyakkal egy nép sem egy elképzelt, legszebb kulturális becseit éltető Európán, mint mi. Talán nem is érzik olyan mélyen most mások, mitől beteg Európa-öreganyánk. Gazdasági válságról beszélnek, legfeljebb szellem-történetiről, de arról, hogy milyen titkok lappanganak a totális identitásválság mélyén, arról keveset. A szellemileg szélhámós világnak meg csak provokációkra van felületes szellemi készítése. Krisztus-pletykákat bütyköl éretlen kamaszos indulatokkal, úgy, hogy nem meri Krisztus-hűséggel megemelni annak az edénynek a fedelét, amelyben a páli zsidó-keresztény szinkretizmus egyre hangosabban zübbög. Persze ehhez Clairvaux-i Szent Bernát templomosokat ihlető szellemi bátorsága kellene, vagy a valódi rózsakeresztesek tiszta Heliopolisz/On vallása. Vagy egy törekeny kis szent leánygyermek, Margit Nagyboldogasszony-hite. Talán az még a mi borókás lelkünket is megemelné, meg gondolataink szárnyalását Ízisztől Nagyboldogasszonyig.

A Frangepánok rejtett mohos várától, rejtett szülőhelyétől, ahol Szent Margit született, néhány kilométerre, Krk kazamatáiban ott árválkodik és évezredek át világít az Ízisz-szentély oltára, mint nyitott Tóra tekerics őrzi a Szíriusz két fázisát, örök mementóként a föld embereinek, hogy honnan jöttek a csillagokból, és hogy merre kell menniük. Európa tizenkét csillagból álló koszorúja, ahogy a Szűz tizenkét csillagára, ahogy Istar/Astarte tizenkét csillagára mutat, akár új világgépet is teremthet: a régít, amely még egyszerre tudta engesztelni az eget és a földet. A mi időnk verandáján már ott ül az újraeljövendő Krisztus.

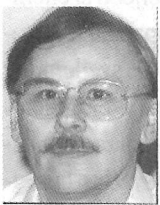
Na, engem is megfertőzött a kisMacsek, úgy látszik, macskavész van. Mielőtt végképp megbolondulnánk, meg kellene vizsgálni, milyen a macskák vére... Milyen a macskák vére hagymával kisütve...

Vagy gyertek velem inkább a tengerre, vissza, a szigetre. Gentis cunabula nostri, a mi fajunk szent bölcsője Kréta, mondja Vergilius. Igen, mieink a boldog szigetek Krétától (magyarul Kerétától) Vegliáig, Atlantisztól a Nyulak szigetéig. Innen folytatódik majd a nagy csavargás az Adrián és a hetedhét tengereken térben és T.É.R.-ben, időben és időtlenül a szellem-történetben, abban a pillanatban, amikor már tisztán érezzük és egyben apadhatatlan vágyakozással szomjúhozzuk a múlt ízeit, de még nem váltunk múlttá. Amikor még élünk, de már a távolról jól hallhatóan mormolja a tenger vagy a Nagy Pán, vagy a tenger asszonya, maga a Tengerek Csillaga, Mária: szomjas vagy, légy tengerré...

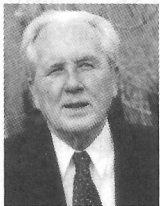
Bene Zoltán (1973, Kecskemét): író. A Szege-di Tudományegyetemen végzett művelődésszervezés-média, majd könyvtár szakon. 2006-tól az Algyői Faluház, Könyvtár és Tájház vezetője. 2002

óta publikál irodalmi folyóiratokban. Szegeden él. 2006-ban Fehér Klára-díjjal jutalmazták. Legutóbbi kötete: *Ásatás* (novellák, 2006).

Bertha Zoltán (1955, Szentes) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsey- (1996),

Tamási Áron- (2003) és József Attila-díjas (2003). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötetei: *Erdélyiség és modernség* (2006), *Sorsjelző* (2006).

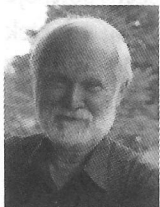
Czigány György (1931, Budapest) költő. Legutóbbi könyvei: *Hála – 101 vers; Ahol mindörökkre nyár van* – portrékötet Czigány Györgyről; „Kalitkám is madár” – *Czigány György költésze-*

te – Németh István Péter esszékötetete. Fontosabb kitüntetései: József Attila-díj, Pulitzer életmű-díj, Prima primissima díj.

D. Molnár István irodalom- és művelődéstörténész, műfordító. A Debreceni Egyetem Lengyel Nyelv és Irodalom Tanszékének alapító professzora, az MTA doktora. 1988–91 között a varsói

Magyar Kulturális Intézet igazgatója. Legutóbbi kötetei: *The Hungarians in Modern Polish Literature 1919–1989* (2003); *Lengyel tollal a magyar Októberről* (antológia, vál., bev., műfordítások, életrajzi jegyzetek) (2006).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, műfordító, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. A *Gyermekkor tündöklete* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játék-

film készült az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójára. Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. Legutóbbi kötete: *Az idő torkában* (vál. versek, 2007); *A lengyel légió lexikona, 1848–1849 (Az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzai)* (2007).

Makkai Ádám (1935, Budapest) költő, nyelvészprofesszor. 1956-tól az Amerikai Egyesült Államokban él. A Forum Linguisticum folyóirat megalapítója. 1996-ban látott napvilágot a magyar költészetből válogatott és fordított antológiája. Legutóbbi kötete: *Úristen! Engedj meghalni!* (versek, 2002).

logatott és fordított antológiája. Legutóbbi kötete: *Úristen! Engedj meghalni!* (versek, 2002).

Márkus Béla (1945, Bükkaranyos) irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem Modern Magyar Irodalom Tanszékén docens; József Attila-díjas. Debrecenben él. Legutóbbi kötete: *Tények és képzetek* (tanulmányok, 2005).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtíkára.

József Attila-díjas (1993). Legutóbbi kötete: *Holdének - és más versek gyerekeknek* (2007).

Papp István Géza (1950, Kecskemét) irodalomtörténész, kritikus. 1975-ben végzett a szege-di egyetem magyar-angol szakán, 1979-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1975 óta

ennek az egyetemnek az oktatója, 1999–2001 között a Bukaresti Állami Egyetem vendégtanára. Tanulmányait a XX. századi magyar irodalomról (Ady életműve) és az igazságügyi retorika témakörben írja. Az idén megjelenő kötete: *Ady Endre vonzásában* (2007).

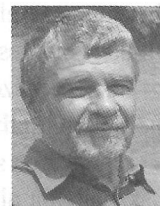
Rózsássy Barbara (1979, Budapest) költő. 2004-ben végzett művelődésszervező szakon, jelenleg a Debreceni Egyetem néprajz szakán, illetve a Pázmány Péter Katolikus Egyetem olasz szakán tanul. Verseskötetek: *A suttogással telt szoba* (1998.) *Barlangnyi álom* (1999). Gérecz Attila-díj 1998.

kötetek: *A suttogással telt szoba* (1998.) *Barlangnyi álom* (1999). Gérecz Attila-díj 1998.

Szabó Tibor (1976, Gyula): író. A Szege-di Tanárképző Főiskola magyartanári és könyvtárosi szakán végzett. Eleken él, az irodalmi tevékenység mellett az

Eleki Városi Könyvtár igazgatója. Az *Irodalmi Jelen* kritikusa, a *Bárka* szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A lányos apák puskája* (novellák, 2007).

Szénási Ferenc (1946, Újpest) irodalomtörténész, műfordító. Nyugdíjas, a Szege-di Egyetemen tanított, Budapesten él. Italianista. Könyvei: *Italo Calvino* (1994), *A huszadik századi olasz*

irodalom. Történet, szerzők, művek (2004). Magyarra fordította Ungaretti, Quasimodo, Palazzeschi és mások verseit, Calvino, Collodi, Sciascia és mások prózai műveit. A *Leonardo könyvek* kétnyelvű sorozat és egyéb kiadványok szerkesztője.

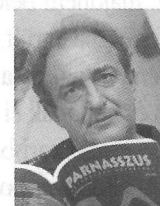
Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író. 1989–96 között a Stádium Fialat Írók Körének tagja, 2000 óta a Magyar Napló szerkesztője. 2006 óta a Könyves Szövetség elnöke.

Gérecz Attila- (1995) és Édes Anyanyelvünk-díjas (2004). Az idén József Attila-díjjal tüntették ki. Legutóbbi kötete: *A másik apa* (versek, 2005).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. 1977–1997 között a Kortárs munkatársa. 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. Budapesten él. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003).

Gérecz Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003).

Turczi István (1957, Tata) költő, író, műfordító. A Parnasszus költészeti folyóirat főszerkesztője. 2005-től a Magyar P.E.N. Club alelnöke. 2006-ban József Attila-díjjal tüntették ki. Legutóbbi kötete: *Áthálások* (versek, 2007).

Legutóbbi kötete: *Áthálások* (versek, 2007).

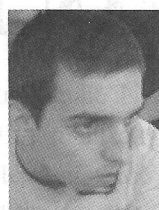
Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának tanulója, régi magyarországi irodalommal foglalkozik, a Magyar Nemzet munkatársa. *Ki*

írta? Irodalmi névlexikon címmel jelent meg kötete.

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékű társai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vaszy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékű társai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Veres Máté (1985, Nyíregyháza) költő, az Eötvös József Collegium és az Erasmus Kollégium hallgatója. A diákköltők sárvári országos találkozásán 2003-ban és 2004-ben arany oklevelet kapott. Versei és fordításai a Holmi, a

Kortárs, a Parnasszus, a Helikon, a Nagyvilág és a 2000 lapjain jelentek meg.

Zelnik József (1949, Gyula) etnográfus, író, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, az Ökotáj című periodika főszerkesztője. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Tesztámen, Leonardó Evangéliuma* (2003), *A zöld ember* (2003), *Tengerkönyv* (2006).

Szerkesztőbizottságunk tagja, Kő Pál kapta idén az európai képzőművészeti elismerést, az M. S. mester-díjat. A budapesti értelmiségiek által létrehozott, immár hetedik alkalommal odaítélt kitüntetését a pesti Ybl-palotában, szeptember 28-án Mihály Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész, a díjat megtestesítő bronz kispasztika alkotója nyújtotta át. A díj M. S. mester 1506-ban festett, *Mária látogatása Erzsébetnél*

című műve alapján készült. A díjazott művész életművét Rieger Tibor M. S. mester-díjas szobrász méltatta, kiemelve: Kő Pál szobrai a szeretet és az empátia jellemzi.

A nagykarolyi Deák Endre vehette át az idén az európai zenei díjat: a Tinódi-lantot. Az ötvenöt éves lantművész ismert alakja a belső-magyarországi régizenei fesztiváloknak is, a Partiumban és Erdélyben pedig diszkriminációt elszenvedve gazdagította a magyar művelődést. Október 20-án adták át a zenei elismerést a pesti Nagy Ignác utcai unitárius templóban. A kobzot Hubay Miklós drámaíró nyújtotta át a kitüntetettnek.

A Pápai Páriz Egészségnevelési Országos Egyesület hálásan mond köszönetet mindazoknak, akik adójuk 1 %-val tevékenységét támogatták. A felajánlott összeget, 71 603 Ft-ot az egyesület egészségnevelési tevékenységre fordította.

Szerkesztőségünk 500 Ft-os áron, korlátozott számban visszavásárolja az alábbi Magyar Napló számokat:

1995. december	5 db
1996. március	2 db
1996. május–június	4 db
1996. július–augusztus	5 db
1996. november	4 db
1996. december	5 db
1997. március	3 db
1997. december	5 db
1998. január	2 db
1999. november	4 db

valamint Oláh János *Közel* című könyvéből 1 db-ot 2000Ft-os áron. Kérjük, ha a felsorolt kiadványokból példányokkal rendelkezik, keresse kiadónkat! Telefon: (1) 413-6672 E-mail: info@magyarnaplo.hu

DINNYÉS JÓZSEF ONE MAN BAND KLUB

Novemberben is minden pénteken 18 órától a Budavári Művelődési Házban (Budapest I., Bem rakpart 6.)

Dinnyés József gitáros-énekes művész klubot tart versbarátok és igazság-keresők részére

A klubestek részletei a www.dinnyes.com honlap koncert rovatában olvashatók.

Belépő: 750 Ft, melyből 500 Ft a helyszínen a Magyar Napló könyveire levásárolható.

November 2.

Dinnyés József saját szövegű dalaiból ad elő, amelyeket az elmúlt negyven évben írt. „Az állampolgári szerep nehéz, és buktatóit nem ismerjük. »Részt venni vagy jelen lenni« a kérdés. Erre keresem a választ saját szövegű dalaiban.”

November 9.

Költőkösztöntő – novemberben született költők köszöntése megzenésített versekkel: Szélpál Árpád, Illyés Gyula, Buda Ferenc,

Döbrentei Kornél, Vargha Gyula, Sajó Sándor, Áprily Lajos, Török Elemér, Csokonai Vitéz Mihály, Makai Emil, Lévy József, Király László, Ady Endre, Oláh János, Babits Mihály, Pilinszky János, Gál Sándor, Kiss József. „Mióta verseket énekelek, a költőket munkatársaimnak is tekintem. A versben rejtőző zenét ők fogalmazták meg, én csak kikerestem a dallamot.”

November 16.

Hol vannak a többiek? Akiket a határ hagyott el. „A környező országokban és a diaszpórában alkotó költők énekelte versei. A világháborúk és az ország területi veszteségei az íróársadalmat új kihívások elé állították. A haza fogalma megváltozott, az anyanyelv szerepe felértékelődött. Nemzeti ideológiák megváltoztatták Európa arculatát. A szocializmus irodalomszemlélete az elcsatolt területek magyar irodalmát az utódállamok irodalmának tulajdonítja, a diaszpóra alkotásait kirekesztette.”

November 23.

Vendég: Kovács István költő, író, műfordító és a Magyar Napló szerkesztője. „Az est a kortárs irodalomé. A Széphalom Könyvműhely és a Magyar Napló kedvezményes könyvkiindatá- val várjuk látogatóinkat.”

November 30.

Vendég: a Hangraforgó együttes... is! (www.hangraforgo.hu) „Ady Endre, Gál Sándor, Oláh András és a Hetek költőinek énekelte versei! Az Úti áldás című lemezem dalaiból is bemutatunk néhány szerzeményt!”

KÖZÉP-EURÓPAI KEZDEMÉNYEZÉS

CENTRAL EUROPEAN INITIATIVE

A Közép-Európai Kezdeményezés (KEK) térségünk legnagyobb kiterjedésű, 2,4 millió négyzetkilométeres, mintegy 18 országot és megközelítőleg 260 millió lakost magában foglaló együttműködési kerete. Az 1989 novemberében – csupán két nappal a berlini fal leomlása után – Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország és Olaszország által Quadrangone néven elindított négyoldalú együttműködés számos hullámban bővült, melyben az utolsó állomást a Szerbiától függetlenné vált Montenegró 2006 nyarán történt felvétele jelentette. Jelenlegi tagjai: Albánia, Ausztria, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Cseh Köztársaság, Fehéroroszország, Horvátország, Lengyelország, Macedónia, Magyarország, Moldovai Köztársaság, Montenegró, Olaszország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna.

A KEK eredetileg vállalt célkitűzése, hogy megszüntetve az Európát megosztó választóvonalakat, közelebb hozza egymáshoz a közép-európai térség országait. Az Európai Unió 2004-es és 2007-es bővítését követően – melynek eredményeképpen immár kilenc KEK-tagállam tagja az Európai Uniónak is – a KEK prioritásaiban hangsúlyeltolódás következett be: a kiemelt célkitűzés az európai és az euro-atlanti integráció útjára lépett országok támogatása lett. Ennek érdekében részint politikai fórumot biztosít a multilaterális párbeszéd számára, részint pedig – és egyre hangsúlyosabban – programtámogatások révén járul hozzá a határon átnyúló és transzregionális kapcsolatok, az infrastruktúra, az egyetemközi kapcsolatok, stb. fejlesztéséhez a térségben. A 2007–2009-es Cselekvési Terv a szervezet jelenlegi szándékait vázolja fel.

A KEK más európai szervezetekkel és intézményekkel is együttműködik, mint például a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezettel, az Európa Tanáccsal, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bankkal, a Világbankkal, az Európai Gazdasági Bizottsággal, valamint regionális szereplőkkel: az Adriai-Ióniai Kezdeményezéssel, a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködéssel, a Duna Együttműködési Folyamattal, a Stabilitás Egyezményvel, a Délkelet-európai Együttműködési Kezdeményezéssel

és a Délkelet-európai Együttműködési Folyamattal. Mindezekon felül állandó kapcsolatot épített ki az Európai Unióval is.

A KEK elnöklését rotációs alapon évente más-más ország látja el: 2007-ben Bulgária tölti be ezt a tiszteletet. Az elnökség a feladatok ellátásában a szervezet Triesztben működő Végrehajtó Titkárságára (Executive Secretariat) támaszkodik, melynek élén a főigazgató áll. Magyarország legutóbb 2000-ben látta el az elnöki feladatokat.

* * *

A szervezet eredete az 1989. november 11-i Budapesti Egyezményre nyúlik vissza, amelyet Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország és Olaszország írt alá, programot fogadva el a kölcsönös politikai, gazdasági, tudományos és kulturális együttműködésre, az ún. Négyes Együttműködésre. Ezek után a taglétszám folyamatosan bővült. 2006 júniusában Montenegró lett a KEK tizennyolcadik tagállama.

A 2001 júniusában Milánóban tartott külügyminiszeri értekezlet döntött a KEK Együttműködési Alap létesítéséről, amelyet a tagállamok éves hozzájárulása alapoz meg. Célja, hogy elősegítse a KEK-programok és projektek megvalósítását.

* * *

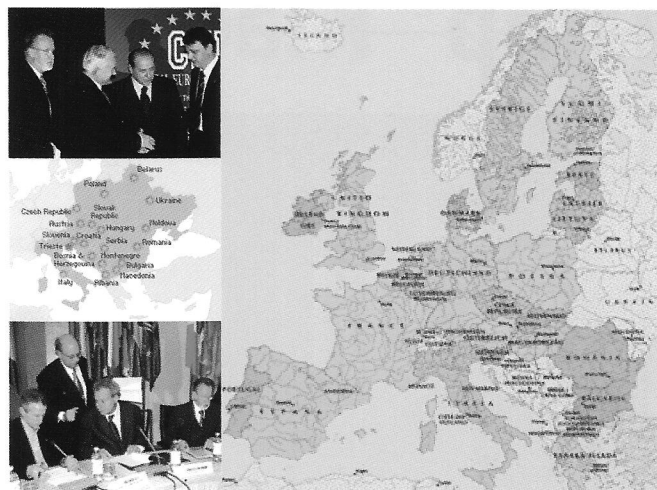
A szervezet összességében a mezőgazdaság, a kultúra, a nevelés, az energia, a környezetvédelem, az információ és a média világa, a kisebbségek, a tudomány és technológia, a turizmus és az ifjúsági ügyek területén tevékenykedik és számtalan egyéb szinten kínál kapcsolatépítési lehetőségeket a tagállamok intézményei számára (KEK Egyetemi Hálózat – UniNet, Tudományos és Technológiai Hálózat – S&TN, KEK Újságírói Fórum, stb.). Nemzetközi Nyári Iskolát szerveznek minden évben Cerviában (Olaszország), Irodalmi Kerekasztalt Vilenicában (Szlovénia), a Kortárs Művészeti Múzeumok Kurátorainak Fórumát Velencében.

* * *

A KEK legfontosabb támogatási forrása az EBRD-nél vezetett, 1991-ben Olaszország által létrehozott és azóta is kizárólag olasz befizetésekből fenntartott Letéti Alap (Trust Fund). A Letéti Alap jövője azonban kérdésessé vált, miután Olaszország bejelentette: 2006 után az alap fenntartását csak más KEK-EU tagállammal közösen vállalja.

A tagállamok éves hozzájárulásából fenntartott, körülbelül évi 650.000 euróból gazdálkodó Együtműködési Alap olyan pályázatokat támogat, melyek két vagy több tagállam együttműködésében, legfeljebb 50%-os KEK-társfinanszírozással valósulnak meg. A beérkező projektek véleményezését a munkacsoportok végzik, a támogatási összeget pedig a nemzeti koordinátori testület hagyja jóvá.

Az EU bővítéséhez igazodva létrehozták a KEK Támogatási Csoportját (Funding Unit), melynek feladata, hogy a KEK-projektek megvalósításhoz Európai Uniósi támogatási forrásokat találjon, különös tekintettel az EU-tagállamok és közvetlen szomszédai határokon átnyúló együttműködésére.

MAGYAR NAPLÓ EST A TÉMA KÁVÉZÓBAN

2007. október 10-én a Téma Kávézóban tartottuk a Közép-Európai Kezdeményezés (CEI) által támogatott együttműködési programunk tájékoztatóját. Az esten részt vett Erős Kinga román, Majoros Sándor horvát és Szénási Ferenc olasz fordító, valamint a Magyar Napló részéről Oláh János főszerkesztő, Bíró Gergely és Szentmártoni János szerkesztők.

További információ a

www.ceinet.org

honlapon található

CEI - Executive Secretariat

KEK - Végrehajtó Titkárság

34121 Trieste

Via Genova, 9

Olaszország / Italy

Tel.: +39 040 7786777

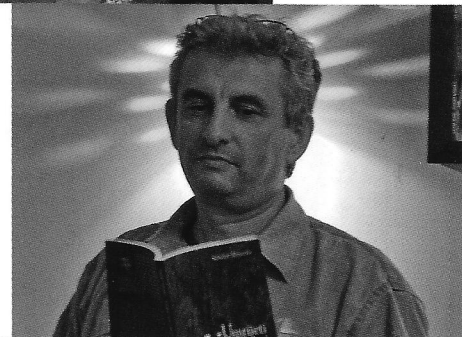
Fax: +39 040 360640

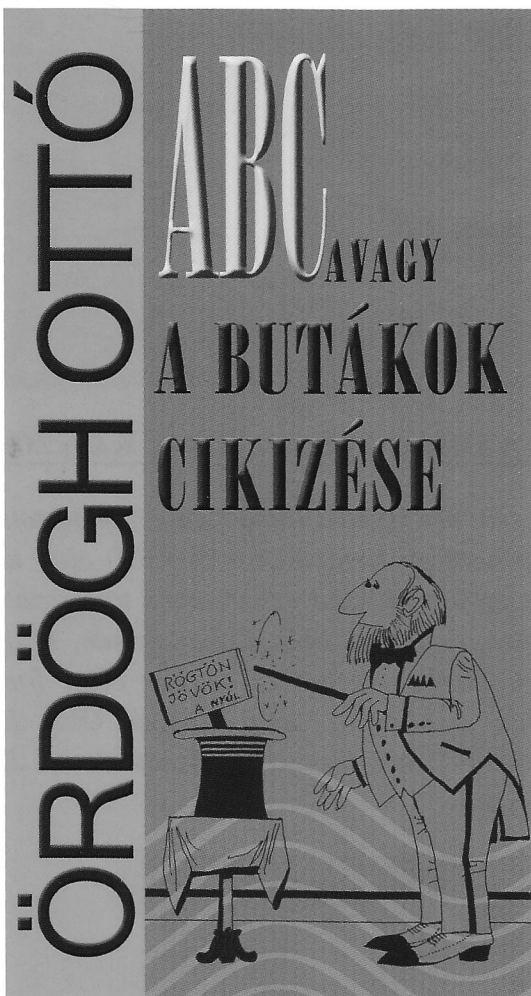
e-mail: cei-es@cei-es.org

Oláh János
főszerkesztő
és Erős Kinga
szerkesztő
a Téma
Kávézóban

Majoros Sándor
József Attila-
díjas író
Meghalni
Vukovárnál
című
regényének
horvát
kiadásáról és
fogadtatásáról
beszél

Ördögh Ottó ABC, avagy a buták cikizése

Szatíra KNL grafikaturáival
108 x 210 mm • 112 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás,
védőborítás
ISBN: 978 963 9614 39 0
1900 Ft

100% humor

Összetevők: irónia, paródia, szamárfia, valamint az élet sava-borsa. Komolytalanságot fokozó anyagok, szófacsarin és sok-sok rutin. Színezék: fekete és sokszínű humor. Vitaminok: ABCdef... és béna karotin. További adalékanyag: ördöghottó E62(ben született), E35(nek néz ki), E7(könyve jelent meg), E175(cm). Nyomokban tartalmazhat magvas gondolatokat is.

Száraz helyen tartandó, lehetőleg kéznél.

Fogyasztás közben felráz.

Minőségét megőrzi: amíg világ a világ... és azon túl.

Egy darab könyv a felnőtt szervezet számára ajánlott humorbevétel 100%-át fedezi. Az előírt adagot ne lépje túl. Ha szíven viseli barátai és családtagjai szellemi egészségét, vásároljon nekik is.

Szellemiséggel is foglalkozó agyüzemben készült.

Az ÖrThegh Company engedélyével forgalmazza a Timp Kiadó.

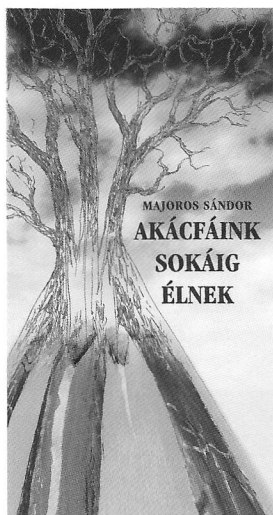
A SZÍNVONAL GARANTÁLT

MAJOROS SÁNDOR

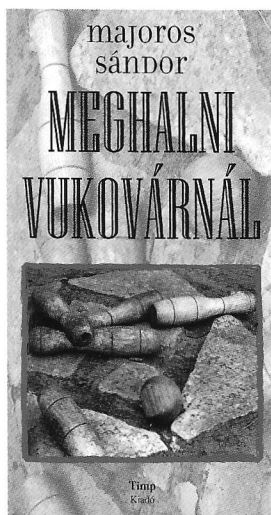
Majoros Sándor
**Emberrel
esik meg**

Elbeszélések
ISBN: 963 9614 29 7
2850 Ft

MAJOROS SÁNDOR
**AKÁCFÁINK
SOKÁIG
ÉLNEK**

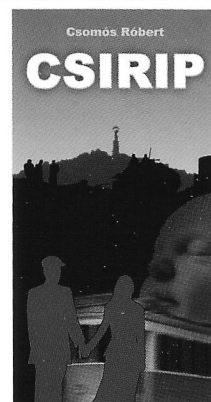
Elbeszélések
ISBN: 963 86478 5 X
1700 Ft

majoros
sándor
**MEGHALNI
VUKOVÁRNÁL**

Regény
ISBN: 963 210 056 5
1500 Ft

CSOMÓS RÓBERT

Csomós Róbert
CSIRIP

Regény • **2500 Ft**
ISBN: 963 9614 26 2

Csomós Róbert
A MAGASLAT

Regény • **2800 Ft**
ISBN: 963 9614 15 7

Timp®
K I A D Ó

A kiadóban vagy a kiadó honlapjáról történő vásárlás esetén
20 % kedvezmény. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó • 1139
Budapest, Frangepán u. 12-14. • www.timpkiado.hu • e-mail:
konyv@timpkiado.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

Kútvölgyi Mihály–Vér János–Vér Jánosné: Aranyszarvas földjén

Tápió menti tájak, emberek, ételek

Album

225 x 282 mm • 132 oldal • Cérfűzött, keménytáblás,
védőborítós

ISBN: 978 963 9614 36 9

3990 Ft

A Tápió vidéke titkokat őriz. Tápiószentmárton határában a szakemberek által vezetett ásásokban találtak egy – nagy valószínűséggel – fejedelmi sírt, benne egy fekvő aranyszarvast ábrázoló dísztárgyat, ez a Kárpát-medencei szkíta korszak legértékesebb lelete. Vajon tényleg itt állhatott a legendás fapalota? Nemcsak emiatt lehetnek büszkék erre a vidékre az itt lakók, de arra is, hogy Tápióbicskén vívták az 1848–49-es szabadságharc egyik legnagyobb csatáját. Kókán még azt a korszót is megőrizték, amelyből friss forrásvízzel kínálták a lányok a forradalmi hadsereg vezérkarát, élén Kossuth Lajossal.

A helybeliek a régi ízeikre is vigyáznak. A tápiószeleiek büszkék a kellemesen csípős bablevesükre, Nagykáta környékén főzték a legjobb kötöttgaluska-levest, süttették a pecc-pitét. Újszilváson készítik a csípős vadszalámit, és itt ihatjuk talán az ország legjobb ágyas pálinkáját.

Ezenkívül számos egyéb érdekességről is olvashatunk ebben a könyvben, a tájakról, az emberekről, az ízeikről és a megőrzött hagyományaikról.

Balázs-Arth Valéria: Délvidéki magyar képzőművészeti lexikon

Művészettörténet

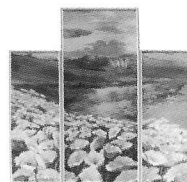
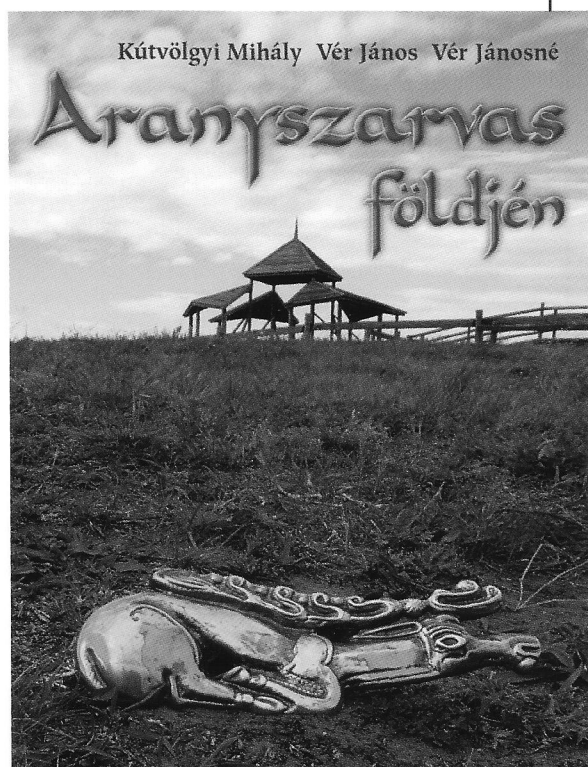
170 x 240 mm • 672 oldal • Cérfűzött, keménytáblás,
védőborítós

ISBN: 963 9614 25 4

11 990 Ft

A lexikon a XX. századi délvidéki magyar képzőművészetet összegzi. Délvidéki, azaz a történelmi Magyarország I. világháború után leválasztott déli részein, majd a volt Jugoszlávia, később Szerbia, főképp a Vajdaság, Horvátország és Szlovénia területén született, élt vagy ma is ott él, illetve onnan elszármazó és pályájukat külföldön folytató magyar képzőművészek (festőművészek, grafikusok, szobrászok, keramikusok, iparművészek, grafikai formatervezők, díszlet- és jelmeztervezők, divattervezők, fotográfusok stb.) életét és pályáját, valamint a délvidéki magyar képzőművészettel foglalkozó művészettörténeteseket, művészeti írókat, képzőművészeti filmek rendezőit mutatja be 402 szócikkben és több mint 600 képből.

A kötetet Tolnai Ottó esszéje vezeti be.

BALÁZS-ARTH VALÉRIA

DÉLVIDÉKI
MAGYAR
KÉPZŐMŰVÉSZETI
LEXIKON

KONZERVATÍV POLGÁRI NAPILAP • ÁRA: 138 FORINT WWW.MAGYARHIRLAP.HU

MAGYAR HÍRLAP

A konzervatív polgári napilap

■ Nagyobb méretben

■ Bővebb tartalommal

A MAGYAR NAPLÓ TÉLI KÖNYVKÍNÁLATA

A MAGYAR IRODALOM ZSEBKÖNYVTÁRA
A/6-os, kartonált, egységes ár: 945 Ft

Balassi Bálint
Válogatott versek

Ady Endre
Válogatott versek

József Attila
Válogatott versek

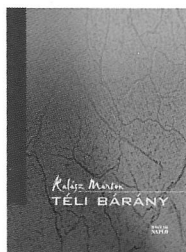
Szabó Lőrinc
Válogatott versek

Kányádi Sándor
Válogatott versek

Utassy József
Válogatott versek

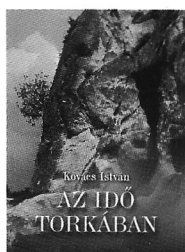
Balassi Bálint Válogatott versei (szerk. Kovács István)
Ady Endre Válogatott versei (szerk. Alföldy Jenő)
József Attila Válogatott versei (szerk. Tverdota György)
Szabó Lőrinc Válogatott versei (szerk. Kabdebó Lóránt)
Kányádi Sándor Válogatott versei (szerk. Bertha Zoltán)
Utassy József Válogatott versei (szerk. Nagy Gábor)

A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára című közkezdvelt sorozatunk célja, hogy a diákságnak és az olvasóközönségnek hatékony segítséget nyújtson egy-egy magyar régi és kortárs klasszikus életművének megismeréséhez. A kötetek a fontos és jellemző művek mellett egy-egy rövid esszében mutatják be az alkotók életét és munkásságát. Sorozatunkat folyamatosan bővítjük: immár Szabó Lőrinc Válogatott verseit is kezébe veheti az olvasó, és hamarosan megjelennek Arany János és Berzsenyi Dániel válogatott verseit, valamint Cs. Szabó László válogatott esszéit tartalmazó kötetek is.

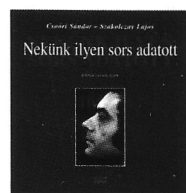
Kalász Márton
Téli bárány
(regény, 2. kiadás).
A/5, keménytáblás
272 oldal
1995 Ft

Az önéletrajzi regény egyszerre lírai emelkedettséggel és dokumentatív pontossággal kíséri végig a magyarországi németiség sorsát, megrendítően, lélektanilag is hitelesen szól szülőföldjének tragikus fél évszázadáról.

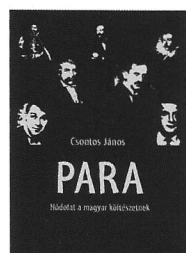
Kovács István
Az idő torkában
(válogatott versek,
szerk.: Ekler Andrea)
A/5, keménytáblás
248 oldal
2415 Ft

A kötet Kovács István József Attila-díjas költő – akinek A gyermekkor tündöklése című önéletrajzi regényéből Erdőss Pál készített mozifilmet az 56-os forradalom évfordulójára – harmincöt évnvi lírai terméséből nyújt keresztmetszetet.

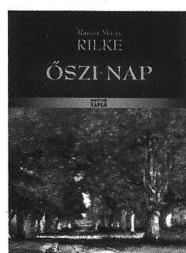
**Csaoiri Sándor –
Szokolczay Lajos**
**Nekünk ilyen sors
adatott**
20x20 cm, keménytáblás
96 oldal
1995 Ft

A kiváló kritikus és irodalomtörténész Szokolczay Lajos képekkel, versekkel illusztrált mélyinterjúban mutatja be a nagyhatalús költő életét és munkásságát, miközben valamennyi fontos életútállomásra igyekszik kitérni.

Csontos János
**Para. Hódolat a
magyar költészetnek**
(versek)
Fr/5, keménytáblás
80 oldal
1490 Ft

A kiváló költő és publicista ezúttal kedvenc költőinek egy-egy enigmatikus versére írt parafrázisait gyűjtötte csokorba, mintegy főhajtásként a nagy elődök és általa nagyra becsült kortársai előtt.

Rainer Maria Rilke
Őszi nap
(válogatott versek,
ford.: Réfi János)
Fr/5, keménytáblás
92 oldal
1490 Ft

A legjobb válogatás Rilke (1875-1926) lírai életművéből Réfi János tolmácsolta. „Csak dicsérni tudom Réfi barátomat, amiért a legjobb és legszebb Rilke verseket válogatta gyűjteményébe.”

(Faludy György)

Somogyi Győző
A nagy térkép

A Kárpát-medence madártávlatból (térképalbum)
30 oldal műnyomó-papíron, A/2-es, kézi félbőr-kötésben
Karácsonyi kedvezményes ára: 14.990 Ft
Falra felvihető duplaív-kollekció: 9.990 Ft

A neves képzőművész a '70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, mely amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig. A könyvészetileg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is.

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók szerkesztőségünkben (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5., Írott Szó Alapítvány), valamint megrendelhetők könyváruházunkban a www.magarnaplo.hu weboldalon.

AJÁNLJA A MAGYAR NAPLÓT BARÁTAINAK, ISMERŐSEINEK IS!
FOLYÓIRATUNK VALAMENNYI RELAY ÉS INMEDIO HÍRLAPÜZLETBEN KAPHATÓ!

**VEGYEN RÉSZT KIADÓNK
KARÁCSONYI RENDEZVÉNYÉN!**

*Magyar Napló Est a Megyeházán
2007. december 6-án, csütörtökön 18 órakor
a Pest Megyei Közgyűlés Dísztermében*

*Verset mond: Gy. Szabó András
Mesét mond és énekel: Berecz András
Kodály-dalokat énekel: Máry-Szabó Eszter*

Vendégeink:

*a „Pier Paolo Vergerio” Olasz-Magyar
Kulturális Egyesület képviselői Olaszországból,
a Tribuna szerkesztőségének tagjai Kolozsvárról,
valamint a Horvátországi Magyarok
Társaságának képviselői Eszékről*

*Vendégeinket könyvbemutató, tombola, értékes
nyeremények és kedvezményes könyvvásár várja*

Helyszín:

Budapest V. kerület, Városház utca 7., Díszterem

*Belépőjegyek korlátozott számban igényelhetők
a Magyar Napló szerkesztőségétől telefonon:*

*(1)413-6672, vagy e-mailben:
info@magyarnaplo.hu*

Pest Megye
Önkormányzata

9 770865 291004

0 7 0 1 1

Támogatóink:

Oktatási és Kulturális Minisztérium

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Pest Megye
Önkormányzata

Újpest
Önkormányzata

CENTRAL EUROPEAN INITIATIVE